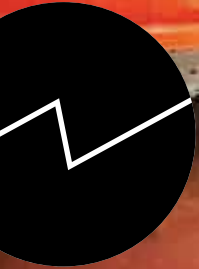

Kjemikalier i hverdagen

- Familien og barnevernet
- Overvekt blant barn – hva vet vi?
- Til Norge med utdanning i bagasjen
 - Ap kapret innvanderstemmer
 - Gründerne blant oss

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Sannfunnsspillet

Samfunnsspeilet

Seks av ti

barn

i familier med hjelpetiltak fra barnevernet bodde i 2010 med én forelder, som oftest mor. Familiene som mottar økonomisk støtte, praktisk hjelp eller avlastning fra barnevernet, har også en mye lavere medianinntekt enn alle barnefamilier sett under ett. Hjelpetiltak rettet mot familiens velferd utgjør den største delen av barnevernet i Norge.

Les mer om det såkalte velferdsbarnvernet i Tone Dyrhaug og John Åge Haugens artikkel, side 15.

19 prosent

av tredjeklassingene

var overvektige eller preget av fedme i 2010. To år tidligere, i 2008, var andelen 16 prosent. Blant jenter gikk andelen med overvekt og fedme opp fra 17 til 22 prosent, blant gutter fra 14 til 17 prosent. Resultater fra målingene i 2012 vil kunne gi svar på om det dreier seg om en trend eller tilfeldige variasjoner.

Trond Ekorrud skriver om registrering av overvekt og utfordringene knyttet til den, side 20.

Hver tiende

innvandrere

i Norge har en lang høyere utdanning, fire år eller mer fra universitet eller høgskole. Andelen for resten av befolkningen er 8 prosent. Samtidig har 8 600 innvandrere over 16 år, for det meste kvinner, overhodet ingen fullført utdanning. Det viser en ny undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå høsten og vinteren 2011/2012.

Les mer om undersøkelsen *Utdanning tatt i utlandet* i Alice Steinkellners artikkel, side 27.

5/2012

Samfunnsspeilet 5/2012 – 26. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil, og kommer ut fem ganger i året. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Elisabeth Nørgaard (ansv.), Natasza P. Sandbu (red.), Even Høydahl, Julie Kjølvik, Geir Nygård, Elisabeth Rønning, Toril Sandnes, Ole Sandvik, Signe Vrålstad, Kenneth Aarskaug Wiik.

Redigering: Gunn Bredevang og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Colourbox, Crestock, Studio Vest.

Design: Siri E. Boquist

Trykk: Møklegaard's Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i mars 2013.

Internett: <http://www.ssb.no/>

E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-8527-1 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8528-8 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603 Trykt versjon
ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, desember 2012.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Aslaug Hurlen Foss

Registre som grunnlag for statistikk – utfordringer og kvalitetssikring
Det representative registeret?

3

Marte O. Kittilsen

Helse- og miljøfarlige stoffer i færemerkede produkter
Kjemikalier i hverdagen – nyttige og farlige

9

Tone Dyrhaug og John Åge Haugen

Barnevernsbarn – kjenneteikn på familiar med hjelpetiltak i heimen
Barn med hjelpetiltak bur ofte med mor som har dårleg råd

15

Trond Ekornrud

Overvekt og feite blant barn og unge

Barn og overvekt – kan me dra slutningar?

20

Alice Steinkellner

Utdanningsnivå i befolkningen – innvandrerne

Norges innvandrere – både høyt og lavt utdannet

27

Johannes Bergh, Tor Bjørklund og Vebjørn Aalandslid

Kommunevalget 2011 – stemmegivning blant velgere
med innvandrerbakgrunn

Ap festet grepet blant innvandrerne i 2011.....

33

Martin Skårethøgda og Camilla Torp

Innvandrere i næringslivet

Gründerånd blant innvandrere

41

Siden sist

48

Nytt om *Sosiale indikatorer*

Kjære leser

Hvert år, i Samfunnspeilets utgave nummer 5-6, har vi presentert et bredt utvalg av nøkkeltall og artikler om utviklingen i befolkningens levekår. På fagspråket heter disse nøkkeltallene sosiale indikatorer.

De mest sentrale temaene har vært helse, pleie og omsorg, utdanning, arbeid, inntekt, lønn, forbruk, trygd, sosialhjelp og barnevern, boligforhold, fritid og kultur, for å nevne noen.

I år har vi gjort en viktig endring. Vi presenterer oppdaterte tabeller for sosiale indikatorer i *nettutgaven* av tidsskriftet, mens artiklene omhandler andre temaer. Tabellene i nettutgaven viser tall for alle årene fra 1980 til 2010 eller 2011, og kan brukes som et oppslagsverk når man trenger statistikken i det daglige arbeidet. Du kan finne dem her: <http://www.ssb.no/sosind/>

For å *beskrive* utviklingen over tid ser vi det som formålstjenlig å gjøre det sjeldnere enn hvert år. Omtale og analyse i form av artikler vil derfor trykkes hvert tredje år, slik at vi lettere kan fange opp endringene og tendensene som kan leses ut av tallmaterialet.

Neste temautgave om sosiale indikatorer vil komme i desember 2014, mens oppdaterte tabeller vil bli publisert hvert år i tilknytning til nettutgaven av Samfunnspeilet nummer 5. Det vil også gjelde for 2013.

Redaksjonen

Det representative registeret?

De administrative registrene i statsforvaltningen er som en skyggeverden av den virkelige verden. De måler en god del av det som skjer i samfunnet, men ikke alt. Statistisk sentralbyrå henter tall fra disse registrene for å lage statistikk. Men er disse registrene representative? Hva er de i så fall representative for? De er laget for å administrere juridiske plikter og rettigheter, og spiller den formelle virkeligheten.

Administrative registre følger oss fra vugge til grav. Noen dager etter at vi er født, havner vi i folkeregisteret, og i det registeret vil vi forbli for evig og alltid. Vår status kan imidlertid bli endret til død eller utvandret, men vil fortsatt stå i folkeregisteret.

Etter at vi er blitt registrert i folkeregisteret, vil vi bli registrert i trygderegisteret, slik at våre foreldre kan få utbetalt barnetrygd for oss. Boligen vi bor i, vil være registrert i boligregisteret. Etter hvert som vi vokser opp, vil vi havne i flere og flere registre. Når vi er ferdig med grunnskolen, vil vi havne i utdanningsregisteret. Når vi begynner å jobbe, vil dette bli registrert i arbeidstakerregisteret, og hvis vi er selvstendig næringsdrivende, vil det bli registrert i selvangivelsen. Bedriften vi jobber i, vil være registrert i bedriftsregisteret.

Bruken øker – også internasjonalt

Bruk av administrative registre for å lage statistikk øker i Statistisk sentralbyrå (SSB). Det er i hovedsak de skandinaviske statistikkbyråene som bruker registre til å lage statistikk, men også andre land begynner å ta i bruk registre. Folketellingene i Norge har nå blitt historie, koplinger av registrene kan produsere statistikken som folketellingene lagde før.

Det er mange spørsmål som vi stiller oss, og som vi ennå ikke har alle svarene på. Er statistikk basert på register representativ for det som skal måles? Er det like godt som en telling og utvalgsundersøkelse, eller kanskje bedre? Hvordan skal vi behandle feil og mangler i et register? Hvordan skal vi beskrive de statistiske egenskapene til et register?

Vi trenger et internasjonalt paradigmeskifte; statistiske metoder for registre må bli ansett som et eget fagfelt på lik linje med metoder for utvalgsundersøkelser (Wallgren og Wallgren 2004). Tidligere forsker ved SSB og senere direktør ved FNs kontor for statistikk, Svein Nordbotten, så på 1960-tallet mulighetene for bruk av registre i statistikkproduksjon og kalte dette det arkivstatistiske system (Nordbotten 2010). Forskere i Statistisk sentralbyrå har nå begynt å utvikle den statistiske teorien for registerstatistikk, over 50 år etter at folkeregisteret ble opprettet (Zhang 2012). Denne artikkelen handler om bruk av registre i statistikkproduksjon og hvilke utfordringer som da kan oppstå.

Hva skal telle som en observasjon?

Administrative registre er en utmerket kilde for å lage statistikk. Nesten all statistikk er i dag enten direkte eller indirekte knyttet til et eller flere registre. Statistikkloven av 1989 tillater SSB å utnytte administrative datasystemer

Aslaug Hurlen Foss

Aslaug Hurlen Foss er demograf og statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for statistiske metoder. (aslaug.hurlen.foss@ssb.no)

6,50	3342208,00	
0,15	37340,00	
0,00	14000,00	
3,50	54700,00	
10	7120,00	
	33000,00	
	54300,00	
	576101,00	12,3
	5235540,00	364,19
	57251,00	50,59
	860274,00	76,21
	2165391,00	-29,84
	008186,00	266,67
	1000,00	440,54
	42,00	-
	00	332,81
	-22	

i statsforvaltningen og i landsomfattende kommunale organisasjoner som grunnlag for offisiell statistikk. Ikke alle land har en tilsvarende lov som åpner for utnyttelse av administrative data og sikrer omfattende og detaljert statistikk.

Det kan imidlertid være forskjell på det Statistisk sentralbyrå ønsker å måle, og det som er målt i registeret. I noen tilfeller blir det administrative registeret bearbeidet, slik at det blir nærmere det vi ønsker å måle.

Et eksempel er arbeidsledige som har rett til trygd, de blir registrert hos NAV. Det er mulig å bruke tall fra dette registeret til å si noe om antall arbeidsledige. Men det er noen arbeidsledige som ikke har rett til trygd, de blir ikke registrert i NAV. I tillegg er det noen som er registrert med arbeidsledighets-trygd, som jobber litt, slik at de vil bli klassifisert som sysselsatt ifølge internasjonale definisjoner. Det er her mulig å bearbeide registeret fra NAV slik at det passer bedre med statistikkens definisjoner.

I andre tilfeller, slik som i befolkningsstatistikken, lar vi statistikken speile den formelle virkeligheten, selv om det ikke er helt i samsvar med internasjonale definisjoner. Internasjonalt er det bare personer som har til intensjon å oppholde seg ett år i landet som skal bli registrert som bosatt, i Norge er grensen minst ett halvt år.

*«Hva som gjelder som en observasjon, er avhengig av vår teori om verden.»
(Hacking 1983)*

Innsamling av data

Statistisk sentralbyrå bruker hovedsakelig tre forskjellige metoder for å lage statistikk: tellinger, registre og utvalgsundersøkelser. Valg av metode vil påvirke hvordan data framkommer, og kvaliteten på data. Innsamlingsmåten kan i tillegg være forskjellig: papirskjema, telefonintervju, internettskjema og filoverføring. Dette vil også ha en betydning for kvaliteten. Utviklingen av produksjonssystemene for statistikk er stadig i endring. Det begynte med tellinger, og etter hvert ble utvalgsundersøkelser tatt i bruk, mens nå blir mye statistikk produsert ved hjelp av registre. Utviklingen av de statistiske teoriene for disse metodene har imidlertid alltid hengt etter bruken av metoden.

«We observe objects and events with instruments.» (Hacking 1983)

Folketellinger og andre tellinger

Folketellinger var lenge den viktigste kilden til opplysninger om befolkningen. Den første folketellingen i Norge ble gjennomført i 1769 ([Historisk statistikk 1994](#)). Regelmessige folketellinger hadde vi først fra 1801. Mellom tidspunktene for tellinger ble folkemengden beregnet ut fra opplysninger om antall fødsler, dødsfall og flyttinger. Det er slik befolkningen i de fleste land ennå blir beregnet.

Basert på folketellingen i 1960 ble Det sentrale folkeregisteret opprettet i 1964. Etter dette har folketellingen ikke blitt gjennomført for å finne ut hvor mange som bor i Norge, men for å finne ut om bolig og arbeidsforhold for hele befolkningen. Til og med 1970 ble folketellingene gjennomført ved hjelp av tellere som gikk rundt og leverte ut skjemaer, og som siden samlet disse inn igjen. I 1980 og 1990 var det en postalundersøkelse, med spørreskjema og svarkonvolutt sendt i posten.

Folketellingen 1990 brukte opplysninger fra administrative registre i større grad enn før, og skjema ble sendt til et utvalg av personer. Folketellingen i 2001 var en blanding av postal- og internettundersøkelse. Den siste folketellingen i tradisjonell forstand ble holdt i 2001. I forbindelse med denne folketellingen ble variabler tilknyttet arbeid utarbeidet ved hjelp av kopling av mange registre. I tillegg ble boligregisteret (Matrikkelen) utvidet til å gjelde alle leiligheter og ikke bare eneboliger.

Utvalgsundersøkelser startet i Norge

Anders N. Kiær som var den første direktøren i Statistisk sentralbyrå (1876-1913), var også den første som i internasjonale fora framsatte ideen om utvalgsundersøkelser. I 1897 skrev han *Den representative utvalgsundersøkelse*. Hans ide var å trekke et utvalg som skulle være mest mulig likt virkeligheten, der *virkeligheten* er å forstå som bilde av Norge man fikk gjennom folketellinger.

Ideen om at et utvalg kunne si like mye som en telling om en populasjon, var fremmed. Metoden ble brukt fra midten av 1870-årene og vel tretti år framover, for så å dø ut. Metoden dukket opp igjen i internasjonale fora på 1920-tallet, og fra 1930-årene ble teori og metoder for utvalgsundersøkelser integrert i statistisk teori. (Lie og Roll-Hansen 2001). Det tok altså mellom 50 og 60 år fra metoden oppsto til det ble utviklet en vitenskapelig metode.

Metoden hadde en vanskelig forhistorie, preget av skepsis og en meget gradvis aksept. Nå er denne statistiske metoden en av de mest brukte metodene i samfunnsforskning, og teorien for den er veletablert. Nå er det mange statistikere som tror at representative utvalg kan gi mer nøyaktig informasjon om populasjonen enn folketelling (Hacking 1990).

Utvalgsfeil er usikkerheten vi har innført med å trekke et utvalg istedenfor å gjennomføre en fulltelling. Utvalgsfeilen sier imidlertid ikke noe om usikkerheten til selve tallet, da må målefeilen i tillegg bli beregnet. Tellinger og utvalgsundersøkelser er metodemessig nær beslektet – totaltellinger betraktes ofte som et spesialtilfelle der utvalget er hele populasjonen. Utvalgsundersøkelser bruker populasjonsregistrene, som folkeregisteret og bedriftsregisteret, til å trekke utvalg. Ved feil i populasjonsregistrene vil dette forplante seg videre til utvalgsundersøkelsene. Det er derfor svært viktig at populasjonsregistrene har en høy kvalitet.

Registre – utfordringer og skjevheter

Et register er en fullstendig liste (ideelt sett) over enhetene i en bestemt populasjon (se tekstboks) eller i en mengde, der hver enhet har en identifikasjonsnøkkel. Registre er opprettet av det offentlige for å administrere formelle rettigheter og plikter i en populasjon. Statistikk basert på register vil derfor speile den formelle virkeligheten og ikke den faktiske.

Når SSB publiserer tall på hvor mange mennesker som bor i Norge, gjelder det antall mennesker som juridisk bor i Norge. Det vil være mennesker som bor ulovlig i Norge, og disse vil ikke bli telt med. Turister og andre som skal være her seks måneder eller kortere, blir heller ikke regnet med. Det er ofte mange fordeler i å være medlem av et register i form av rettigheter og stønader. Det kan derfor være noen som ikke ønsker å melde seg ut av et register fordi de ønsker å beholde rettigheter og stønader, selv om det straffbart å ikke melde seg ut av et register. Forskjellen mellom fordelen med å melde seg inn i et

Populasjon

En populasjon er en tid- og stedfestet samling av de enhetene som statistikken skal gi informasjon om.

register og ulempene med å melde seg ut kan føre til systematiske skjevheter i statistikk basert på registre.

Ulike typer registre

For å lage en statistisk teori for register er det viktig å utvikle begreper og klassifisering. Det finnes mange registre, og de har ofte svært forskjellig funksjon. For å forstå registrene bedre kan det derfor være nyttig å klassifisere dem ut fra hvilke egenskaper registrene har.

Administrativt register

Et administrativt register er et register opprettet av et forvaltningsorgan for bruk i organets virksomhet.

Statistisk register

Når administrative registre skal bli brukt til statistikk, blir dataene ofte bearbeidet. Registrene blir som regel kontrollert, gransket og eventuelt korrigert. Ofte lager SSB sin egen variant av slike register ved uttrekk og/eller tillegg som grunnlag for statistikkproduksjonen. Det har blitt foreslått at vi kan bruke terminologien statistisk register for et bearbeidet administrativt register.

Basisregister og statistisk populasjonsregister

Basisregister er et register som definerer og identifiserer grunnleggende statistiske enheter i samfunnet. Det finnes i dag tre basisregistre:

- Det sentrale folkeregisteret i Skattedirektoratet som omfatter personer og familier
- Enhetsregisteret i Brønnøysund som omfatter foretak og bedrifter
- Matrikkelen, registeret over grunneiendom, adresse og bygninger i Statens kartverk

Registrene blir oppdatert hvis det kommer nye enheter til eller faller fra. Det vil si hvis en ny bedrift blir startet, vil det bli lagt inn i bedriftsregisteret. Hver enhet er tilordnet et sett med variabler, og deres verdier blir oppdatert ved endringer. Hver bedrift er plassert i en næring etter hva den produserer, og hvis dette blir endret, skal det også bli endret i bedriftsregisteret. Datering av endringer er ofte viktig i disse registrene.

SSB har kopi av disse registrene og får jevnlige oppdateringer. I SSBs kopier kan det bli lagt til enten enheter eller variabler som er nyttig i statistikkproduksjon. De bearbeidede basisregistrene blir da kalt statistiske populasjonsregistre. De fleste utvalgsundersøkelsene bruker et av disse registrene til å trekke utvalg, og registrene er dermed basisen for mye av samfunnsforskningen.

Usikkerhet i registrerte tall

Alle tall publisert i Statistisk sentralbyrå har en usikkerhet, ingen tall er absolutt korrekte. Likevel har statistikken alltid hatt en ansett som det mest faktiske og objektive som finnes. Målsettingen for et statistisk sentralbyrå er å publisere tall som er så nær virkeligheten, eller vår teori om virkeligheten, som mulig.

«When we provide representation of the world, there is no final truth of the matter.» Danilo Domodosala (Hacking 1983)

Hvordan skal vi måle usikkerheten?

Vi ønsker at målefeil i registre skal være minst mulig. Målefeil kan deles inn i to grupper: tilfeldige og systematiske målefeil. Den tilfeldige målefeilen vil ha liten betydning hvis populasjonen er stor, for da vil feilene utligne hverandre. Det er verre med den systematiske feilen, den vil bli stående uansett hvor stor populasjon vi har.

Den systematiske feilen skaper skjevheter og er derfor det store problemet i fulltelling og registre. For eksempel hvis bedrifter er spurt om prisen på en tjeneste og oppgir svarene med moms, når det skulle vært oppgitt uten. Dette vil da medføre en systematisk skjevhet i statistikken som ikke kan rettes opp ved å øke utvalget. Prisen på tjenesten vil uansett bli større enn det den er i virkeligheten

Hvor mange ble egentlig født i 1999? Det offisielle antall fødte i 1999 er 58 352, det vil si levendefødte med en mor som er registrert bosatt. Det som er imidlertid helt sikkert, er at det *ikke* ble født nøyaktig 58 352 barn i 1999. Det korrekte tallet ligger kanskje i et intervall +/-30 av det offisielle tallet. Det vil være noen barn som er født i Norge der bare far er registrert bosatt, eller der verken far eller mor er registrert bosatt. Disse vil ikke bli telt med i de offisielle tallene. Forskjellen mellom levendefødt og dødfødt må også defineres, og da blir en internasjonal definisjon benyttet. Det er også tidsforskjeller mellom når en fødsel skjer, og når fødselsmeldinger blir registrert i folkeregisteret.

Det er viktig at statistikken er aktuell, og derfor må det settes en grense for hvor lenge det skal ventes før statistikken blir laget. Det er vanlig å vente en til to måneder på meldinger om fødsler før statistikken blir laget, men selv da vil ikke alle meldinger ha kommet inn til folkeregisteret. For eksempel er det blant de 58 352 fødte i 1999, 17 som ble født som gjelder årene før 1998. Tilsvarende vil det være noen som er født i 1999, men som først blir telt med i 2000 eller senere.

Mengden og lengden på forsinkelser vil variere fra register til register. Kvaliteten til et register kan bli beskrevet gjennom forskjellen mellom når en hendelse skjedde, og når den ble registrert.

«Every observation statement is loaded with theory – there is no observing prior to theorizing.» (Hacking 1983)

Hva som gjelder som det offisielle tallet for antall levendefødte, blir definert i Statistisk sentralbyrå. Tallet ville vært et annet hvis definisjonen hadde blitt endret. Det vil være umulig å telle konsistent uten gode definisjoner på hva som skal telles.

En variabel med flere verdier

Noe som skiller registerstatistikk fra utvalgsundersøkelser, er at en variabel kan ha flere sett med verdier. Dette kan skje for eksempel når to registre blir koplet sammen, og begge har samme variabel. Ofte vil verdien på variabelen fra det registeret som har antatt best kvalitet, bli valgt. For eksempel kan en person være registrert med lønns- og trekkoppgave samtidig som han er registrert som arbeidsledig. Det vil si at personen mottar lønn fra en jobb og er samtidig arbeidsledig. Vi har to observasjoner som motsier hverandre.

Opplysningene fra registrene kan være korrekte, eller en eller begge registrene kan være feil. Da må disse to kildene vurderes, og det må bli tatt et valg om hvilken verdi som skal velges. Denne situasjonen med flere verdier for en variabel kan også bli brukt til å estimere tilfeldige og systematiske målefeil i registeret. Målefeilen vil da bli beregnet i forhold til verdien i det andre registeret, og ikke i forhold til sannheten. Det er selvfølgelig mulig å anta at et register representerer sannheten, men det vil bare være en antagelse.

Folkeregisteret kvalitetssikres ...

Det som er mest viktig, er at basisregistrene har høy kvalitet, fordi det påvirker både statistikk som blir laget direkte og indirekte fra registeret. Skattedirektoratet jobber aktivt med å kvalitetssikre folkeregisteret, og ser blant annet på returer av utsendte selvangivelser, skattekort og valgkort. I 2011 var det omtrent 11 000 personer som direktoratet fikk to utsendelser i retur fra, mens i 2010 var det omtrent 16 000. Noen av returene skyldes at postadressen ikke lenger fungerer, og da vil adressen bli slettet. En annen grunn er at personen ikke bor på adressen, og i noen av disse tilfellene vil skatteetaten gjøre vedtak om å registrere utvandring.

... og moderniseres i Skattedirektoratet

Skattedirektoratet jobber også med modernisering av folkeregisteret (Skatteetaten 2011). Strømmen av personer som vandrer inn og ut av landet, er større enn tidligere, både de som skal være her mindre enn seks måneder, og for lengre opphold. Antall utenlandske statsborgere som er skatte- eller avgiftspliktige i Norge, har økt. De tildeles et midlertidig nummer (D-nummer), og det er behov for å oppdatere oversikten over denne populasjonen.

Det har vært til dels varierende rutiner og kvalitet på ID-kontrollene, både ved innrulling i registret og løpende oppdateringer. Det er også blitt vanlig med ID-dokumenter med lav sikkerhet, noe som kan føre til ID-tyveri. I tillegg har fødselsnummersystemet som blir brukt nå, begrenset levetid, da det bare står to siffer for fødselsårstallet. Det er derfor nødvendig med en modernisering av folkeregisteret, med nytt ID-nummer, bedre kontroller av identitet, nytt regelverk, nytt system for distribusjon, en teknisk oppgradering av IT-systemet og eventuelt nye variabler i registeret. Det er, ikke minst, viktig for å Statistisk sentralbyrås arbeid at folkeregisteret er modernisert, oppdatert og av høy kvalitet.

Referanser

Hacking, I. (1983): Representing and intervening. Introductory topics in the philosophy of natural science.

Hacking, I. (1990): The taming of change. Cambridge University Press.

[Historisk statistikk \(1994\): Statistisk sentralbyrå.](#)

Lie og Roll-Hansen (2001): Faktisk talt. Statistikkens historie i Norge. Universitetsforlaget.

Nordbotten, S. (2010): The statistical archive system 1960-2010: A summary. Notat til Nordisk Statistikeremøde i København 11.-14. august 2010.

Skatteetaten (2011): Modernisering av Folkeregisteret. Rapport fra strategigruppen. Versjon nummer 1.0, 4. november 2011.

Wallgren og Wallgren (2004): Registerstatistikk – administrativa data för statistiska syften. Research – Methods – Development, 2004:2, Statistiska centralbyrå, Statistics Sweden.

Zhang, Li-Chun (2012): Topics of statistical theory for register-based statistics and data integration, *Statistica Neerlandica* (2012) Vol. 66, nr. 1, pp. 41-63.

Kjemikalier i hverdagen – nyttige og farlige

Faremerkede produkter er en viktig kilde til utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer. Bruken av produkter med de farligste stoffene har gått kraftig ned siden 2002. Nedgangen er imidlertid størst for produkter som gir små eller ingen utslipp. Bekjempningsmidler er en betydelig kilde til de totale utslippene, mens maling og oppløsningsmidler er blant produktene som gir de største utslippene i privat bruk.

Kjemikalier er blitt en nødvendig del av den moderne hverdagen. Ulike kjemiske stoffer brukes for å gi produkter ønskede egenskaper – gjøre dem myke eller harde, vaskbare eller vannavstøtende, gjennomsiktige eller fargerike. De inngår i klær, møbler, elektronisk utstyr og en rekke andre produkter. Kjemikalier er nødvendige i mange ulike industriprosesser, og de brukes i stort omfang. EU-landene produserte i 2010 nærmere 340 millioner tonn kjemikalier (Eurostat 2011).

Samtidig mistenkes kjemikalier for å være en medvirkende årsak til en rekke sykdommer og helseskader, og til at forekomsten av disse øker. For eksempel antydes en sammenheng med økt antall nyfødte med ikke-nedfalt testikkel, visse typer kreftformer som er hormonpåvirkelige (testikkel-, prostata- og brystkreft) og allergi. Virkningen av kjemikalier man har fått i seg i fosterlivet eller som barn, kan komme til uttrykk først i voksen alder. For eksempel mistenkes det å være en sammenheng mellom forstyrrelser i utviklingen av kjønnsorganene hos fostre og reproduksjonsfeil hos voksne menn, inkludert kreft (St.meld. nr. 14:2006-2007).

Mange av stoffene som er farlige for mennesker, gir også alvorlige skadevirkninger i miljøet. Det er for eksempel dokumentert at høye nivåer av flere miljøgifter bidrar til nedgang i bestander av polarmåker på Bjørnøya (Norsk Polarinstitutt 2012). I tillegg finnes det en del stoffer som er ufarlige for mennesker, men som kan gjøre stor skade på dyr og naturmiljø. I hvilken grad et gitt stoff vil kunne skade mennesker og natur, avhenger av mange faktorer, men konsentrasjon i omgivelsene er en av de klart viktigste.

Listen over farlige stoffer stadig lengre

Listen over stoffer som man mener kan skade helse og miljø, blir stadig lengre. Flere og flere stoffer man trodde var ufarlige, viser seg å ha negativ effekt på levende organismer. Ofte er det nettopp de ønskede egenskapene ved stoffene som viser seg å være problematiske for natur og mennesker. Etter hvert som stoffenes helse- og miljøfarlige egenskaper blir kjent, kartlegges utbredelsen, og bruken av mange stoffer fases ut. Samtidig kommer nye stoffer i søkelyset. Stoffe med kjente helse- og miljøfarlige egenskaper utgjorde over halvparten av kjemikalieproduksjonen i EU i 2010 (Eurostat 2011).

Mange kilder til utslipp

Det er mange ulike kilder til forekomst av farlige stoffer i omgivelsene, men noen fullstendig oversikt har ingen. Noen stoffer finnes i miljøet helt naturlig, andre spres som følge av menneskelig aktivitet. En del av Norges problemer med farlige stoffer er knyttet til forurensning med opphav i andre land, men også hjemlige utslipp gir betydelige bidrag.

Marte O. Kittilsen

Marte O. Kittilsen er cand. scient. i biologi og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for energi- og miljøstatistikk. (marte.kittilsen@ssb.no)

Industriprosesser og forbrenning av brensel, drivstoff og avfall er betydelige utslippskilder, men farlige stoffer kommer også fra en rekke produkter vi omgir oss med og bruker. Mange av disse er merket med ulike faresymboler, som bilpleiemidler, impregnering, lim, rustbeskyttelsesmidler, vindusspylevæske, plantevernmidler og maling. Andre kan inneholde helse- og miljøfarlige stoffer uten at det opplyses spesielt om det, for eksempel møbler, elektronikk, hvitevarer, klær og leker, legemidler og kosmetikk.

Dessuten kan farlige stoffer som for lengst er forbudt, lekke ut fra gammel betong, forurenset grunn på gamle industritomter, sedimenter i havner og fjorder og gamle avfallsfyllinger.

Noen utslippskilder vet vi mer om enn andre

For å begrense bruk og utslipp av farlige stoffer er importører og produsenter av merkepliktige, kjemiske produkter pålagt å melde innholdet i produktene til Produktregisteret i Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif). De siste årene har Statistisk sentralbyrå i samarbeid Klif utviklet beregninger av forbruk og utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer i Norge, basert på data fra Produktregisteret (se tekstboks side 14). Tallene inkluderer 616 stoffer med én eller flere helse- eller miljøfarlige egenskaper. Grove anslag indikerer at merkede produkter kan være kilde til så mye som 80 prosent av utslippene av disse stoffene i Fastlands-Norge.

Stoffene plasseres i fire fareklasser ut fra hvilke advarsler de er utstyrt med. Advarslene er korte setninger som angir hva slags fare stoffet utgjør, for eksempel «kan forårsake kreft», «kan gi allergi ved hudkontakt», «kan forårsake uønskede langtidsvirkninger i vannmiljøet». Slike såkalte risikosetninger benyttes ved merking av stoffer. Fordi et stoff kan ha flere risikosetninger, kan det også inngå i flere fareklasser. Tallene for bruk og utslipp for de fire fareklassene kan dermed ikke legges sammen uten at det vil medføre

Ordforklaringer

Kjemikalier: Fellesbetegnelse for kjemiske stoffer og stoffblandinger. Kjemiske stoffer er grunnstoffer og deres kjemiske forbindelser med andre grunnstoffer, slik de forekommer naturlig eller industrielt framstilt. Stoffblandinger er oppløsninger eller faste, flytende og gassformige blandinger av to eller flere kjemiske stoffer.

Kjemiske produkter: Produkter som inneholder kjemikalier, i flytende form, som gass eller pulver. Inkluderer ikke såkalte faste, bearbejdede produkter som møbler, klær, leker og elektronikk.

Farenmerkede produkter: Produkter som er merket med faresymboler på grunn av innhold av farlige stoffer.

Farlige stoffer: Stoffe som kan skade mennesker og/eller miljø.

Fareklasse: En kategori av skadevirk-

ninger, her CMR-stoffer, kronisk giftige stoffer, allergifremkallende stoffer og miljøskadelige stoffer.

CMR-stoffer: Stoffe som er kreftfremkallende (C), mutagene (M) eller reproduksjonsskadelige (R), for eksempel kreosot, formaldehyd og toluen, inkluderer såkalte hormonhermere. CMR-stoffene regnes som verstingene blant de farlige stoffene.

Kronisk giftige stoffer: Stoffe som kan forårsake kronisk skade ved langvarig eksponering, for eksempel toluen og karbonmonoksid.

Allergifremkallende stoffer: Stoffene kan forårsake allergi ved hudkontakt eller inhalering, for eksempel formaldehyd og ftalsyranhydrid.

Miljøskadelige stoffer: Stoffene som er skadelige for vannlevende organismer eller kan forårsake uønskede langtids-

virkninger i miljøet som ikke er dekket av de øvrige fareklassene, for eksempel dikobberoksid, natriumklorat og kreosot.

Miljøgifter: Miljøgifter er stoffer som er lite nedbrytbare, kan hoppe seg opp i levende organismer (bioakkumulere) og er giftige. Med giftig menes her både akutt giftigvirkning og langtidsvirkninger som kreft, arvestoffskader og reproduksjonsskader (CMR). Også stoffer som er svært lite nedbrytbare, og som svært lett hopper seg opp i levende organismer, regnes som miljøgifter, selv om de ikke har kjente giftvirkninger.

Helseskadelige stoffer: Med helseskadelige stoffer menes her CMR-stoffer, kronisk giftige eller allergifremkallende stoffer.

Mutagene stoffer: Stoffe som skader arvestoffet (DNA).

dobbelttelling av mange stoffer. De fire fareklassene er CMR-stoffer, kronisk giftige, allergifremkallende og miljøskadelige stoffer (se tekstboks med ordforklaringer).

Mindre bruk av verstingene siden 2002

Hvert år brukes gjennomsnittlig rundt 2 millioner tonn av nesten 500 helse- og/eller miljøfarlige stoffer i farenmerkede produkter. Det er beregnet at i underkant av 10 000 tonn, det vil si 0,5 prosent, av dette slipper ut i omgivelsene der produktene brukes. Av stoffene i utvalget er det de med kreftfremkallende, arvestoff- eller reproduksjonsskadelige (CMR) egenskaper som brukes i størst mengder, deretter kommer de med miljøfarlige egenskaper, kronisk giftige, og til slutt allergifremkallende stoffer (se figur 1). Bruken av CMR-stoffer viser en tydelig nedgang fra 2002 til 2010. For de tre andre fareklassene er bruken omtrent uendret i 2010 sammenliknet med 2002.

Utslippene tegner et litt annet bilde

Ser vi på utslipp, blir bildet litt annerledes (se figur 2). Beregnede utslipp er størst for de miljøfarlige stoffene, og disse øker totalt sett fra 2002 til 2010. Utslippene av CMR-stoffer og allergifremkallende stoffer er ganske like i størrelse og avtar begge i perioden. Utslippstallene for kronisk giftige stoffer er de laveste, og disse er omtrent uendret i 2010 sammenliknet med 2002.

Forskjellen mellom bruk og utslipp er at utslippstallene kun viser den stoffmengden som antas å havne i omgivelsene. Det er årsaken til at utslippstallene oppgis i tonn, selv om det er flere tusen tonn farlige stoffer som brukes.

Utslippene beregnes ved hjelp av såkalte utslippsfaktorer. En utslippsfaktor angir hvor mye av stoffene i et produkt som havner i omgivelsene (se tekstboks om SSBs tall). Det er høyere utslippsfaktorer som gjør at utslipp av

SSBs tall for helse- og miljøfarlige stoffer i merkede produkter

Statistisk sentralbyrå beregner bruk og utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer fra merkede produkter på bakgrunn av myndighetenes lister («Stofflisten», Prioritetslisten» og EUs «Kandidatliste»), i alt 2 760 farlige stoffer. I perioden 2002-2010 gjenfinnes 616 av disse i data fra Produktregisteret (se egen tekstboks, s. 14).

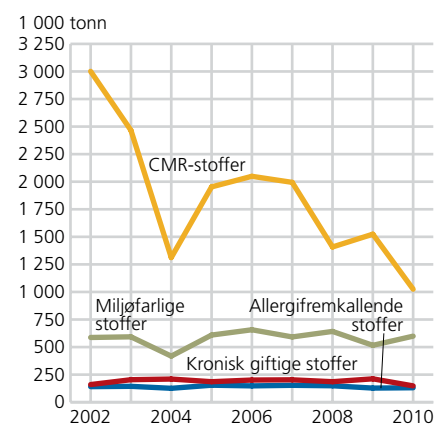
Utslipp av farlige stoffer til omgivelsene (luft, jord og vann) er beregnet ved å multiplisere mengden av et gitt stoff brukt et gitt år med en utslippsfaktor.

Stoffmengden er summen av produksjon og import minus eksport, i henhold til deklarasjoner til Produktregisteret. **Utslippsfaktoren** er den andelen av den brukte stoffmengden som ikke inngår i nye produkter, omdannes til andre stoffer (for eksempel ved forbrenning) eller håndteres på en eller annen måte som forhindrer utslipp (for eksempel avfallshåndtering). Andelen av et farlig stoff som slippes ut, antas å avhenge av både typen produkt stoffet inngår i, og i hvilken næring (private husholdninger inkludert) produktet brukes. Utslippsfaktorene er hentet fra to ulike svenske arbeider.

På bakgrunn av en usikkerhetsanalyse som ble gjort i 2009 av utslippstall for 2005-2007, anslås usikkerheten i utslippstallene til i underkant av 10 prosent ([Lillehammer 2009](#)). Beregning av bruk og utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer er relativt ny og under stadig utvikling. Resultatene må foreløpig tolkes med forsiktighet. Beregningsmodellen baserer seg på en rekke forutsetninger, og det arbeides med å forbedre og justere elementer i denne.

Tallene har foreløpig ikke status som offisiell statistikk ([SSB 2009](#)). Se [Holmengen \(2009\)](#) for detaljert beskrivelse av datagrunnlag og metode.

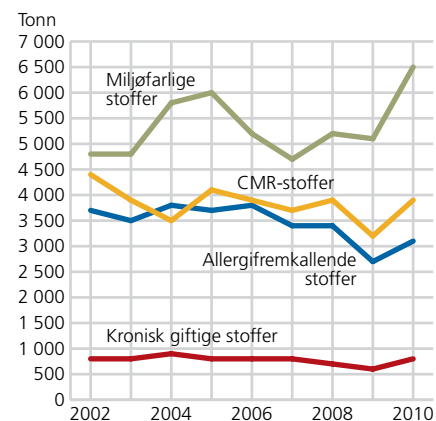
Figur 1. **Bruk av farlige stoffer, fordelt på fareklasse. 2002-2010. 1 000 tonn**

¹ Tallene for fareklassene er ikke summerbare. Drivstoff og produkter brukt i olje- og gassutvinning er ikke inkludert.

Kilde: Helse- og miljøfarlige stoffer, Statistisk sentralbyrå.

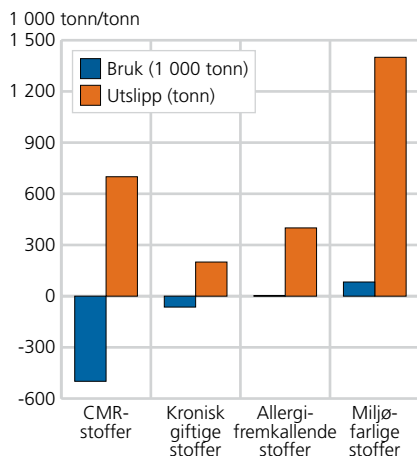
Figur 2. **Utslipp av farlige stoffer, fordelt på fareklasse. 2002-2010. Tonn**

¹ Tallene for fareklassene er ikke summerbare. Drivstoff og produkter brukt i olje- og gassutvinning er ikke inkludert.

Kilde: Helse- og miljøfarlige stoffer, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Endring i bruk og utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer fra 2009 til 2010, fordelt på fareklasse. 1 000 tonn og tonn

Kilde: Helse- og miljøfarlige stoffer, Statistisk sentralbyrå.

miljøfarlige stoffer er størst, selv om bruken av CMR-stoffer er større. For flere miljøfarlige stoffer som brukes i store mengder antas det at 50-80 prosent slipper ut i omgivelsene. CMR-stoffer brukes i større grad i lukkede prosesser og som brensel. Ved å benytte utslippsfaktorer tilpasset produktene unngår man at redusert bruk i lukkede prosesser overskygger økt bruk av produkter som gir mer spredning av stoffene. Utslippsfaktorene er i all hovedsak konstante i perioden, men er altså veldig forskjellige for ulike produkter.

Økte utslipp i 2010, tross mindre bruk

Den største forskjellen mellom bruk og utslipp ser vi i 2010, særlig for CMR-stoffer og kronisk giftige stoffer (se figur 3). Mens den totale bruken av stoffene gikk ned fra 2009 til 2010 med rundt regnet 30 prosent, gikk de beregnede utslippene opp.

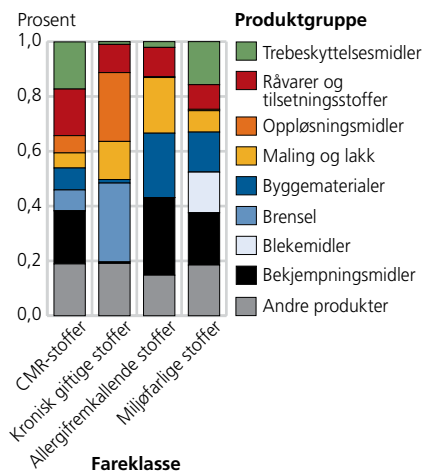
Årsaken er at forbruket økte for de produktene som har mest å si for utslippstallene. Dette er først og fremst produkter som antas å bli brukt på en slik måte at en stor del av de farlige stoffene før eller senere havner i omgivelsene. Det gjelder for eksempel flyktige løsemidler i maling og bekjempningsmidler til utendørs bruk.

Utslippene av allergifremkallende stoffer og miljøfarlige stoffer fulgte derimot samme utvikling som bruken. Størst absolutt økning viste de miljøfarlige stoffene, med et samlet utslipp på omkring 6 500 tonn i 2010, mot 5 100 året før. Sammenliknet med 2002 var det en vekst på 35 prosent. Det er for tidlig å si om økningen gir grunn til bekymring, ettersom import og produksjon av produkter med farlige stoffer varierer mye fra år til år.

Bekjempningsmidler – en betydelig utslippskilde

Bekjempningsmidler er den største kilden til utslipp av CMR-stoffer, allergifremkallende stoffer og miljøfarlige stoffer fra merkede produkter i perioden 2002-2010 (figur 4).

Figur 4. Utslipp av helse- og miljøfarlige stoffer, fordelt på produktgruppe og fareklasse, totalt for perioden 2002-2010. Prosent

Kilde: Helse- og miljøfarlige stoffer, Statistisk sentralbyrå.

Bekjempningsmidler inkluderer blant annet konserveringsmidler, desinfeksjonsmidler, bunnstoff og notimpregnering. Trebeskyttelsesmidler er en viktig utslippskilde for både CMR-stoffer og miljøfarlige stoffer. En annen viktig kilde til utslipp av CMR-stoffer er ulike råvarer brukt i industrien, til tross for at vi regner med at bare 0,1 prosent av råvarene som brukes, slipper ut i omgivelsene. Brensel og oppløsningsmidler var de klart viktigste kildene til utslipp av kronisk giftige stoffer, mens ulike byggematerialer, maling og lakk står for store utslipp av allergifremkallende stoffer i perioden.

Endringene over tid skyldes som regel vekst eller nedgang i bruken av disse viktigste gruppene av produkter. Svingningene i bruk og utslipp kan delvis skyldes at det som produseres og importeres ett år, ikke brukes i sin helhet det samme året.

Stoffer med flere farlige egenskaper

Når en produktgruppe er en vesentlig kilde til utslipp i flere fareklasser, kan det henge sammen med at stoffer med flere helse- og miljøfarlige egenskaper dominerer utslippene. Eksempler på det er treimpregneringsmiddelet kreosot som både er kreftfremkallende og miljøfarlig, samt konserveringsmiddelet formaldehyd som, i tillegg til å være akutt giftig, kan forårsake både kreft og allergi. I motsatt ende av skalaen finner vi for eksempel dikobberoksid

i notimpregnering og blekemiddelet natriumklorat, som kun er giftige for vannlevende organismer.

Faremerkede produkter i privat bruk

En stor del av produktene er knyttet til produksjonsprosesser i industrien eller andre næringer som relativt få mennesker er involvert i. Hvorvidt utslipp fra slik bruk kan påvirke mer enn bare arbeidsmiljøet, avhenger av om de farlige stoffene er bestandige og spres over større avstander. Antagelig vil mange flere mennesker komme i kontakt med farlige stoffer i produkter som brukes i og rundt hjemmet eller i forbindelse med fritidsaktiviteter.

Riktignok er innholdet av farlige stoffer i produkter til privat bruk spesielt strengt regulert, men bruk av faremerkede produkter kan likevel være en betydelig kilde til utslipp av helsefarlige stoffer i husholdningene. SSB har derfor beregnet utslipp fra et utvalg av de faremerkede produktene som kan antas å gå til privat bruk eller på annen måte brukes i eller av private husholdninger (se tekstboks for beskrivelse av utvalget).

Mindre utslipp av helsefarlige stoffer i privat bruk

Alle de helsefarlige stoffene viser nedgang i utslippene siden 2002, mens utslipp av de miljøfarlige stoffene øker (se figur 5). Klart størst absolutt nedgang viser de allergifremkallende stoffene. Utslipp av allergifremkallende stoffer fra produkter til privat bruk er beregnet til i underkant av 250 tonn i 2010. Utviklingen er dominert av endringen i bruken av ett stoff – ftalsyreanhydrid – i maling til innendørs og utendørs bruk. Utslippene av dette stoffet steg fra 2002 til 2004, men sank deretter kraftig og var i 2010 mer enn 80 prosent lavere enn i 2002. Samtidig er bruken av allergifremkallende stoffer i rengjøringsmidler fire ganger høyere i 2010 enn i 2002. Maling, lakk og rengjøringsmidler stod til sammen for nær 70 prosent av utslippene av allergifremkallende stoffer i 2010.

I 2010 var utslippene av CMR-stoffer fra faremerkede produkter som ble solgt til privat bruk, på om lag 70 tonn, hvorav to tredeler kom fra maling, lakk og malingsfjernere. Beregnet utslipp for 2010 av stoffer med kronisk giftvirkning er omtrent 10 tonn. Oppløsningsmidler, lim, maling og lakk var kilde til nesten 80 prosent av disse utslippene.

Utvalget av produkter til privat bruk

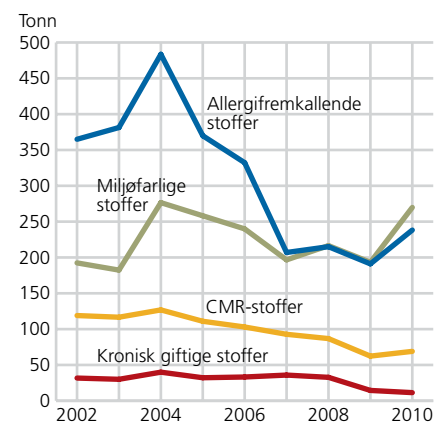
Tallene inkluderer faremerkede produkter som er registrert solgt til husholdninger, i detaljhandel, til bruk i forbindelse med sports- og fritidsaktiviteter og lønnet arbeid i private husholdninger. Av disse utgjør utslippene fra de produktene som er solgt til private husholdninger eller i detaljhandel, om lag 99 prosent av totalen årlig. Enkelte produkter som er registrert solgt til de utvalgte næringene, men som ikke kan brukes i hjemmet, i tilknytning til hjemmet (i hage, garasje og lignende) eller i forbindelse med fritidsaktiviteter (båtpuss), er utelatt.

Selv om det er stor variasjon i hvordan produktene brukes, antas det at de fleste vil avgj større eller mindre mengder støv, gass eller væske i miljøet der de brukes.

Produktutvalget omfatter ikke typiske faste produkter til privat bruk, som leker og tekstiler, elektronikk, møbler og kosmetikk. Årsaken er at de ikke inngår i SSBs tall for bruk og utslipp av farlige stoffer, ettersom de ikke deklarerer til Produktregisteret, og det ikke finnes data av tilstrekkelig kvalitet til å inkludere disse kildene.

Figur 5. Utslipp av farlige stoffer fra produkter til privat bruk fordelt på fareklasse, 2002-2010. Tonn

¹ Tallene for fareklassene er ikke summerbare. Drivstoff og produkter brukt i olje- og gassutvinning er ikke inkludert.
Kilde: Helse- og miljøfarlige stoffer, Statistisk sentralbyrå.

Regelendringer i 2007 medførte lavere utslipp

Bruken av toluen i lim gikk ned med nær 80 prosent fra 2002 til 2010. Ettersom stoffet både har kroniske giftvirkninger og kan forårsake fosterskade, medfører dette utslippsreduksjoner for to fareklasser. Nedgangen i bruk av toluen i lim forklarer halvparten av nedgangen i utslipp av kronisk giftige stoffer og 20 prosent av nedgangen for CMR-stoffer.

Tallene viser tydelig at redusert bruk av toluen skjedde samtidig som regelendringer trådte i kraft i 2007. Da ble det innført forbud mot toluen i lim og spraymalning som selges til forbrukere (FOR-2007-04-16 nr. 417). Årsaken til at det er utslipp av toluen fra lim også etter 2007, er at utvalget omfatter noe mer enn kun produkter man vet brukes privat (se tekstboks).

Regelendringer kan også medføre økte utslipp av enkelte farlige stoffer. Fra 1990 ble det gjennom flere år innført forbud mot å bruke organiske tinnforbindelser i bunnstoff for stadig større båter og i notimpregnering. I 2008 var forbudet innført for båter og skip av alle størrelser. De organiske tinnforbindelsene ble forbudt fordi de har en rekke helse- og miljøskadelige virkninger. Den viktigste, tributyltinn (TBT), er regnet som en *miljøgift* (se tekstboks med ordforklaringer).

Nå brukes i stedet bunnstoff med kobber- og sinkforbindelser som er giftige for vannlevende organismer. I 2010 var summen av dikobberoksid og sinkoksid som ble brukt i bunnstoff, sju ganger høyere enn i 2002. Bare det siste året ble bruken fordoblet. Regelendringen har altså medført økt bruk og utslipp av de miljøfarlige stoffene, men først og fremst sørget den for å stanse bruken av stoffer som var *enda* farligere.

Utviklingen går langsomt i riktig retning

For de mest farlige stoffene har utviklingen gått i riktig retning mellom 2002 og 2010, både for merkede produkter samlet og for de som er til privat bruk. Men selv om bruken er til dels kraftig redusert, har nedgangen i utslippene av helsefarlige stoffer ikke vært like stor. Bruken av de produktene som gir mest utslipp, har sunket langsomt, eller i noen tilfeller økt, i perioden. Bruk og utslipp av miljøfarlige stoffer har på sin side økt med en drøy tredel siden 2002. Dette skyldes blant annet at miljøfarlige stoffer har erstattet stoffer med mer helse- og miljøskadelige egenskaper.

Referanser

Eurostat (2011): *Energy, transport and environment indicators. 2011 edition*, Eurostat Pocketbooks, ISBN 978-92-79-21384-7, ISSN 1725-4566.

FOR-2007-04-16 nr. 417: *Forskrift om endring i forskrift om begrensning i bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier og andre produkter (produktforskriften)*. Hentet 19. oktober 2012 fra: (<http://www.lovdata.no/cgi-wift/ldles?ldoc=/for/ff-20070416-0417.html>)

Holmengen, N. (2009): *Use and emissions of hazardous substances in Norway, 2002-2007. Based on data from the Norwegian Product Register*, Rapport 2009/41, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/01/04/rapp_emissions/rapp_200941/rapp_200941.pdf)

Lillehammer, M. (2009): *Usikkerhetsanalyse for utslipp av farlige stoffer*, Notater 2009/30, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/01/90/notat_200930/notat_200930.pdf)

Norsk Polarinstittutt (2012): *Effekter av miljøgifter på bestanden av polarmåke på Bjørnøya*, Kortrapport 025. (http://brage.bibsys.no/npolar/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_29290/1/kortrapport25_brage.pdf)

SSB (2009): *Krav til offisiell statistikk*. (<http://www.ssb.no/vis/omssb/1gangspubl/art-2009-10-28-01.html>)

St.meld. nr. 14 (2006-2007): *Sammen for et giftfritt miljø – forutsetninger for en tryggere fremtid*, Miljøvern departementet.

Produktregisteret

Det norske produktregisteret er myndighetenes sentrale register over kjemiske produkter som omsettes i Norge. Det omfatter kjemiske produkter som skal deklarerer etter forskrift om klassifisering og merking av farlige kjemikalier (merkeforskriften), forskrift om godkjenning av biocider og biocidprodukter (biocidforskriften) og forskrift om deklarerer og merking av mikrobiologiske produkter.

Merkeplikten omfatter virksomheter som produserer, importerer og/eller omsetter for yrkesmessig eller privat bruk 100 kg eller mer per år av et kjemisk produkt klassifisert i en av fareklassene angitt i merkeforskriften.

Produkter som er deklarerert frivillig, er ikke inkludert i tallgrunnet, fordi disse deklarasjonene ikke oppdateres årlig. Produktregisterets data for drivstoff er heller ikke inkludert, på grunn av stor usikkerhet knyttet til datagrunnet. Tallene omfatter for øvrig alle næringer unntatt olje- og gassutvinning.

Produktregisteret ble opprettet i 1981, men det er først fra 2002 at datatilgjengeligheten og -kvaliteten er tilstrekkelig for å lage tall av god nok kvalitet.

Barn med hjelpetiltak bur ofte med mor som har dårleg råd

Seks av ti barn med hjelpetiltak frå barnevernet i 2010 budde saman med enten berre mor eller berre far. I desse familieane var hushaldsinntekta ofte låg, medianinntekta var 202 500 i 2010, nesten 30 prosent lågare enn i alle barnefamiljar. Meir enn 55 prosent av familiar som mottok hjelpetiltak, var blant dei lågaste 20 prosentane i inntektsfordelinga.

Barn som mottok hjelpetiltak og bur heime, det vi kan kalle velferdsbarnevernet (Kojan 2011), utgjer den største delen av barnevernet – om vi ser på talet på barn. Det er denne gruppa og familieane deira vi ser nærare på i denne artikkelen. Velferdsbarnevernet med hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4, første ledd (sjå tekstboks) er den eine delen av barnevernet, medan det vi kan kalle kjernebarnevernet, der barnevernet plasserer barn utanfor heimen og i mange tilfelle overtek omsorga for barna, er den andre viktige delen. Ein kan altså sjå på verksemda til barnevernet som todelt.

Hjelp til familien

Velferdsbarnevernet forstår vi som verksemd retta mot å betre levekåra til barna (Kojan 2011), og innsatsen er retta mot familieane ut frå eit velferdsperspektiv, der økonomi, praktisk hjelp og avlastning står sentralt. Kjernebarnevernet handlar på si side om å beskytte barn mot omsorgssvikt, jamfør barnevernloven § 1-1, første ledd. Auken i bruken av hjelpetiltak har vore oppfatta som ein trend i retning av eit meir serviceinnretta barnevern. Ein kan karakterisere dette barnevernet som ei familieorientert teneste som svarar på behov hos både barn og foreldre (Fauske mfl. 2009).

I doktoravhandlinga si seier Kojan (2011) at «Overrepresentasjonen av lave klasser er størst i det som kan betegnes som velferdsbarnevernet». Ho seier òg at den materielle dimensjonen har betydning for kvifor personar frå det ho kallar dei lågaste klassane, i større grad ønskjer kontakt med, og/eller blir melde til, barnevernet.

Hjelpetiltak etter lov om barneverntjenester § 4-4

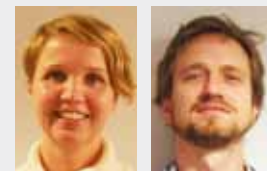
Barneverntjenesten skal bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak.

Barneverntjenesten skal, når barnet på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner har særleg behov for det, sørge for å sette i verk hjelpetiltak for barnet og familien, for eksempel ved å oppnevne støttekontakt, ved å sørge for at barnet får plass i barnehage, ved besøkshjem, ved avlastningstiltak i hjemmet, ved opphold i senter for foreldre og barn eller andre foreldrestøttende tiltak. På samme måte skal barneverntjenesten også søke å sette i verk tiltak som kan stimulere barnets fritidsaktivitet, eller bidra til at barnet får tilbud om utdanning eller arbeid, eller anledning til å bo utanfor hjemmet. Barneverntjenesten kan vidare sette hjemmet under tilsyn ved at den oppnevner tilsynsfører for barnet.

Barneverntjenesten kan også yte økonomisk stønad som hjelpetiltak for barnet.

Kilde: Barnevernloven (1992): <http://www.lovdatab.no>

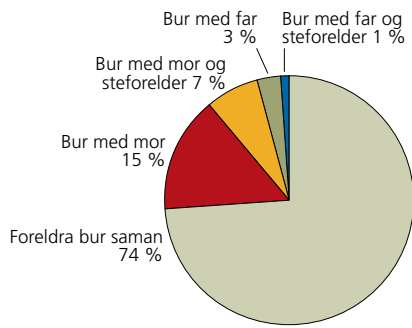
Tone Dyrhaug og
John Åge Haugen

Tone Dyrhaug er cand.mag. og rådgivar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (tone.dyrhaug@ssb.no)

John Åge Haugen er samfunnsgeograf og rådgivar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (johnage.haugen@ssb.no)

Figur 1. Barn 0-17 år, etter kven dei bur saman med. 2010. Prosent

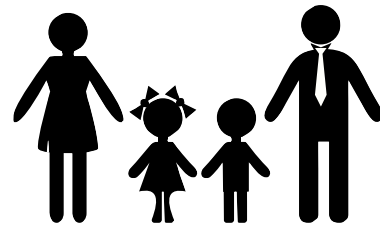
Kjelde: Befolkningsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Korleis er den materielle situasjonen når vi samanliknar inntektsnivået i hushald som mottok hjelpetiltak frå barnevernet, med inntektsnivået for alle hushald med barn? Kor ulik er familiesituasjonen i familiar med hjelpetiltak samanlikna med alle barnefamilier? Er det ulikt inntektsnivå i familiar med ulik familiesituasjon? I tillegg til desse spørsmåla, vil vi sjå om det er ulike tiltak og ulike grunnar til å få hjelpetiltak etter korleis familiesituasjonen er, for eksempel om barnet bur med ein forelder eller begge foreldra.

Kva er ein familie?

Ein tenkjer ofte på kjernefamilien, det vil seie foreldre og barn, når ein brukar omgrepet familie. Med utgangspunkt i befolkningsstatistikken frå SSB har vi berekna at i 2010 var kjernefamiliane samansett slik at nesten tre av fire barn i alderen 0-17 år budde med begge foreldra, talet inkluderer både gifte og sambuande foreldre. Om lag 15 prosent budde berre med mor, 3 prosent berre med far, og 8 prosent budde med mor eller far og ein steforelder (sjå figur 1). Denne registerbaserte befolkningsstatistikken plasserer barna der dei er registrert busett, og seier ikkje noko om kor mykje tid dei eventuelt brukar med den av foreldra dei ikkje er registrert busett saman med.

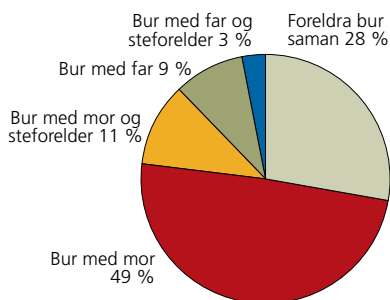
Sjølv om tre av fire kjernefamilier oftast ser ut som figuren illustrerer, kan banda mellom familiemedlemmane vere av meir ymse slag. «En kjernefamilie kan i dag bestå av en eneforsørger med barn, eller to personer som er gift/samboere/partnere, og som kan ha ett eller flere biologiske, adopterte, foster- og/eller egenfødte barn.» (NOU 2012:5, s. 34).

Familieomgrepet går inn i debatten rundt plassen det biologiske prinsippet har i barnevernet. I februar i år vart det gitt ut ein NOU (2012:5) om *Bedre beskyttelse av barns utvikling*, der eit ekspertutval drøftar det biologiske prinsippet i barnevernet. Utvalet seier blant anna at auka mobilitet, individualisering og særleg endringane i familiestrukturen, slik som skilsmisse og nye familiedanningar med halvsøsken og «dine og mine barn» har auka den alminnelege aksepten for at den tradisjonelle familiemodellen ikkje er den einaste, og at ulike familiar kan fungere godt for barna det angår.

Sjølv om det blir fokusert på nye familiesituasjonar, syner tala frå SSBs befolkningsstatistikk at den tradisjonelle kjernefamilien framleis er svært vanleg, heile 75 prosent av barna i Noreg bur i 2010 saman med begge foreldra sine (sjå figur 1). Ser vi på barn som mottok hjelpetiltak frå barnevernet, blir biletet noko annleis (sjå figur 2).

Figur 2. Barn 0-17 år med hjelpetiltak frå barnevernet 31. desember 2010, etter kven dei bur saman med. Prosent

Kjelde: Barnevernsstatistikken og befolkningsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Halvparten bur berre med mor

Familiesituasjonen til barn som er i kontakt med barnevernet og får hjelpetiltak, er annleis enn for andre barn. Dei bur oftare berre med mor og sjeldnare med begge foreldra. Blant barna som hadde hjelpetiltak på slutten av 2010, budde i overkant av ein av fire (28 prosent) med begge foreldra, medan tre av fire av alle barn budde med begge. Om lag halvparten (49 prosent) av barna med hjelpetiltak budde saman med berre mor, medan det blant alle barn var berre 15 prosent. Prosentdelen barn som budde med berre far, var òg noko høgare enn blant alle barn, meir enn 9 prosent av barn med hjelpetiltak budde med berre far. Som sagt i førre avsnitt er det registrert adresse som avgjer kven barnet budde med i våre tal, og vi veit ikkje noko om tid som vart brukt med den andre forelderen.

Låg hushaldsinntekt

Vi har sett på familiesituasjonen, kven barna bur med, og det viser seg at barn med hjelpetiltak frå barnevernet vanlegvis bur i lag med berre ein av foreldra. Vi vil no sjå på den materielle dimensjonen ved å samanlikne inntekta i hushald der det bur barn med og utan hjelpetiltak. For å kunne samanlikne dette blir hushaldsinntekt berekna ut frå ein såkalla ekvivalensskala (sjå tekstboks om hushaldsinntekt). Ved bruk av denne metoden blir medianinntekta per forbrukseining for alle hushald med barn i 2010 nesten 289 000 kroner. Det betyr at halvparten av hushalda hadde ei inntekt over dette, medan halvparten hadde ei inntekt under (sjå figur 3).

Der er klare forskjellar i hushaldsinntekta for hushald der det bur barn med og utan hjelpetiltak frå barnevernet. Medianinntekta for hushald med barn med hjelpetiltak er 27 prosent lågare enn tilsvarande for alle hushald med barn, og totalt berre 210 600 kroner. Dette syner ei klart lågare gjennomsnittleg hushaldsinntekt for hushald med barn som mottok hjelpetiltak frå barnevernet, samanlikna med alle hushald med barn.

Dei med dårlegast råd

I denne samanhengen er det interessant å sjå på gruppa med lågast inntekt. Vi set grensa for denne gruppa ved dei hushalda med barn som har under 218 500 kroner i inntekt etter skatt per forbrukseining i 2010. Dette er den verdien som skil dei 20 prosentane av alle hushald med lågast inntekt frå dei 80 prosentane med høgast inntekt (sjå figur 3, P20). Det vil med andre ord vere ein femdel av alle hushalda som har ei inntekt etter skatt per forbrukseining som er lågare enn dette.

Blant hushald der det budde barn med hjelpetiltak frå barnevernet, hadde 55 prosent ei hushaldsinntekt under 218 500 kroner. Det betyr at denne gruppa er sterkt overrepresentert i den lågaste femdelen i inntektsfordelinga (sjå figur 4).

Hushaldsinntekt

Medianinntekt er det inntektsbeløpet som deler ei gruppe i to like store halvdelar, etter at inntekta er sortert stigande (eller minkande). Det vil altså vere like mange personar med inntekt over som under medianinntekta. I figur 3 er persentil 50 det same som median.

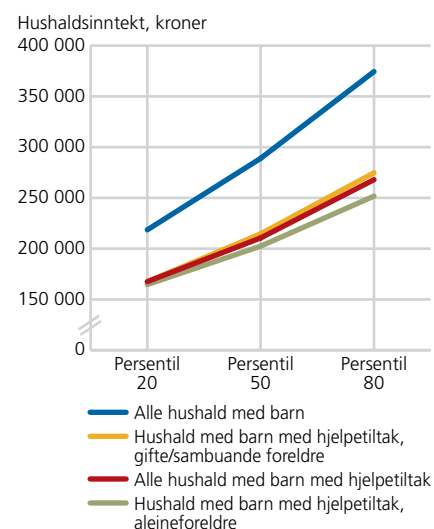
Ekvivalentinntekt og forbruksvekter

Ein såkalla ekvivalensskala gir uttrykk for kor stor inntekt eit hushald med gitte karakteristika, for eksempel to vaksne og to barn, må ha for at levestandarden deira skal vere like høg som levestandarden til ein einsleg med ei gitt inntekt. I denne artikkelen er den såkalla EU-skalaen brukt. I denne skalaen får første vaksne hushaldsmedlem vekt lik 1, neste vaksne vekt lik 0,5, medan barn får vekt lik 0,3. Eit hushald med to vaksne og to barn, det vil seie vekt lik 2,1, må ha ei hushaldsinntekt på 420 000 kroner for å ha same inntekt per forbrukareining som ein einsleg med 200 000 kroner i inntekt. ([Mørk \(red.\) 2011, s. 20](#))

Inndeling i inntektsklassar

Ein vanleg metode for å studere inntektsforskjellar er å dele inn befolkninga i like store inntektsklassar, vi brukar her femdelsgrupper (20 prosent). Den verdien som markerer overgangen mellom desse gruppene, vert på fagspråket kalla persentil, og er ein grenseverdi. Verdien som avgrensar den femdelen av befolkninga med lågast inntekt, blir då kalla for P20, mens verdien som avgrensar den høgaste femdelen, blir kalla P80. Medianen, eller verdien i midten som deler befolkninga i to like store delar, heiter P50.

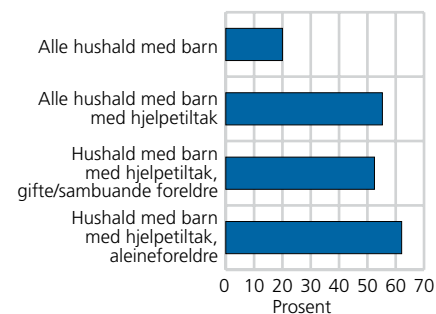
Figur 3. Hushaldsinntekt per forbrukseining, etter familiesituasjon. 2010

Kjelde: Barnevernsstatistikken og inntektsstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Hushald med inntekt i lågaste femdel per forbrukseining. Alle hushald med barn og hushald med barn med hjelpetiltak. 2010. Prosent

Kjelde: Barnevernsstatistikken og inntektsstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. Barn med hjelpetiltak, etter type tiltak og familiesituasjon. 2010. Prosent

	Bur med begge foreldra	Bur med mor	Bur med far
Barnehage	19	12	10
Støttekontakt	8	10	8
Besøksheim/avlastingstiltak	16	31	25
Heimekonsulent/avlasting i heimen	5	4	5
Skulefritidsordning	12	10	10
Fritidsaktivitetar	9	12	10
Tilsyn i heimen	3	2	4
Økonomisk hjelp	11	14	12
Utdanning/arbeid	0	0	0
Medisinsk undersøking og behandling	0	1	1
Behandling av barn med særlege opplæringsbehov	0	0	0
Senter for foreldre og barn	1	1	1
Poliklinisk psykiatrisk behandling	1	1	1
MST – multisystemisk behandling	1	1	1
PMTO – foreldreopplæring	3	3	2
Andre heimebaserte tiltak	10	10	9
Vedtak om deltaking i ansvarsgruppe	19	17	18
Vedtak om råd og rettleiing	39	41	42
Andre tiltak	19	21	24

Kjelde: Barnevernsstatistikken og befolkningsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Nye barn med hjelpetiltak, etter familiesituasjon og grunn til å setje i verk tiltak. 2010. Prosent

	Bur med begge foreldra	Bur med mor	Bur med far
Vanskjøtsel	1	1	1
Fysisk mishandling	2	1	1
Psykisk mishandling	1	1	1
Seksuelle overgrep/incest	1	1	0
Somatisk sjukdom hos foreldra	2	2	2
Psykiske lidingar hos foreldra	13	12	11
Foreldra sitt rusmisbruk	8	8	11
Manglande omsorgsevne hos foreldra	8	8	8
Foreldra døde	0	0	1
Kriminalitet hos foreldra	0	1	1
Vald i heimen	10	5	4
Barnet er funksjonshemma	2	1	1
Psykisk problem hos barnet	3	3	4
Rusmisbruken til barnet	1	1	1
Åtferda til barnet (sosialt avvik, kriminalitet)	12	11	12
Tilhøva i heimen, særlege behov	59	61	59
Anna grunnlag	12	16	17

Kjelde: Barnevernsstatistikken og befolkningsstatistikken, Statistisk sentralbyrå.

Aleineforeldre har det vanskelegast økonomisk

Når vi veit at meir enn halvparten av hushalda med barn med hjelpetiltak frå barnevernet er i lågaste femdelen av inntektsfordelinga, er det interessant å sjå om det er forskjellar på hushaldsinntekt der barn bur i lag med ein eller begge foreldra. Utgangspunktet er at nesten 60 prosent av barna med hjelpetiltak bur med berre ein av foreldra.

Det viser seg at hushaldsinntekta er lågare der barn med hjelpetiltak bur i lag med berre ein av foreldra (sjå figur 3 og 4). Medianinntekta var for denne gruppa 202 500 kroner i 2010, nesten 30 prosent lågare enn for alle hushald med barn. Over 62 prosent av desse hushalda er i femdelen med lågast inntekt. Til samanlikning har hushald der barn med hjelpetiltak bur med begge foreldra ei noko høgare medianinntekt, 214 600 kroner, men dette er framleis 26 prosent lågare enn i alle hushald med barn. Av denne gruppa er om lag 53 prosent i den lågaste femdelen (sjå figur 4). Dette betyr at barn med hjelpetiltak som bur i lag med berre ein av foreldra, har dårlegare råd enn barn som bur med begge foreldra.

Ulike tiltak i ulike familiesituasjonar

Er det skilnader i kor vanlege ulike typar hjelpetiltak er etter familiesituasjon? For to av tiltaka, barnehageplass og besøksheim, finn vi nokså store skilnader (sjå tabell 1).

Ein klart større del av barn som budde med begge foreldra, fekk i vårt utval (sjå tekstboks om datagrunnlaget) barnehageplass betalt av barnevernet som hjelpetiltak. Medan 19 prosent av dei som budde med begge foreldra mottok barnehageplass, mottok 12 prosent av dei som budde med berre mor, og 10 prosent av dei som budde med berre far, dette tiltaket.

Besøksheim/avlastingstiltak blir meir brukt blant dei barna som bur med berre ein av foreldra. 31 prosent blant dei som budde med mor, og 25 prosent av dei som budde med far, i 2010 mottok dette tiltaket. Delen var 16 prosent blant dei som budde med begge foreldra.

Økonomisk hjelp er eit tiltak som ein skulle tru at barn av aleineforeldre ville teke imot i sterkare grad sidan så mange er i lågaste femdelen i inntektsfordelinga. Men i utvalet vårt er det berre små forskjellar i den retninga. Blant barn som budde berre med mor, mottok 14 prosent økonomisk hjelp og 12 prosent av dei som budde med berre far, medan 10 prosent av dei som budde med begge foreldra, mottok slik hjelp.

Grunn til hjelpetiltak

I utvalet vårt (totalt 23 094 barn i alderen 0-17 år) er om lag 8 500 barn, eller 37 prosent, nye barn. Det vil seie at dei ikkje var registrert med tiltak i barnevernsstatistikken året før, i 2009. For dei nye barna har vi tal på kva som er oppgitt som grunnar for at barnevernet sette i verk tiltak, og dermed kva som er grunnen til at det blir ei barnevernssak.

I utvalet vårt finn vi ikkje store skilnader mellom kven barna bur i lag med, og kva som var grunnlaget då dei fekk hjelpetiltak frå barnevernet (sjå tabell 2). Samtidig ser vi at *vald i heimen* er noko meir vanleg som grunn for barn som bur med begge foreldra, det gjeld 10 prosent, enn for barn som bur med berre mor eller berre far, der høvesvis 5 og 4 prosent har dette grunnlaget. Tendensen er den same for *fysisk mishandling*, men dei absolutte tala her er små.

Barnevernet – korleis og for kven?

Velferdsbarnevernet, det vil i denne artikkelen seie hjelpetiltak i heimen, er den delen av barnevernet som er størst, som nemnt tidlegare. Samtidig er prosentdelen plasserte barn, det vi kallar kjernebarnevernet, nokså stabil dei seinaste åra (2007-2010) på rundt ein tredel av alle barn med tiltak på slutten av året.

Grunnane til dette kan vere fleire. Vi kan tenkje oss at fleire barn får hjelpetiltak i heimen fordi det er ein lågare terskel for barnevernet til å gi slik hjelp, og at omdømet til barnevernet er blitt betre, slik at familiar lettare tek kontakt. Lågare vekst i talet på plasserte barn kan ha samanheng med at dei heimebaserte hjelpetiltaka er betre, og det ikkje vert nødvendig å flytte barn frå familien. Det kan òg ha si årsak i at barnevernet vektlegg det biologiske prinsippet sterkare enn før, eller det kan vere ressursituasjonen til kommunane – ei plassering kostar meir enn dei fleste hjelpetiltak i heimen.

SSBs tal gir verken svar på om fordelinga mellom velferdsbarnevern og kjernebarnevern er til det beste for barna, eller om det biologiske prinsippet står sterkare eller svakare enn før. Men i denne artikkelen har vi kome med tal som støttar opp om anna forskning, som viser ein overrepresentasjon av barn med aleineforeldre i hushald med låg inntekt blant barn som tek imot hjelpetiltak i heimen.

Datagrunnlaget

Tala i artikkelen baserer seg på barnevernsstatistikken til Statistisk sentralbyrå (SSB). Dette er ein individbasert statistikk som registrerer alle barn og unge i barnevernet. Totalt var det per 31. desember 2010 registrert 33 835 barn i alderen 0-17 år (under 18 år) med tiltak frå barnevernet. Denne artikkelen baserer seg på eit utval av desse barna, totalt **23 094 barn i alderen 0-17 år**.

Barna i utvalet har følgjande kjenneteikn:

- Dei er definerte som barn i befolkningsstatistikken (Familier, husholdningar, barn) til SSB. For meir informasjon, sjå [befolkningsstatistikken](#). Barn blir i denne statistikken definert som personar som er registrert busett saman med minst ein av foreldra, og som ikkje er i samliv og/eller har egne barn.
- Dei er barn i barnevernet med hjelpetiltak per 31. desember 2010.
- Dei er barn utan plasseringstiltak eller omsorgstiltak per 31. desember 2010.
- Dei er barn som bur i hushald der det bur minst to personar, og der minst ein av dei er under 18 år.
- Det er informasjon i inntektsstatistikken om hushaldet der barnet bur.

For alle desse 23 094 barna har vi informasjon om hushaldsinntekt, kven av foreldra barna bur i lag med, tiltak og grunnlag for tiltak som barna mottek.

Litt meir enn eitt av tre barn i utvalet har innvandrarakgrunn, det vil seie at dei er innvandrar eller norskfødd med innvandrareforeldre.

Alle hushald med barn er definert som hushald der det bur minst to personar, og der minst ein av dei er under 18 år og er definert som barn i befolkningsstatistikken.

Referansar

Barnevernloven (1992): Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

Barnevernsstatistikken, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/barneverng/>)

Befolkningsstatistikken – Familier, husholdningar, barn, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/>)

Inntektsstatistikk for hushald, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/ifhus/>)

Fauske, H., Lichtwark, W., Marthinsen, E., Willumsen, E., Clifford, G. og Kojan B.H. (2009): *Barnevernet på ny kurs? Det nye barnevernet – et forsknings- og utviklingsprosjekt i barnevernet*, Bodø, Nordlandsforskning NF-rapport nr. 8/2009

Kojan, B.H. (2011): *Klasseblikk på et barnevern i vekst*, Doktoravhandling ved NTNU 2011:134.

Mørk, Eiliv (red.) (2011): *Seniorer i Norge 2010*, Statistiske analyser 120, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/emner/02/01/20/>)

NOU (2012:5): Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet.

Barn og overvekt – kan me dra slutningar?

Trass i ofte motstridande meldingar i media og eit litt haltande datagrunnlag er det ingen tvil om at førekomsten av overvekt og feite blant barn og unge har auka dei siste 30 åra – i Noreg og på verdsbasis. Overvekt og feite ser òg ut til å variera langs regionale bakgrunnskjenneiteikn. Samstundes viser gjennomgangen av ulike undersøkingar eit behov for å etablera fleire regelmessige fysiske målingar av høgda og vekta til barn og unge. Slik kan ein få betre kunnskap om viktige risikofaktorar i samband med overvekt blant barn og unge.

Trond Ekornerud

Det kan til tider vera vanskeleg å vita kva ein skal velja å tru om norske barn og unges helse dersom ein les avisoverskrifter på papir og nett. Frå ein dag til ein annan kan ein lesa overskrifter som konkluderer med stikk motsette ting. Stadig fleire barn og unge i Noreg med overvekt og feite den eine dagen, kan bli bytta ut med norske barn og unge som dei sunnaste i heile Europa neste dag (Aftenposten 27. april 2012).

Trass i motstridande meldingar i media om temaet er det nok liten tvil om at fleirtalet av artiklar dei siste ti åra har meldt om ein auke i førekomst av overvekt og feite blant barn og unge, både i verda generelt og blant norske barn og unge spesielt. Det har i lengre tid blitt snakka om ein feiteepidemi, og denne blir ofte kopla tett saman med ein meir inaktiv og usunn livsstil blant dagens barn og unge.

Oppslag i media om overvekt og feite blant barn og unge baserer seg ofte på enkeltundersøkingar som manglar fleire måletidspunkt, dette gjer det vanskeleg å samanlikna førekomsten av overvekt i dag med barn og unge frå tidlegare tider. Ofte er undersøkingane òg berre landsrepresentative, som gjer det vanskeleg å kunna seia noko om eventuelle regionale skilnader i Noreg. I tillegg er mange undersøkingar ikkje i stand til å avdekka eventuelle skilnader i overvekt og feite langs sosiale bakgrunnskjenneiteikn som foreldres inntekt og utdanning.

Ein gjennomgang av resultat frå ulike undersøkingar som tek høgde for fleire av desse dimensjonane med overvekt og feite, kan hjelpa oss nærmare å seia noko sikkert om barn og unges overvekt og feite i Noreg. Denne artikkelen vil særleg vektlegga forskjellar langs dimensjonane regionale bakgrunnskjenneiteikn, kjønn, og utviklinga over tid. I tillegg vil artikkelen freista å problematisera omgrepet overvekt og måla som ofte blir brukt i statistiske publiseringar for å visa førekomsten.

Overvekt – eit samansett problem ...

Overvekt og feite har alvorlege konsekvensar for den fysiske og psykiske helsa til barn, og det er ein risikofaktor for å utvikla sjukdom i vaksen alder. Å vera overvektig er ein kompleks tilstand og årsakene

Bakgrunn

Artikkelen byggjer på Rapporten 2012/12, Statistisk sentralbyrå, Barn og unges miljø og helse 2011 (Kjelvik 2012), som blei publisert i mars 2012 på oppdrag av Helse- og omsorgsdepartementet

Trond Ekornerud er statsvitar og rådgivar i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for helsestatistikk. (trond.ekornerud@ssb.no)

er ofte samansette. Faktorar som spelar inn, kan vera arv, psykologi, miljø, stoffskifte og hormon. Samstundes er den enklaste og viktigaste forklaringa likevel at me får i oss meir energi enn me forbrenn (Jensen 2007). Dei mest vanlege konsekvensane av overvekt og feite er vanlegvis knytte til det psykososiale, sjølv om hjarte- og kar og følgesjukdommar knytte til metabolismen kanskje er mest framtreddande i eit folkehelseperspektiv (Juliusson mfl. 2008).

Førebygging av overvekt og feite i den norske befolkninga er ein av dei største utfordringane helsemyndigheitene står overfor i dagens samfunn (Helsedirektoratet 2011). Å førebyggja overvekt blant barn og unge er særleg viktig sidan barn er meir mottakelege og flinkare til å gjera endringar enn vaksne. For vaksne er ofte åtferdsmønster som vart utvikla i barndommen, vanskelegare å gjera noko med.

Førekosten av overvekt og feite blant barn og unge blir ofte sett i samanheng med ein mindre fysisk aktiv livsførsel enn tidlegare. Det blir hevda at dagens barn og unge er latare enn før, at dei sit seg sjuke, og på langt nær tilfredsstillende helsemyndigheitenes anbefalingar om ein time med fysisk aktivitet i løpet av ein dag. Resultat frå fleire undersøkingar viser at oppfatningar som dette ikkje eintydig blir støtta (Ekornrud 2012).

Det er likevel ingen tvil om at ein meir stillesitjande kvardag, for lite trening og mosjon og eit for høgt energiinntak i forhold til kva ein klarer å forbrenna, alle er faktorar som spelar inn for å forklara kvifor barn og unge blir overvektige. Samstundes er det viktig å ha i mente at dette ikkje forklarar alt ved problemet, og at ein heller ikkje skal sjå seg blind på BMI-verdiar.

... som manglar eit heilt sikkert mål

Body Mass Index (BMI) er den mest vanlege metoden for å måla overvekt og feite i befolkninga. Indeksen vert mykje brukt i (helse) fagmiljø og blant statistikkprodusentar i analysar og presentasjonar av vekt og vektutvikling. Samstundes viser litteraturen at det er ulik praksis frå ei undersøking til ei anna når det gjeld å setta grenseverdiar for overvekt og feite (Jensen 2007).

Sjølv om BMI er det vanlegaste målet på overvekt og feite, har det også klare avgrensingar. Målet seier noko om kroppsmassen til ein person, altså forholdet mellom vekta og høgda til ein person, men skil derimot ikkje mellom feitt- og muskelmasse, skilnader i beinbygging eller korleis feitt er fordelt på kroppen. Viss årsaka til overvekt og feite, eine og åleine, kjem av at me får i oss meir energi enn me forbruker, kan BMI vera eit nyttig verktøy for å fanga opp dette. Men som tidlegare nemnt er årsakene til overvekt og feite ofte meir kompliserte og samansette enn som så.

BMI er særleg problematisk som overvektsmål når det blir brukt på barn og unge. I fagmiljøa går det stadig føre seg diskusjonar om grenseverdiar for når barn skal kunna bli definert som overvektige. Ei av årsakene til at det er problematisk med BMI som mål på overvekt, er at samleomgrepet barn og unge er ei stor og samansett gruppe som spenner over mange årskull. Jamaldra veks ofte i ulikt

BMI (Body Mass Index)

BMI er ei forkorting for Body Mass Index, eller kroppsmasseindeks, og er eit mål på forholdet mellom høgde og vekt. Målet skil ikkje mellom feitt- og muskelmasse.

$$\text{BMI} = (\text{vekt i kilo}) / (\text{høgde i meter} \times \text{høgde i meter})$$

Samstundes varierer skalaen for kategorisering av høvesvis undervekt, normal vekt, overvekt og feite. WHO bruker følgjande skala som utgangspunkt for vurdering av BMI-verdiar for vaksne:

Grenseverdiar for BMI, kg/m²

Undervekt	Under 18,5
Normal vekt	18,5-24,9
Normal vekt/overvekt	25-26,9
Overvekt	27-29,9
Feite	Grad 1: 30-34,9
	Grad 2: 35-39,9
	Grad 3: 40 og over

BMI for barn, kg/m²

Overvekt og feite blir i barnevektstudien til FHI berekna ut frå International Obesity Task Force (IOTF) sine grenseverdiar (Coles indeks).

Coles indeks angir alders- og kjønnsesifikke grenseverdiar for overvekt og feite i aldersgruppa 2-18 år. Coles indeks er anbefalt internasjonalt for samanlikning av førekost av overvekt og feite blant barn og unge (FHI 2011a).

Livviddeindeks

Fordelinga av feittet på kroppen har betydning for helse og sjukdomsutvikling hos vaksne. Fleire studiar viser at også for barn og unge representerer sentralt magefeitt og høgt livviddemål risiko for sjukdom og overvekt seinare i livet. Livvidde kan brukast som eit mål åleine eller i forhold til høgde, definert som livvidde dividert med høgde (livviddeindeks). Livviddeindeksen bør vera under 0,5 uansett alder og kjønn (Garnett mfl. 2008). Eit enkelt bodskap blir følgjeleg at ein skal halda livvidda under halvparten av høgda.

Sjølvrappertert versus fysiske målingar

Informasjon om høgde og vekt kan samlast inn gjennom fysiske målingar eller gjennom eigenrapportering i intervjuundersøkingar. Folkehelseinstituttets barnevektstudie baserer seg på fysiske målingar, medan levekårsundersøkingar om helse, omsorg og sosial kontakt som SSB har gjort, innhentar opplysningar om høgde og vekt gjennom intervju. Fleire studiar har dokumentert avvik i tala for høgde og vekt mellom dei to metodane. Tendensen er at dei sjølvrapperterte opplysningane heller mot ein «føretrekt kroppsfasjon» (Ulset mfl. 2007). I intervjusamanheng blir ofte høgde overestimert, medan vekt blir ofte underestimert. Det viktigaste unntaket er i kategorien undervektige der vekta ofte blir overestimert (Spencer mfl. 2002).

Datakjelder

Barnevekststudien

Barnevekststudien er ei undersøking av barns høgde og vekt i Noreg. Undersøkinga er eit samarbeid mellom FHI, Helsedirektoratet og skulehelsetenesta i 127 skular fordelt på alle dei fire helseregionane i landet. Studien er basert på eit landsrepresentativt utval av tredjeklassingar, og i undersøkinga vert det gjennomført fysiske målingar av høgde, vekt og livvidde. Undersøkinga er frivillig, og foreldra må samtykka om barna skal delta. Studiet er tilslutta WHO sitt program for å overvaka barns vekst i Europa. Det er så langt gjennomført målingar i 2008, 2010 og 2012. Resultata for målingane i 2012 ligg føre i 2013 (FHI 2011b). Sjå også www.fhi.no/barnevekst.

Helse- og levekårsundersøkinga Statistisk sentralbyrå

Levekårsundersøkinga om helse, omsorg og sosial kontakt (levlekårsundersøkinga) inngår i Statistisk sentralbyrås samordna levekårsundersøkingar. Undersøkinga vert gjennomført kvart tredje år. Levekårsundersøkinga om helse er ei utvalsundersøking som blir gjennomført som ein kombinasjon av personleg intervju og postalte skjema. Opplysningar frå administrative og statistiske register om inntekt og utdanning blir kopla på i etterkant av intervjuet. Undersøkinga er landsrepresentativ for den norske befolkninga i alderen 16 år og eldre. I 1995 og 2005 var barna til intervjuet personane også omfatta av undersøkinga. Sjå også www.ssb.no.

tempo, og det kan til dømes vera store forskjellar mellom to tolvåringar i kor langt dei har kome i utviklinga.

Cole mfl. (2000) har igjennom International Obesity Task Force (IOTF) freista å definera alders- og kjønnsbestemte grenseverdier for barn og unge. Verdas helseorganisasjon (WHO) opererer med Coles indeks når dei måler BMI på barn og unge under 20 år. På dei eldste barna blir det ofte brukt dei same skalaene som er meint å vera for vaksne. Fleire av resultatane som blir presentert i denne artikkelen, har bakgrunn i ulike metodar og grenseverdier for BMI blant barn og unge. Følgjeleg vil det vera viktig å ta med dette i tolking av resultatane. I tillegg blir det ofte òg snakka om at ein treng eit supplerande mål til BMI for å gi eit meir heilskapleg bilete av overvekt og feite. Måling av livvidde og livviddeindeks er ofte brukt til dette.

Har auka på verdsbasis ...

Overvekt blant barn er eit aukande problem på verdsbasis, og ein av dei store utfordringane i folkehelsearbeidet. I USA, der feiteproblemet blant barn og unge er stort, har delen overvektige barn auka jamt sidan 1980-talet. I 2003 var delen barn med overvekt og feite over 35 prosent (Lobstein mfl. 2007).

OECD-rapporten «Health at a glance 2011» viser ein auke i delen vaksne med overvekt og feite i de fleste medlemslanda. Same rapporten viser at ein av fem barn (5-17 år) har overvekt og feite i alle medlemslanda sett under eitt. For norske barn viser undersøkinga at delen med overvekt og feite er litt høgare blant jenter enn gutar (høvesvis om lag 15 prosent og 13 prosent). Høgast ligg Hellas og USA som begge har ein førekomst på over 35 prosent, både blant jenter og gutar. Rapporten seier ikkje noko om utviklinga blant barn og unge over tid.

Det gjer derimot ein artikkel av Wang mfl. (2006) som har gjennomgått artiklar verda over om overvekt og feite blant barn og unge, publisert i tidsrommet 1980-2005. Trass i ulike definisjonar av overvekt og feite slår artikkelen fast at førekomsten av overvekt er aukande i nesten samelege land som hadde tilgjengelege tal for analyse. Førekomsten ser rett nok ut til å variera, men Nord-Amerika og Europa er områda der førekomsten av overvekt og feite er størst, med ein stad mellom 20 og 30 prosent og ei to- eller tredobling i løpet av 20-30 år. Sør-Aust-Asia og store delar sør for Sahara har lågast førekomst.

Trass i at fleire studiar viser ein auke i førekomsten av overvekt og feite blant barn, kan fleire nyare studiar tyda på at den stigande kurven dei siste tretti åra no er på veg til å flate ut (Peneau mfl. 2009), og studiar frå USA underbyggjer dette (Odgen mfl. 2006). Fleire studiar i dei komande åra vil kunna seia om dette er ein trend eller berre eit utslag av tilfeldige variasjonar.

... og i Noreg dei siste 40 åra

I Noreg viser ein annan vekststudie, utført i Bergen, ein signifikant auke av overvekt blant barn mellom 5 - 17 år i perioden 1971-2006. Førekomsten av overvekt og feite i 2003-2006 blei estimert til i underkant av 15 prosent for gutar og i underkant av 18 prosent for jenter. Grunnlagsdata frå studien viser mellom anna at det er særleg dei tyngste barna som blir enda tyngre (Juliusson mfl. 2007).

Tala viser vidare variasjonar i førekomsten av overvekt og feite mellom ulike aldersgrupper av barn og unge. I aldersgruppa 7-11 år var førekomsten for

begge kjønn vel 17 prosent. Samanliknbare tal for andre land i den same perioden var Sverige 18 prosent, Danmark 15 prosent, Nederland 12 prosent og England 20 prosent (Juliussen mfl. 2008). Fleire andre enkeltundersøkingar i Noreg slår fast ein auke i førekomsten av overvekt og feite, men omfanget ser likevel ut til å variera frå undersøking til undersøking, og aldersgrupper som er undersøkte. Forskjellar i overvekt og feite mellom jenter og gutar ser òg ut til å variera mellom undersøkingar og ulike aldersgrupper som er undersøkte.

Folkehelseinstituttet (FHI) har gjennomført fysiske målingar av høgde, vekt og livvidde på eit landsrepresentativt utval tredjeklassingar i 2008 og 2010. Resultata frå 2012 vil liggja føre i starten av 2013 (sjå tekstboks). Tabell 1 viser BMI og livviddeindeks for tredjeklassingar i 2008 og 2010, fordelt etter kjønn.

Det er ein liten auke i gjennomsnittleg BMI mellom 2008 og 2010 for begge kjønn. Samstundes held gjennomsnittleg livvidde seg forholdsvis uendra for begge kjønn. Medan gjennomsnittleg BMI for begge kjønn totalt var 16,6 i 2008, har den auka til 16,9 i 2010. For jenter har gjennomsnittleg BMI auka frå 16,7 til 16,9 i same periode, medan BMI-verdien blant gutar har auka frå 16,6 til 16,8. Grunnlagstala viser at det i all hovudsak er den gjennomsnittlege vekta som har auka i perioden, medan høgda ser ut til å ha halde seg stabil eller minka litt (sjå tabell 1).

Når det gjeld livvidde, har det vore ein liten auke i perioden både blant gutar og jenter. Auken er litt større blant jentene, men den gjer ikkje noko med livviddeindeksen som held seg stabil for både gutar og jenter mellom 2008 og 2010. Det er viktig å understreka at endringane mellom 2008 og 2010 er nokså små, og dermed usikre, samstundes som perioden mellom dei to måletidspunkta er nokså kort. Resultata frå undersøkingane som vart gjennomført i 2012, vil difor kunna bidra betre til å seia om endringane er trendar eller tilfeldige variasjonar.

Når det gjeld barn og unge i aldersgruppa 16-24 år, viser resultat frå levekårsundersøkinga ein jamn auke i førekomsten av overvekt og feite i perioden 1998-2008 (figur 1). For begge kjønn samla har delen med overvekt og feite i gruppa 16-24 år hatt ein signifikant auke frå 13 prosent i 1998 til 23 prosent i 2008. Delen definert som overvektige auka frå 11 prosent i 1998 til 19 prosent i 2008, medan delen med feite auka frå 2 prosent i 1998 til 4 prosent i 2008. Det er verd å nemna at delen personar med feite har halde seg uendra mellom 2005 og 2008.

Førekomsten av overvekt og feite i aldersgruppa 16-24 år er størst blant menn. Samstundes aukar delen med overvekt og feite både blant kvinner og menn i perioden 1998-2008 (figur 1). Medan delen kvinner med overvekt og feite i alt var 18 prosent i 2008, var delen 27 prosent for menn. Auken i overvekt og feite i alt har vore nokså stor, for både kvinner og menn i perioden 1998-2008.

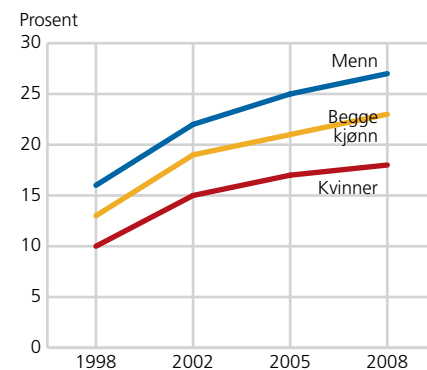
Når det gjeld feite, er delen litt større blant menn enn blant kvinner. Medan delen med feite var 3 prosent for kvinner i 2008, var delen 4 prosent blant menn. Førekomsten av feite har halde seg uendra blant menn sidan 2002, mens delen har gått litt ned for kvinner mellom 2005 og 2008.

Tabell 1. Gjennomsnittleg BMI og livvidde og livviddeindeks blant 3. klassingar, etter kjønn. 2008 og 2010 (N=3 270/3 170 personar)

	BMI, kg/m ²		Livvidde, cm (livviddeindeks)	
	2008	2010	2008	2010
Begge kjønn	16,6	16,9	58,3 (0,44)	58,4 (0,44)
Jenter	16,7	16,9	57,8 (0,44)	58,0 (0,44)
Gutar	16,6	16,8	58,7 (0,44)	58,8 (0,44)

Kjelde: Barnevektstudien, Folkehelseinstituttet.

Figur 1. Delen personar 16-24 år med overvekt og feite samla (BMI>=25), fordelt etter kjønn og begge kjønn samla. 1998-2008. Prosent

Kjelde: Levekårsundersøkinga. Helse, omsorg og sosial kontakt, Statistisk sentralbyrå.

Variierer etter kor barn og unge er busette

Førekost av overvekt og feite samla er størst blant tredjeklassingar i dei to nordlegaste helseregionane, og førekosten er større blant jenter enn gutar i alle helseregionane (tabell 2). I tillegg aukar delen med overvekt for begge kjønn samla mellom 2008 og 2010 i alle helseregionane. Medan delen med overvekt og feite var 16 prosent for begge kjønn i 2008, har den auka til 19 prosent i 2010 på landsbasis. Blant jenter har delen med overvekt og feite auka frå 17 til 22 prosent i same periode, for gutar frå 14 til 17 prosent. Alle dei fire helseregionane har ein auke i delen med overvekt og feite frå 2008 til 2010. Resultata frå målingane i 2012 vil kunna gi svar på om auken er eit uttrykk for ein trend eller eit utslag av tilfeldige variasjonar.

Førekosten av feite er størst i dei to nordlegaste helseregionane (tabell 3). Medan Helseregion Nord har størst del tredjeklassingar med feite, med 6 prosent, har helseregion Vest minst, med 3 prosent. Samstundes er det nokre forskjellar mellom gutar og jenter i dei ulike helseregionane. Mellom anna har Helseregion Nord størst del med feite blant jenter med 5 prosent, medan Helseregion Sør-Aust og Helseregion Vest har minst, begge med 3 prosent. Helseregion Nord har også størst del feite blant gutar, 8 prosent. Dette er ein auke på 4 prosentpoeng frå 2008. Helseregion Sør-Aust og Helseregion Vest har minst del gutar med feite, begge med 4 prosent. Delen med feite er nokså liten, som gjer sitt til at forskjellane mellom jenter og gutar og mellom dei ulike helseregionane er nokså små.

Resultat frå levekårsundersøkinga viser at førekosten av overvekt og feite blant menn og kvinner i aldersgruppa 16-24 også varierer etter kva landsdel ein er busett i. Medan Vestlandet (33 prosent) og Nord-Noreg (25 prosent)

Tabell 2. Delen tredjeklassingar med overvekt og feite i alt, fordelt etter kjønn, helseregion og år. 2008 og 2010 (N=3474/3172 personar)¹. Prosent

Region	Begge kjønn		Jenter		Gutar	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Heile landet	16	19	17	22	14	17
Helseregion Sør-Aust	14	18	15	21	12	15
Helseregion Vest	16	18	19	19	14	18
Helseregion Midt	19	21	18	25	19	17
Helseregion Nord	19	23	22	24	16	22

¹ Tabell 2 viser delen tredjeklassingar med overvekt og feite samla klassifisert etter IOTFs grenseverdiar i Coles indeks. Kjelde: Barnevektstudien, Folkehelseinstituttet.

Tabell 3. Delen tredjeklassingar med feite, fordelt etter kjønn, helseregion og år. 2008 og 2010 (N=3474/3172 personar)¹. Prosent

Region	Begge kjønn		Jenter		Gutar	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Heile landet	4	4	4	3	3	5
Helseregion Sør-Aust	3	4	3	3	3	4
Helseregion Vest	4	3	5	3	3	4
Helseregion Midt	4	5	4	4	4	6
Helseregion Nord	5	6	5	5	4	8

¹ Tabell 3 viser delen tredjeklassingar med overvekt og feite samla klassifisert etter IOTFs grenseverdiar i Coles indeks. Kjelde: Barnevektstudien, Folkehelseinstituttet.

har høgast førekomst av overvekt og feite, har Agder og Rogaland (16 prosent) og Akershus og Oslo (19 prosent) minst i 2008. Grunnlagstala viser at førekomsten er høgast blant gutar i samelege landsdelar. Vidare viser grunnlagstala ein auke i samelege landsdelar i perioden 1998-2008. For heile landet samla har førekomsten auka frå 10 prosent i 1998 til 23 prosent i 2008.

Meir på landet enn i byen

Førekomsten av overvekt og feite er òg større på landet enn i byen. Analysar gjennomført av FHI, baserte på Barnevektstudien, viser ein høgare prosentdel barn med overvekt i rurale område enn i urbane område. Utdanning og inntekt i kommunane ser også ut til å ha påverka effekten som urbanitetsvariabelen har på overvekt og livvidde (Heyerdahl mfl. 2012). Resultat frå UNGHUBRO-undersøkinga viser òg at det var store sosiodemografiske skilnader i førekomsten av overvekt og feite blant tiandeklassingar i Oslo (Lien mfl. 2007). Resultata viste mellom anna at førekomsten av overvekt minka med stigande utdanningslengde blant foreldra.

Blant 16-24 åringar er førekomsten av overvekt og feite høgast på landet, samanlikna med byen. Resultata frå levekårsundersøkinga viser at førekomsten av personar i aldersgruppa 16-24 år er høgast i spreiddbygde strok, samanlikna med tettbygde strøk. Utviklinga over tid viser også at førekomsten aukar mest i dei spreiddbygde stroka.

Resultata frå barnevektstudien og levekårsundersøkinga viser at førekomsten av overvekt og feite varierer etter kva landsdel ein er busett i, og om du er busett i rurale eller urbane område (tabell 2, 3 og figur 2). Vidare viser tala frå levekårsundersøkinga jamt over ein auke når det gjeld overvekt og feite samla i perioden 1998-2008 (figur 1), men dei siste åra ser tendensen likevel ut å vera at det flatar litt ut, særleg førekomsten av feite.

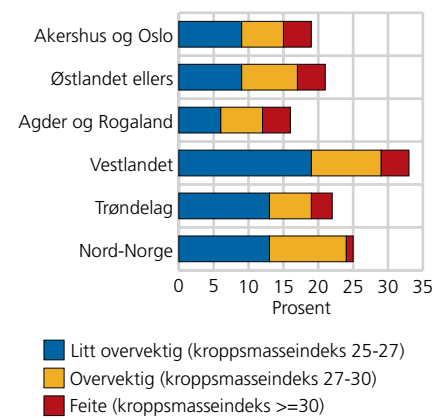
Delen barn og unge med feite flatar ut

Til slutt er det viktig å gjenta at bruken av BMI som mål på overvekt og feite blant barn og unge kan vera problematisk. Metoden inneheld svakheiter og avgrensingar, og dette er særleg viktig å ha i mente når det gjeld bruken av BMI-målet på barn og unge. Sidan barn og unge veks i ulikt tempo, er det særleg vanskeleg å trekka slutningar om bestemte alderstrinn. Å supplera BMI med mål av livvidde vil vera ein av fleire faktorar som kan gi eit meir nyansert bilete over eventuelle overvekt- og feiteproblem som eksisterer blant barn og unge i dag.

Manglande undersøkingar med fleire måletidspunkt gjer det utfordrande å slå fast noko heilt sikkert om trendar når det gjeld overvekt og feite hos barn og unge. Vidare kan overskrifter i media som melder forskjellige budskap frå ein dag til ein annan, forvirra. Samstundes kan ein nok ut frå tidlegare undersøkingar, som har målt overvekt og feite, fastslå at førekomsten blant barn og unge har auka i Noreg dei siste tretti åra (Juliussen mfl. 2007). Tal frå levekårsundersøkinga og Vernepliktsverket tyder på at delen ungdom i Noreg med overvekt og feite også har auka dei siste ti åra.

Samstundes kan det sjå ut som om fleire barn og unge blir overvektige, medan delen med feite er i ferd med å flata litt ut. Når det gjeld dei yngste barna, viser tal frå barnevektstudien at delen med overvekt og feite i alt har auka blant tredjeklassingar frå 2008 til 2010, medan delen med feite har halde seg uendra.

Figur 2. Delen personar 16-24 år med litt overvekt, overvekt, feite, fordelt etter landsdelar. Begge kjønn. 2008. Prosent

Kjelde: Levekårsundersøkinga. Helse, omsorg og sosial kontakt, Statistisk sentralbyrå.

Referansar

Cole, Tim J., Mary C. Bellizzi, Katherine M. Flegal og William H. Dietz (2000): Establishing a standard definition for child overweight and obesity worldwide: international survey, *British Medical Journal*, 320, Issue 7244, 1240-.

Ekornrud, Trond (2012): Er barn og unge blitt mindre fysisk aktive? *Samfunnsspeilet* 3, 2012, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201203/08/>)

FHI (2011a): Barnevektstudien, Folkehelseinstituttet. (<http://www.fhi.no/>)

FHI (2011b): Endring i andel overvektige barn (<http://www.fhi.no/>)

Helsedirektoratet (2012): Rapport 2011, Nøkkeltall for helsesektoren, Brøyn, Nina.

Heyerdahl, N. G. Aamodt, R. Nordhagen, R. Hoven- gen (2012): Overvekt hos barn – hvilken betydning har bosted? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 2012; 132:1080-3.

Jensen, Arne (2007): Feilslutninger om fedme- problemet? *Samfunnsspeilet* 4, 2007, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/spp/utg/200704/07/>)

Julusson, P.B., M. Roelants, G.E. Eide, R. Hauspie, P.P. Waaler, R. Bjerknes (2007): Overweight and obesity in Norwegian children: secular trends in weight-for-height and skinfolds. *Acta Paediatrica*, 2007;96:1333-7.

Julusson, P.B. and R. Bjerknes (2008): Sekulær økning i vekt hos barn og unge. *Pediatrisk Endokri- nologi* 2008;22:16-24.

Lien, N. B.N. Kumar og L. Lien (2007): Overvekt blant ungdom i Oslo. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 2007;127:2254-8.

Lobstein, T. (2007): R. Jackson-Leach (2007): Child overweight and obesity in the USA: prevalence rates according to IOTF definitions. *International Journal of Pediatric Obesity*, 2007;2:62-4.

Ogden, C.L., M.D. Carroll, L.R. Curtin, M.A. Mc- Dowell, C.J. Tabak og K.M. Flegal (2006): Prevalence of overweight and obesity in the United States, 1999-2004, *Journal of the American Medical Association*, 2006;295:1549-55.

OECD (2011): Health at a Glance 2011, OECD INDICATORS.

Peneau, S., B. Salanave, L. Maillard-Teyssier, M.F. Rolland-Cachera, A.C. Vergnaud, C. Mejean mfl. (2009): Prevalence of overweight in 6- to 15-year- old children in central/western France from 1996 to 2006: trends toward stabilization. *International Journal of Obesity (London)*, 2009;33:401-7.

Salanave, B., S. Peneau, M.F. Rolland-Cachera, S. Hercberg, K. Castetbon: Stabilization of overweight prevalence in French children between 2000 and 2007. *International Journal of Pediatric Obesity* 2009;4:66-72.

Spencer, Elizabeth A., P.N. Appleby, G.K. Davey og T.J. Key (2002): Validity of self-reported height and weight in 4 808 EPIC-Oxford participants, *Public Health Nutrition*, 5, Issue 4, 561-565.

Statistisk årbok, årganger 1995-2010, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/aarbok/>)

Ulset, Elisabeth, R. Undheim og K. Malterud (2007): Er fedmeepidemien kommet til Norge? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 127, 34-7.

Wang Y, T. Lobstein (2006): Worldwide trends in childhood overweight and obesity. *Int J Pediatr Obes*. 2006;1:11-25.

Vanskeleg å fastslå auken

Ein gjennomgang av publisert materiale om overvekt og feite blant barn og unge viser eit noko fragmentert bilete der ein baserer seg på enkeltundersøkingar utan fleire måletidspunkt. Samstundes er det antakeleg godt nok grunnlag til å seia at det har skjedd ein auke når det gjeld overvekt og feite blant barn og unge. Kor stor auken faktisk har vore, og kor mange barn og unge det gjeld i dag, er det likevel vanskeleg å fastslå sikkert, både i Noreg og på verdsbasis. Ulike undersøkingar opererer med ulike nivå, og skilnaden mellom jenter og gutar varierer òg frå undersøking til undersøking, også kva aldersgrupper av barn og unge det er snakk om.

Ei etablering av regelmessige undersøkingar som kartlegg høgde og vekt er viktig dersom ein ønskjer å få auka kunnskap om overvekt og feite blant barn og unge. Ei kartlegging av korleis overvekt og feite varier langs dimensjonane alder, kjønn, geografi, inntekt og utdanning, vil bidra til ei synleggjering av eventuelle risikofaktorar ut over det biologiske som ein må freista å førebyg- gja når det gjeld overvekt og feite blant barn og unge. Per i dag er det ikkje etablert tilstrekkeleg med slike undersøkingar. Særleg gjeld dette undersøkin- gar som koplar overvekt og feiteførekomensten med sosioøkonomiske bak- grunnskjenneteikn.

Norges innvandrere – både høyt og lavt utdannet

Statistisk sentralbyrå kartla tidligere i år utdanningen som innvandrere bringer med seg til Norge. Resultatene gir et nyansert bilde av utdanningsnivået til landets innvandrere. Oppdaterte tall viser at hver tiende innvandrer har lang høyere utdanning, det vil si fire år eller mer. Andelen i resten av befolkningen er 8 prosent. Samtidig vet vi nå at det bor minst 8 600 innvandrere i Norge som er over 16 år og ikke har noen fullført utdanning. De fleste av dem er kvinner, om lag 5 600.

Befolkningen i Norge består av mange ulike nasjonaliteter. Innvandrerne i Norge har bakgrunn fra 219 land og selvstyrte regioner. De har kommet hit som flyktninger, arbeidsinnvandrere, for å ta utdanning eller gjennom familierelasjoner til noen i Norge. SSB har i år skaffet seg kunnskap om utdanning som innvandrerne har tatt med seg fra hjemlandet.

Høsten 2011 var utdanningen til fire av ti innvandrere ukjent. Det skyldes at vi har manglet et system for å innhente opplysninger om utdanning som er tatt i utlandet. Derfor ble det høsten og vinteren 2011/2012 gjennomført en spørreundersøkelse for å få opplysninger om hvilken utdanning innvandrerne hadde. Opplysningene skulle komplettere registeret over befolkningens utdanningsnivå. De som var med i undersøkelsen, var personer som SSB manglet opplysninger om (se egen tekstboks).

Utdanningsundersøkelsen er et viktig supplement for å kartlegge utdanningsressursene som finnes blant innvandrerne i Norge. I denne artikkelen presenterer vi noen hovedresultater fra undersøkelsen samt informasjon om gjennomføringen av undersøkelsen. Statistikken viser at innvandrere ikke er en ensartet gruppe. Per 1. oktober 2011 var det nesten en halv million personer som var 16 år eller mer, som hadde innvandret til Norge, og som var registrert bosatt her. Det er mange høyt utdannede innvandrere i Norge, samtidig som det er en relativt stor andel som ikke har noen fullført utdanning i det hele tatt.

Befolkningens utdanningsnivå

Registeret over befolkningens utdanningsnivå (BU) er et av SSBs basisregistre. Det inneholder utdanningsopplysninger om alle personer i alderen 16 år eller eldre som i Folkeregisteret er registrert bosatt i Norge. Utdanningsdata til BU innhentes fra forskjellige andre registre, hovedsakelig de studieadministrative systemene ved utdanningsinstitusjonene rundt om i Norge, samt diverse autorisasjonsregistre.

Dersom utdanningen er tatt i utlandet med støtte fra Statens lånekasse, eller som en del av en utdanning i Norge, vil opplysninger om utdanning bli registrert i BU. Opplysninger for flyktninger blir innhentet fra UDI.

Personer som arbeider i et yrke hvor det kreves norsk autorisasjon for å praktisere i Norge, blir registrert gjennom autorisasjonsregistrene. For andre personer som har sin utdanning fra andre land, og som ikke har vært i kontakt med norske læresteder, mangler det opplysninger hvis de ikke har svart på en av spørreundersøkelsene som ble gjennomført i 1991, 1999 og 2011.

Alice Steinkellner

Alice Steinkellner er samfunnsøkonom og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (alice.steinkellner@ssb.no)

Undersøkelsen Utdanning tatt i utlandet 2011

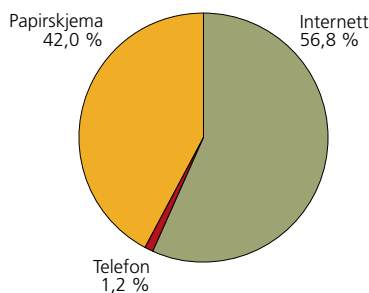
Det ble sendt ut til sammen 218 000 informasjonsbrev med spørreskjema og ferdigfrankert svarkonvolutt. Mot-takerne av brevet var personer som SSB manglet opplysninger om, og som SSB anså ikke ville komme i kontakt med norske læresteder. Personer under 20 år var ikke med fordi de antas å komme i kontakt med norske læresteder på et senere tidspunkt. De vil i så fall bli registrert gjennom lærestedenes ordinære rapportering til SSB.

I undersøkelsen var det mulig å svare enten på nett- eller papirskjema på elleve ulike språk. Informasjonsbrev og spørreskjema som ble sendt i posten, forelå på to språk: norsk og engelsk eller det offisielle språket i vedkommendes hjemland hvis det var et av de ti største språkene.

Hvis respondentene ønsket å svare på et annet språk enn det språket de hadde fått papirskjema på, kunne de velge et annet språk på nettet. Ved utgangen av mars 2012 ble det satt sluttstrek. Nesten 139 000 personer hadde da svart på undersøkelsen, som gir en svarprosent på vel 64. Noen av de utsendte brevene kom tilbake merket med «adressat ukjent», det vil si at postverket ikke har funnet personen på adressen som er oppgitt i folkeregisteret. Personene kan være utvandret eller ha flyttet internt i Norge. Det var om lag 22 900 brev som kom i retur. Trekker vi fra disse, får vi en svarprosent på 72.

Av alle svar kom 57 prosent inn elektronisk via Internett (se figur 1).

Figur 1. Undersøkelsen om fullført utdanning i utlandet 2011, etter typen svar

Kilde: Undersøkelse om utdanning, Statistisk sentralbyrå.

Spørreskjemaet som innvandrerne skulle svare på, omfattet ti spørsmål om fullført utdanning, skolegangens varighet og fagområde. Dessuten ble de spurt om hvilket år og i hvilket land de fullførte skolegangen eller studiene. Spørsmålene var tilrettelagt for avkrysning og utdanningsnivåene tredelt, i grunnskole, videregående skole samt universitet og høyskole.

Spørsmålene ble utformet slik at det ble mulig å lage sammenlignbar statistikk. Svarene i undersøkelsen inngår i norsk utdanningsstatistikk (for mer om undersøkelsen, se tekstboks).

I norsk utdanningsstatistikk brukes Norsk standard for utdanningsstatistikk, den såkalte NUS-standard, for å gruppere utdanningen. Det finnes et tilsvarende internasjonalt kodeverk, ISCED, som gjør det mulig å foreta internasjonale sammenligninger.

Problemet med manglende opplysninger om utdanning har eksistert i mange år. Derfor ble det gjennomført en tilsvarende spørreundersøkelse i 1991 og 1999. Etter 1999 har innvandringen til Norge økt mye, og antallet med ukjent utdanning har fortsatt å vokse. Dette har ført til at det opp gjennom årene har blitt en stor gruppe innvandrere med ukjent utdanning, samtidig som registret er nesten fullstendig for andre personer.

Utdanningsnivå inngår som en viktig variabel i mange av SSBs statistikker og analyser, blant annet på områdene levekår, arbeidsmarked og inntekt. Utdanning er den faktoren som har størst virkning i studier av sosial ulikhet. Derfor

Tabell 1. Oversikt over svar fra innvandrere fra de største landgruppene. Personenes landbakgrunn, antall svar, postreturer og svarprosent

	Utsendte skjema	Antall svar	Svarprosent før fratrett av postreturer	Antall postreturer	Svarprosent etter fratrett av postreturer
Totalt	217 987	138 813	64	22 874	72
Polen	47 820	26 557	56	5 245	62
Sverige	18 236	9 088	50	2 359	57
Litauen	16 125	7 700	48	2 047	55
Tyskland	11 324	8 366	74	1 025	81
Thailand	6 794	4 756	70	295	73
Filippinene	6 681	3 813	57	585	63
Storbritannia	5 519	3 400	62	638	70
Pakistan	5 271	2 276	43	357	46
Danmark	4 722	2 703	57	464	63
Somalia	4 695	1 205	26	733	30
Latvia	4 515	1 750	39	700	46
Irak	4 478	1 948	44	385	48
Russland	4 089	3 039	74	268	80
Romania	3 821	2 203	58	359	64
Tyrkia	3 432	2 145	63	228	67
USA	3 098	1 866	60	356	68
Nederland	2 761	2 074	75	151	79
India	2 755	1 427	52	375	60
Island	2 525	1 216	48	252	53
Afghanistan	2 493	1 168	47	148	50
Estland	2 405	826	34	455	42

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

var det viktig å få manglende opplysninger om innvandrerne inn i registeret over utdanningsnivået i befolkningen.

Oppdatert statistikk for 390 000 innvandrere

Basert på svar fra undersøkelsen og opplysninger som SSB hadde fra før, presenterer vi nå statistikk for 389 700 innvandrere av de totalt 490 700 innvandrerne som er 16 år eller eldre (se tabell 1). Vi mangler opplysninger for om lag 101 000 personer. Nesten 20 000 av dem er i aldersgruppen 16-24 år, og vi regner med at mange i denne gruppen fortsetter å gå på skole i Norge. Dette betyr at vi kan stå igjen med om lag 80 000 uoppgitte etter undersøkelsen.

De gruppene med flest uoppgitte er innvandrere fra EU-land i Øst-Europa. SSB mangler utdanningsopplysninger for nesten halvparten av innvandrerne fra Estland og Latvia. Også for Slovakia, Litauen og Polen er andelen hvor opplysninger mangler, stor. For disse landene mangler det 34-39 prosent. Tallene i denne presentasjonen er ikke vektet. Dette er noe SSB arbeider med, og resultatet av dette arbeidet vil bli dokumentert.

Flere med doktorgrader

Hvis vi ser på dem som er i yrkesaktiv alder og er gamle nok til å ha fullført en utdanning, de som er i alderen 30-66 år, har nesten 7 200 innvandrere fullført en doktorgrad. Dette utgjør en andel på over 2 prosent av innvandrerne i aldersgruppen. Blant den øvrige befolkningen i samme alder er andelen med doktorgrad under 1 prosent (se tabell 3).

For innvandrerne, i høyere grad enn for den øvrige befolkningen, synes det å være et enten-eller. Det er flere blant innvandrerne som har høy utdanning, og flere som ikke har utdanning, mens det i den øvrige befolkningen er flere midt i mellom. Knappt 21 prosent av innvandrerne har høyeste fullførte utdanning på videregående skoles nivå, mens i den øvrige befolkningen gjelder det over 27 prosent. For kort universitets- og høyskoleutdanning er det henholdsvis 20 prosent for innvandrere og 26 prosent for den øvrige befolkningen.

Det er samtidig en større andel blant innvandrerne enn i den øvrige befolkningen som har lang høyere utdanning. 10 prosent av innvandrerne har lang høyere utdanning, mens den tilsvarende andelen er 8 prosent for den øvrige befolkningen.

Mange innvandrerkvinner uten utdanning

Vi vet nå at det bor minst 8 600 innvandrere i Norge i alderen 16 år og over som ikke har fullført noen som helst utdanning. De fleste av disse er kvinner, om lag 5 600 kvinner og 3 000 menn (se tabell 2). Over 7 300 av de personene som ikke har fullført utdanning, er i yrkesaktiv alder, det vil si under 67 år. Fordi ikke alle har svart på undersøkelsen, er det fortsatt personer som vi ikke kjenner utdanningen til, slik at dette er et minimumstall. De 5 600 innvandrerkvinnene utgjør ingen stor andel av innvandrerkvinnene, vel 2 prosent. Likevel er det interessant for allmennheten og beslutningstakerne i samfunnet å vite at det finnes mange voksne personer som ikke har fullført noen utdanning, eller veldig lite utdanning. Det aktualiserer debatten om hva som kreves for å kunne ta del i det norske samfunnet.

Det er også en del av innvandrerne som kun har litt utdanning. Det vil si at de bare har fullført noen år på skolen, men av en eller annen grunn ikke har fullført alle årene. For personer som har vokst opp i Norge, er det veldig få

Høyere utdanning

Høyere utdanningsnivå er todelt. Universitets- og høyskoleutdanninger på lavere nivå er utdanninger med en varighet på fire år eller mindre og omtales som kort høyere utdanning. Universitets- og høyskoleutdanninger på høyere nivå er utdanninger med en varighet på mer enn fire år og omtales som lang høyere utdanning. Doktorgrader er inkludert i sistnevnte gruppe.

Innvandrere

Statistikken omfatter personer som er registrert som bosatt i Norge. De har fått et fødselsnummer og er registrert i Folkeregisteret.

Innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og på et tidspunkt har bosatt seg i Norge. Landbakgrunn er deres fødeland.

Tabell 2. Personer uten utdanning, fordelt på alder per 1. oktober 2011. Antall og prosent

Alder	Antall		Andeler	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Totalt	2 998	5 587	100	100
16-19 år	4		0	
20-24 år	173	205	6	4
25-29 år	349	477	12	9
30-34 år	388	534	13	10
35-39 år	308	606	10	11
40-49 år	635	1 245	21	22
50-59 år	538	1 062	18	19
60-66 år	254	545	8	10
67 år og over	349	913	12	16

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

som ikke har gjennomført syv-, ni- eller tiårig skolegang. 11 000 innvandrere i aldersgruppen 30-66 år har for eksempel bare gjennomført 1-6 års skolegang (se tabell 3).

Kvinner har oftere kort høyere utdanning

I tillegg til at det er langt flere kvinner uten utdanning blant innvandrerne, er det også relativt sett flere innvandrerkvinner med kort høyere utdanning. 22 prosent av innvandrerkvinnene har kort høyere utdanning, mens 16 prosent av mennene har det. Det er flest menn med utdanning på videregående skoles nivå. Også for den øvrige befolkningen ser vi at det er flere kvinner enn menn med kort høyere utdanning, og motsatt når det gjelder videregående skole.

Når det gjelder fullført utdanning på grunnskolenivå og lang universitets- og høyskoleutdanning, er kjønnsfordelingen ganske jevn både blant innvandrerne og den øvrige befolkningen.

Innvandrer menn med videregående i håndverksfag

For innvandrer menn som har videregående skole som høyeste fullførte utdanning, er det flest innenfor naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag. 45 prosent av mennene har en utdanning på dette fagfeltet. På videregående skoles nivå vil fagområdet naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag være typiske håndverksfag som for eksempel bygge- og anleggsgfag, elektrofag, snekker, baker og kokk.

Dette skiller seg ut fra for eksempel norskfødte menn med innvandrerforeldre, men ikke den øvrige befolkningen. For norskfødte menn med innvandrerforeldre som står med videregående skole som høyeste fullførte utdanning, har 54 prosent fullført innenfor allmenne fag og 28 prosent innenfor håndverksfag.

Blant innvandrerkvinner med videregående skole som høyeste fullført utdanning har flest fullført allmenne fag, mens blant norskfødte med innvandrerforeldre har tre av fem fullført allmenne fag. Når det gjelder innvandrere og den øvrige befolkningen, har 35 og 34 prosent fullført allmenne fag. Det nest største fagfeltet for kvinner med fullført videregående skole er helse-, sosial- og idrettsfag.

Tabell 3. Nivåinndeling for aldersgruppen 30-66 år per 1. oktober 2011. Antall og prosent

	Innvandrere		Den øvrige befolkningen	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Totalt	332 754	100	2 088 519	100
Ingen utdanning	6 115	2	2 004	0
Grunnskolenivå 1-6 år	11 007	3	50	0
Grunnskolenivå 7-10 år	61 063	18	405 697	19
Videregåendeskolnivå 1-2 år	15 153	5	304 905	15
Videregåendeskolnivå fullført	68 855	21	570 306	27
Fagskole	2 628	1	77 083	4
Universitets- og høyskolenivå, kort	67 858	20	538 260	26
Universitets- og høyskolenivå, lang	34 032	10	168 830	8
Doktorgrad	7 158	2	14 702	1
Uoppgitt	58 885	18	6 682	0

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Også for de innvandrer mennene som har lang universitetsutdanning som høyeste fullførte, har majoriteten fullført innenfor fagfeltet naturvitenskapelige fag. Universitetsutdanninger på dette fagfeltet er for eksempel informasjons- og datateknologi, matematikk, statistikk, fysiske og kjemiske fag. Også her er innvandrerbefolkningen og den øvrige befolkningen mer like enn norskfødte menn med innvandrerforeldre. Det som skiller innvandrerbefolkningen og den øvrige befolkningen mest når det gjelder

fagfelt, er at det er en høyere andel av den øvrige befolkningen som har en lang høyere utdanning i samfunnsfag og juridiske fag. Dette gjelder for begge kjønn. 8 prosent av innvandrerne med lang høyere utdanning har den på fagfeltet samfunnsfag og juridiske fag, mens dette gjelder for 20 prosent av den øvrige befolkningen.

Nesten en av ti fra Afghanistan er uten utdanning

Det er størst andel franskmenn og ukrainere som har lang høyere utdanning, henholdsvis 46 og 37 prosent. Dette er ikke de landene som er mest representert i Norge. I andre enden av skalaen finner vi personer fra Afghanistan og Somalia hvor det er flest uten utdanning. 9,0 prosent av de bosatte innvandrerne fra Afghanistan har ikke fullført noen utdanning, og 8 prosent fra Somalia er i samme situasjon. Marokko ligger som nummer tre på denne listen. 7 prosent av dem med bakgrunn fra Marokko hadde ikke fullført noen form for utdanning.

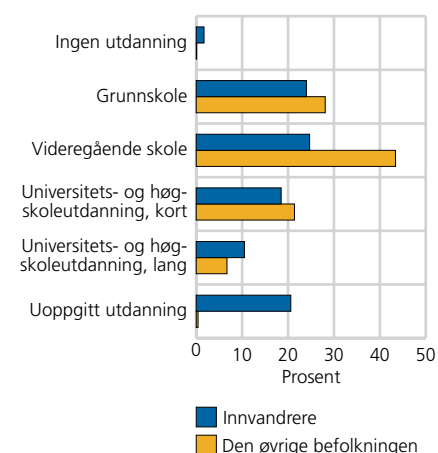
Lavest andel uten utdanning har den største innvandrerguppen, nemlig polakene. Blant dem er det bare 0,1 prosent som ikke har fullført noen utdanning.

Hvor mye utdanning har de polske innvandrerne?

Polske innvandrere er den desidert største innvandringsgruppen og er atskillig flere enn den nest største gruppen, svenskene. 1. oktober 2011 var det bosatt 33 900 innvandrere over 16 år fra Sverige, mens det var registrert 58 500 personer over 16 år fra Polen. 11 700 personer fra Polen ([SSB 2012](#)) bosatte seg i Norge bare i løpet av 2011. De fleste av dem, nesten fire av fem, hadde arbeid som innvandringsgrunn, mens en av fem oppga familie som innvandringsgrunn.

Siden så mange i denne landgruppen har kommet for å arbeide og ikke for utdanning, er det mange som ikke har vært i kontakt med norske læresteder, og SSB har derfor ikke fått opplysninger om utdanningen fra læresteder. I undersøkelsen fikk SSB inn mange svar fra personer fra Polen. Siden vi i utgangspunktet manglet opplysninger for mange polakker som kom for å arbeide, mangler det fortsatt opplysninger om utdanning for en av tre polakker, etter undersøkelsen. Blant dem vi har opplysninger om, har nesten halvparten grunnskole eller videregående skole som høyeste fullførte utdanning. 11 prosent har fullført kort universitets- eller høgskoleutdanning.

Figur 2. **Andel personer, etter utdanningsnivå, 16 år eller eldre. 1. oktober 2011**

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Innvandrere 16 år og over, etter utdanningsnivå og landgrupper per 1. oktober 2011. Antall og prosent**

	I alt	Ingen utdanning	Grunnskole-nivå	Videregående skole nivå	Universitets- og høgskole-nivå, kort	Universitets- og høgskole-nivå, lang	Uoppgitt utdanning
Totalt	490 707	1,7	24,0	24,7	18,5	10,5	20,6
Norden	63 594	0,4	14,3	31,4	24,2	11,1	18,7
Ikke EU-land i Øst-Europa	46 487	0,8	27,1	30,5	18,5	12,7	10,5
Vest-Europa utenom Norden og Tyrkia	54 300	0,4	14,6	22,1	25,5	20,0	17,5
EU-land i Øst-Europa	100 314	0,2	10,2	30,1	14,1	9,8	35,5
Asia med Tyrkia	148 219	3,3	35,7	19,8	17,4	7,0	16,7
Afrika	50 807	4,8	39,4	18,9	12,6	5,2	19,2
Sør- og Mellom-Amerika	16 562	1,1	23,7	25,7	19,8	13,1	16,7
Nord-Amerika	8 681	0,3	9,3	18,4	29,6	25,2	17,3
Oseania	1 743	0,3	7,7	17,4	35,3	17,0	22,3

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Vesteuropeiske innvandrere

Innvandrere fra Europa utgjør den største innvandringsgruppen når vi forde-ler på verdensdeler. Når vi ser på utdanningsnivået til europeiske innvandrere i Norge, er det vesteuropeere fra land utenom Norden som skiller seg ut ved at flere har universitetsutdanning. En større andel har lang høyere universitetsutdanning enn blant andre europeiske grupper (se tabell 4). Bare en av ti fra et nordisk land har lang universitetsutdanning, mens en av tre har vide-regående skole som sin høyeste fullførte utdanning. En av fem vesteuropeere har lang høyere utdanning. På toppen av denne statistikken finner vi allikevel amerikanerne, hvor en av fire er registrert med lang universitetsutdanning.

Det kan være flere grunner til disse forskjellene. Det er nok forskjellige typer innvandring fra land i Europa og USA. Det er mye ungdom som kommer til Norge fra andre nordiske land for å jobbe her, slik som fra Sverige, derfor vil det være nokså naturlig at det er forskjeller i utdanningsnivå. Det er rett og slett en annen type innvandring som gjør seg gjeldende for Norden og vesteu-ropeiske land samt USA.

Videre kartlegging

Et godt register er av avgjørende betydning for kvaliteten på de statistikkene som lages med utgangspunkt i dette registeret, og for de analyser som gjøres på basis av registerets opplysninger koblet med annen individinformasjon. Det jobbes derfor med å finne andre permanente muligheter for fortløpende å få inn disse opplysningene i registeret som et alternativ til spørreunder-søkelser. Som et ledd i dette begynner UDI høsten 2012 å registrere utdan-ningsopplysninger for innvandrere fra EU-land i det såkalte EØS-registeret. Dette gjelder riktignok ikke for nordiske EU-/EØS-land, da personer fra disse landene fortsatt kan flytte til Norge uten å bli registrert i dette registeret. SSB håper derfor i fremtiden å kunne få raskere og bedre oppdatering av utdan-ningsopplysninger for EØS-innvandrere enn hva vi har gjort med egne spør-reundersøkelser omtrent hvert 10. år.

Referanser

NUS: Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS). <http://www4.ssb.no/stabas/MainFrames.asp?Language=nb>

SSB (2012): Innvandrere etter innvandringsgrunn, 1. januar 2012. Nesten halvparten innvandret for å arbeide, 30. august 2012, <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvgrunn/>

Statistisk sentralbyrå: Undersøkelse om utdanning. Dokumentasjonsnotat. Ikke publisert ennå.

Ap festet grepet blant innvandrerne i 2011

Arbeiderpartiet befestet sin posisjon, mens SV var den store taperen blant velgere med innvandrerbakgrunn ved kommunevalget 2011. Det viser tall fra stemmegivningen, samlet inn av Statistisk sentralbyrå (SSB). Valget ble gjennomført syv uker etter terrorangrepet på Regjeringen og AUF, der motivet var begrunnet i innvandringspolitikken. Valget var derfor særlig spesielt for velgere med innvandrerbakgrunn. I enkelte grupper blant innvandrerne – som blant unge og dem med bakgrunn fra Afrika – økte valgdeltakelsen.

Terrorangrepet den 22. juli 2011 satte sitt preg på alle nasjonale hendelser i perioden som fulgte. Det gjaldt ikke minst den påfølgende valgkampen og kommunevalget noen uker senere, den 12. september. Valgkampen ble satt på vent, og kom ikke i gang før en måned før valget. Den fikk et lavmælt toneleie; særlig ble spørsmål knyttet til innvandring og innvandringspolitikk behandlet på en varsom måte. Partiene skygget unna disse temaene fordi en kritikk av norsk innvandringspolitikk, og av innvandrere som gruppe, kunne gi assosiasjoner til gjerningsmannen Breivik.

Spørsmålet vi ønsker å besvare i denne artikkelen, er hvordan denne unike konteksten påvirket stemmegivningen til velgere med innvandrerbakgrunn. En slik analyse er mulig fordi det i 2007 for første gang ble gjennomført en valgundersøkelse blant denne velgergruppen. Ved å gjennomføre en tilsvarende undersøkelse i 2011 – med de samme kriteriene for utvelgelse av respondenter – kan vi studere utviklingen i innvandrernes politiske preferanser.

I tillegg til å dokumentere endring og stabilitet i stemmegivningen fra 2007 til 2011, ønsker vi å analysere innvandrernes partivalg. Hvem stemmer på partiene på venstresiden, og hvem er det som bryter med mønsteret for de fleste velgere med innvandrerbakgrunn og stemmer på et parti på høyresiden?

Sammensatt velgergruppe

Innvandrerbefolkningen er en uensartet gruppe. Grunnene for innvandring varierer: flukt, familiegjenforening, arbeid eller utdanning. Personer som har blitt flyktninger som følge av sitt politiske engasjement, har trolig et annet syn på politikk enn de som kom til Norge for arbeid eller utdanning. Også når det gjelder religiøs tilhørighet er innvandrerbefolkningen uensartet.

Datagrunnlaget

I forbindelse med kommunevalget i 2007 gjennomførte SSB, i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning (ISF), en undersøkelse av stemmegivningen til dem som da ble omtalt som velgere med ikke-vestlig bakgrunn. En lignende undersøkelse ble gjennomført i forbindelse med valget i 2011 med formål å studere utvikling og eventuelle endringer i de politiske preferansene til denne gruppen. Det har derfor vært sentralt å velge respondenter ved hjelp av de samme utvalgsriteriene som ble brukt i 2007.

Den gang som nå omfatter personer med innvandrerbakgrunn *innvandrere* som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre, og som på et tidspunkt har innvandret til Norge, samt *norskfødte med innvandrerforeldre*, de er født i Norge, og har to foreldre som er innvandrere.

*Johannes Bergh,
Tor Bjørklund og
Vebjørn Aalandslid*

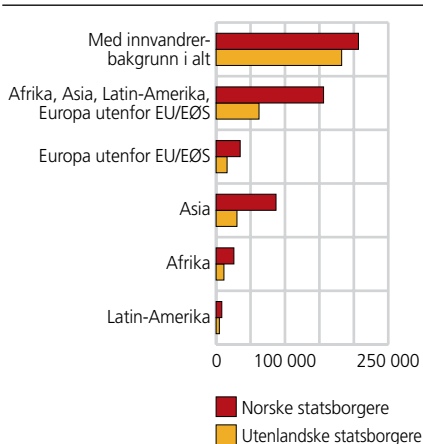

Johannes Bergh (f.v.) er statsviter og forsker ved Institutt for samfunnsforskning. (johannes.bergh@samfunnsforskning.no)

Tor Bjørklund er professor i statsvitenskap ved Universitet i Oslo. (tor.bjorklund@stv.uio.no)

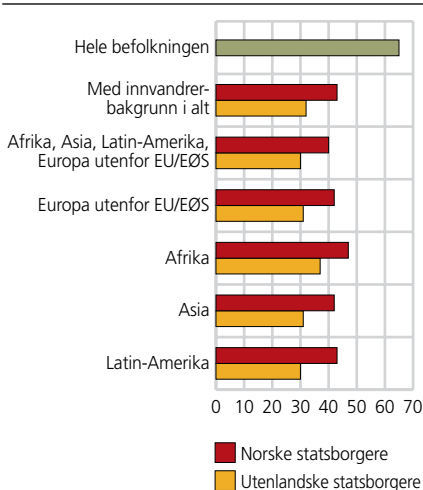
Vebjørn Aalandslid er statsviter og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for internasjonalt utviklings-samarbeid. (vebjorn.aalandslid@ssb.no)

Figur 1. **Stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn, etter statsborgerskap og landbakgrunn. Kommunevalget 2011. Antall**

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Valgdeltakelse blant stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn, etter statsborgerskap og landbakgrunn. Kommunevalget 2011. Prosent**

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er sannsynlig at slik variasjon påvirker politiske preferanser. Stemmegivning undersøkes derfor etter geografisk bakgrunn, innvandringsgrunn og religiøs tilhørighet. Kjønn- og aldersforskjeller i stemmegivningen etterspores, samt forskjeller etter sosioøkonomisk status (inntekt og utdanning). Før vi analyserer stemmegivning er det grunn til å se nærmere på de stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Hvem er de? Hvor mange er de? Og, i hvilken grad deltok de i valget i 2011?

Sterk vekst i antall stemmeberettigede

Antallet stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn har økt i løpet av de siste valgene. Bare fra 2007 til 2011 har tallet økt med mer enn 100 000. Til sammen var det ved valget i 2011 vel 390 000 stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn. Noe over halvparten av disse hadde bakgrunn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika, Europa utenfor EU/EØS. Sammenligner vi med 2007, er tallet på stemmeberettigede med bakgrunn fra Asia økt med 30 prosent og fra Afrika med 40 prosent. Blant alle stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn er det nesten like mange utenlandske og norske statsborgere, mens blant dem med bakgrunn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika, Europa utenfor EU/EØS er det nær tre ganger så mange norske statsborgere.

Antall stemmeberettigede øker – valgdeltakelsen fortsatt lav

Det ble ved valget spekulert om en mulig mobiliseringseffekt som et tilsvarende til terroren Norge hadde opplevd syv uker tidligere. Ved første øyekast slo ikke dette helt til. I befolkningen i alt deltok 64,5 prosent, og fremgangen i valgdeltakelse var bare i underkant av 3 prosentpoeng fra forrige kommunevalg i 2007. Blant de unge var økningen i valgdeltakelse større, særlig blant førstegangsvelgerne hvor 46 prosent deltok, som tilsvarer en fremgang på 11 prosentpoeng fra valget i 2007.

Var det en tilsvarende økning blant dem med innvandrerbakgrunn? Det umiddelbare svaret er nei, selv om vi finner en klar økning i noen grupper. Et tilbakeblikk på tidligere valg gir en kontekst. Det generelle bildet er at deltakelsen, særlig i lokalvalgene, har vært lav. Ved de siste valgene har rundt to av tre stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn vært hjemmesittere, og selv om valgdeltakelsen har økt noe ved de siste valgene, har den vært på et nivå rundt halvparten av hva vi finner i befolkningen i alt.

En viktig årsak til manglende økning i valgdeltakelsen er at det ved hvert nytt valg har kommet stadig nye grupper til. Da stemmerett for utenlandske statsborgere ble innført i 1983, var det ventet at deltakelsen ville være lav, men at den ville øke etter hvert som rettighetene ble bedre kjent, og de stemmeberettigede fikk lengre botid. Hypotesen om at økt botid fører til økt deltakelse, har, om enn med varierende styrke, blitt bekreftet ved samtlige valg siden, men tendensen har blitt svakere over tid.

Hvem kan stemme?

For å stemme ved lokalvalget må du enten være norsk statsborger eller ha minst tre års botid om du er utenlandsk statsborger. Nordiske statsborgere har stemmerett om de er manntallsført i Norge senest 30. juni i valgåret.

Om undersøkelsen

De som deltok i undersøkelsen, var stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn som stemte ved lokalvalget i 2011. Det ble trukket et utvalg på 2000 personer med innvandrerbakgrunn fra valgmannstallet som faktisk stemte ved valget. Svarprosent i valgundersøkelsen ble på 38. Dette er en god del lavere enn svarandelen ved siste undersøkelse i 2007. Den gang deltok 59 prosent. For mer om metodevalg, utvalgsplan, feilmarginer og vekter, se egen dokumentasjonsrapport for undersøkelsen (Høstmark 2012).

Innvandrere fra Afrika deltar mer enn andre

Blant dem med bakgrunn fra Afrika, Asia, Latin-Amerika, Europa utenfor EU/EØS deltok 40 prosent av de norske statsborgerne, og 30 prosent av de utenlandske statsborgerne ved valget i 2011. Dette er omtrent på samme nivå som ved valget i 2007, og lavt sammenlignet med befolkningen i alt. Det vil si at valgdeltakelsen var mer enn dobbelt så høy blant alle stemmeberettigede som blant utenlandske statsborgere.

Fordelt på verdensdeler/regioner er ikke forskjellene i valgdeltakelse så store (se figur 2), men sammenlignet med tidligere valg, er det nytt at innvandrere fra Afrika deltar i større grad enn dem fra Asia, Europa utenfor EU/EØS og Latin-Amerika. Dette gjelder både for norske og utenlandske statsborgere. Fra Europa skiller innvandrere fra Balkan seg ut med særlig lav valgdeltakelse. Mer detaljerte tall over valgdeltakelsen etter landbakgrunn er ellers publisert på www.ssb.no ([SSB 2012](#)).

Økt valgdeltakelse blant de unge i 2011

Tidligere valg har vist at unge generelt deltar i mindre grad enn eldre. Dette har også vært tilfelle for unge med innvandrerbakgrunn som ved tidligere valg har hatt en svært lav valgdeltakelse. Ved valget i 2007 stemte 27 prosent av førstegangselverne (18-21 år) som hadde norsk statsborgerskap og innvandrerbakgrunn. Andelen var 18 prosent blant de unge voksne i den påfølgende aldersgruppen (22-25 år).

Som blant unge i hele befolkningen ser vi en økning også for dem med innvandrerbakgrunn ved valget i 2011. Blant førstegangselverne økte deltakelsen med 5 prosentpoeng, mens i gruppen unge voksne økte den med 9 prosentpoeng. For dem med innvandrerbakgrunn kan vi med andre ord ikke se noen klar 22. juli-effekt i form av økt valgdeltakelse, men blant unge/unge voksne ser vi en markert økning i valgdeltakelsen.

Færre stemte på partiene på venstresiden

Valgundersøkelsen blant velgere med innvandrerbakgrunn fra 2007 viste at innvandrerne «stemmer til venstre, men er ikke venstreorientert» ([Bergh mfl. 2008](#)). Et klart flertall av velgerne med innvandrerbakgrunn stemte på partiene på venstresiden, men støtten til Ap, SV og Rødt kan ikke forklares med en ideologisk orientering mot venstre. Mye tyder på en form for «gruppestemmegivning» blant disse velgerne. Det å tilhøre en minoritet, og til tider en utsatt gruppe, skaper en felles identifikasjon og en følelse av å være i samme båt. Dermed stemmer også de innvandrerne som ut fra økonomiske interesser og verdistandpunkt skulle sogne til høyresiden, på partier til venstre.

Ideologi, synspunkter i politiske spørsmål og sosial bakgrunn blir dermed mindre viktig for innvandrernes partivalg enn for etniske nordmenns stemmegivning (se Bergh og Bjørklund 2011). I forbindelse med resultatene fra valget i 2011 er det altså all grunn til å forvente en fortsatt sterk oppslutning om partiene på venstresiden.

Tabell 1 viser stemmegivningen til velgere med innvandrerbakgrunn i 2007 og 2011. Forventningen om stemmegivning til venstre blir i stor grad bekreftet.

I 2007 stemte tre av fire velgere på Arbeiderpartiet og partier til venstre for Ap. Denne andelen er redusert til to av tre ved valget i 2011. Nedgangen skyldte en vekst i en velgergruppe - velgere med bakgrunn fra Øst-Europa –

Landbakgrunn – definisjoner

Undersøkelsen i 2007 omfattet velgere med innvandrerbakgrunn fra det som da ble omtalt som ikke-vestlige land. Denne inndelingen brukes ikke lenger av Statistisk sentralbyrå og har for de fleste analyseformål blitt erstattet av gruppen Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Latin-Amerika og Europa utenom EU/EØS (se [Høydahl 2008](#)).

Når vi i denne artikkelen ser på antallet stemmeberettigede og valgdeltakelse i 2011, bruker vi den nye inndelingen. Den påfølgende delen om stemmegivning refererer til personer med ikke-vestlig bakgrunn, der vi inkluderer Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa for å sammenligne med undersøkelsen fra 2007. Følgende land inngår her i kategorien Øst-Europa: Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria, Estland, Hviterusland, Kosovo, Kroatia, Latvia, Litauen, Makedonia, Moldova, Montenegro, Polen, Romania, Russland, Serbia, Slovakia, Slovenia, Tsjekia, Ukraina og Ungarn.

Tabell 1. Stemmegivning blant velgere med innvandrerbakgrunn ved kommunevalgene i 2007 og 2011. Prosent¹

	2007	2011
Rødt	3	3
SV	18	6
Ap	53	58
Sp	1	1
KrF	3	3
Venstre	3	6
Høyre	11	17
FrP	5	5
Andre	2	1
Sum	99	100
N = antall personer	401	674

¹ På grunn av avrunding vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

som har en mindre venstreorientert stemmegivning enn andre innvandrere. Likevel, gitt at de tre partiene Ap, SV og Rødt til sammen fikk 37 prosent av stemmene i landet som helhet i 2011, er en oppslutning på 67 prosent blant velgere med innvandrerbakgrunn et sterkt resultat.

Oppsiktsvekkende tilbakegang for SV

Det som er påfallende med oppslutningen om partiene på venstresiden i 2011, er SVs tilbakegang og Aps fremgang. Ved valget i 2007 fikk SV stemmene fra 18 prosent av velgerne med innvandrerbakgrunn. Denne velgergruppen var en av SVs sterkeste støttespillere. I 2011 er oppslutningen om SV redusert til en tredjedel. Partiet gjorde generelt et dårlig valg i 2011, så innvandrerne rammes av de samme valgvindene som majoritetsbefolkningen. Likevel, frafallet av velgere med innvandrerbakgrunn er særlig stort.

Oppslutningen om Arbeiderpartiet i 2007 blant velgere med innvandrerbakgrunn var overraskende stor. Partiet har ikke markert seg med en spesielt liberal innvandrings- eller integreringspolitikk; tvert imot blir det til tider beskyldt for å føre en vel streng politikk på disse områdene for å unngå et frafall av velgere til Fremskrittspartiet. Likevel stemte i 2007 over halvparten av velgerne med innvandrerbakgrunn på Ap.

Ingen andre grupper i samfunnet (som kan avgrenses ved hjelp av valgstatistikk) gir en like unison oppslutning om dette partiet. Den sterke oppslutningen om Ap i 2007 blir overgått ved valget i 2011. 58 prosent av velgerne med innvandrerbakgrunn stemte på Ap ved kommunevalget i fjor. To andre partier får en økt stemmeandel fra 2007 til 2011 blant velgere med innvandrerbakgrunn: Høyre og Venstre.

Høyre nest størst blant velgerne med innvandrerbakgrunn

Høyre har lenge vært det ikke-sosialistiske partiet som har fått en viss støtte fra velgere med innvandrerbakgrunn. Det har styrket sin posisjon og er nå det nest største partiet blant innvandrer velgere. Venstre hadde i 2007 en påfallende lav oppslutning i denne gruppen velgere. Partiets liberale politikk, spesielt på innvandrings- og integreringsfeltet, kunne man forvente ville appellere til velgere med innvandrerbakgrunn. Det så ikke ut til å være tilfelle i 2007, men partiet har styrket sin stilling noe i 2011.

Førstegangsvelgere overser SV

I innvandrerbefolkningen er det særlig mange førstegangsvelgere. Ikke bare kommer nye unge velgere til, som har fylt 18 år etter forrige valg, nye innvandrere som oppfyller kravet om tre års registrert botid i perioden etter 2007-valget, kommer også til. Blant førstegangsvelgerne er oppslutningen om Arbeiderpartiet særlig sterk. Tre av fem velgere i denne gruppen stemmer på Ap; oppslutningen om hver av de andre partiene utgjør bare en brøkdel av Aps stemmeandel blant førstegangsvelgerne.

SV får omtrent ingen oppslutning blant førstegangsvelgerne. Partiet som tidligere hadde en av sine største velgergrupper i innvandrerbefolkningen, som har frontet en liberal innvandringspolitikk i norsk offentlig debatt, og som tidligst gav minoritetspolitikere plass på valglistene, blir nå helt oversett av førstegangsvelgere med innvandrerbakgrunn. Det lover ikke godt for partiets fremtidige støtte i innvandrerbefolkningen.

På den annen side er førstegangsvelgere mer følsomme overfor valgvinger enn andre velgere. Ved valget i 2011 opplevde utvilsomt Arbeiderpartiet medvind og SV motvind. For SV må det være en trøst at valgvinger skifter fra valg til valg. Blant dem som ikke deltok i valget i 2007, men som stemte i 2011, er mønsteret noe av det samme som for førstegangsvelgerne: stor oppslutning om Ap, mens Høyre er det eneste andre partiet som får oppslutning av betydning fra denne velgergruppen.

Hvorfor går Ap frem og SV tilbake?

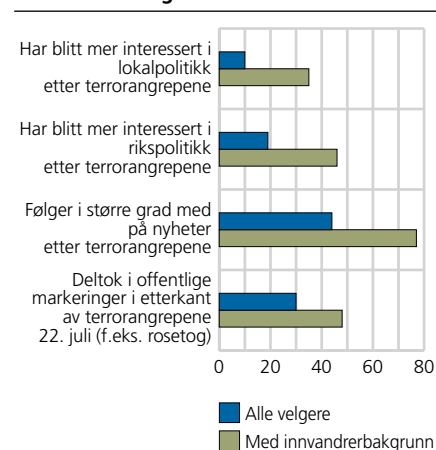
Den svekkede oppslutningen om SV og den tilsvarende fremgangen til Arbeiderpartiet er den tydeligste endringen i de politiske preferansene til velgere med innvandrerbakgrunn i perioden 2007-2011. Hva kan forklaringen på denne endringen være?

En mulighet er at velgere med innvandrerbakgrunn følger trenden i landet som helhet, og forlater SV. Partiets dårlige oppslutning blant innvandrere kom samtidig med en tilbakegang i befolkningen ellers. Spørsmål kan stilles om hvordan SVs resultater i innvandrerbefolkningen ved tidligere valg har vært i forhold til befolkningen ellers. Vi har data fra fem tidligere valg. Har oppganger og nedganger fulgt hverandre? Oppslutningen om SV har vært høy blant innvandrere, og har i liten grad svingt i takt med SVs konjunkturer i befolkningen ellers. Oppslutningen har bølget noe frem og tilbake, og snittet av de fem valgene fra 1987 til 2007 har ligget på i nærheten av 20 prosent blant velgere med innvandrerbakgrunn.

Påvirket hendelsene 22. juli stemmegivningen?

Studier av velgerbevegelser generelt viser at Arbeiderpartiet opplevde et tilsig av velgere som i særlig grad var preget av terrorangrepene 22. juli (Bergh og Bjørklund 2013). Aps nye velgere kjennetegnes av å ha deltatt i større grad

Figur 3. Deltakelse i offentlige markeringer/grad av interesse i politikk i tiden etter 22.juli 2011, etter innvandrerbakgrunn

Kilde: Lokaldemokratiundersøkelsen 2011, Institutt for samfunnsforskning.

Tabell 2. Stemmegivning ved kommune- styrevalget 2011 blant velgere med innvandrerbakgrunn, etter verdensregion sammenlignet med valgresultatet. Prosent¹

	Øst- Europa	Afrika	Asia	Latin- Amerika	Valg- resultat
Rødt	4	3	2	3	1,5
SV	4	3	5	23	4,1
Ap	37	74	63	44	31,7
Sp	1	1	0	0	6,7
KrF	1	3	4	3	5,6
Venstre	9	4	6	3	6,3
Høyre	30	8	15	15	28,0
FrP	10	3	4	10	11,4
Andre	3	0	1	0	4,8
Sum	99	99	100	101	100,1

N = antall personer 163 90 322 96

¹ På grunn av avrunding vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. **Stemmegivning ved kommunevalget 2011 blant innvandrere, etter innvandringsgrunn. Prosent¹**

	Arbeid/ utdanning	Familie	Flukt
Rødt	6	4	1
SV	5	6	8
Ap	48	56	65
Sp	2	1	1
KrF	2	2	6
Venstre	5	7	4
Høyre	28	16	13
FrP	5	7	3
Andre	0	1	0
Sum	101	100	101
N = antall personer			
	83	243	154

¹ På grunn av avrundning vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. **Stemmegivning ved kommunevalget 2011 blant velgere med innvandrerbakgrunn, etter trossamfunn. Prosent¹**

	Kristne tros- sam- funn	Islamske tros- sam- funn	Andre tros- sam- funn	Ingen tros- sam- funn ²
Rødt	4	0	3	3
SV	4	6	10	5
Ap	56	67	53	50
Sp	1	0	0	2
KrF	5	4	3	2
Venstre	4	9	9	4
Høyre	19	12	15	23
FrP	6	2	5	10
Andre	2	0	3	1
Sum	101	100	101	100
N = antall personer				
	268	157	77	124

¹ Inkluderer medlemmer av ikke-religiøse livssynssamfunn.

² På grunn av avrundning vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

enn andre i offentlige markeringer i etterkant av 22. juli. De oppgir også at de følger mer med på nyheter etter terrorangrepene, samt at de har blitt mer interessert i politikk (både rikspolitik og lokalpolitikk).

I valgundersøkelsen blant innvandrere ble de samme spørsmålene om mulige effekter av 22. juli stilt som i undersøkelsen av alle norske velgere. Velgere med innvandrerbakgrunn oppgir i større grad enn velgere generelt å ha deltatt i offentlige markeringer i etterkant av 22. juli (se figur 3). De oppgir også å ha blitt mer interessert i nyheter og riks-/lokalpolitikk etter terroren. De fremstår altså som særlig preget av hendelsen. Gitt at oppslutningen om Arbeiderpartiet i 2011 henger sammen med reaksjoner på 22. juli, er det grunn til å tro at innvandrernes sterke oppslutning om Ap i 2011 kan knyttes til terrorangrepene.

Østeuropeere gir støtte til høyresiden

Hovedtendensen i innvandrerbefolkningens stemmegivning ved valget i 2011 er altså fortsatt sterk oppslutning om partiene på venstresiden i norsk politikk i kraft av en sterk støtte til Arbeiderpartiet. I tillegg får Høyre noe økt oppslutning og er nå det nest største partiet blant velgere med innvandrerbakgrunn. Det er likevel grunn til å tro at det er variasjon i de politiske preferansene innad i gruppen av velgere med innvandrerbakgrunn. Vi starter med geografisk bakgrunn. Tabell 2 viser stemmegivning etter hvilken verdensdel velgeren har bakgrunn i, og sammenligner dette med det totale valgresultatet ved kommunevalget 2011. Undersøkelsen gir ikke grunnlag for en mer detaljert analyse, for eksempel av enkeltland.

Det går et klart skille i tabellen mellom velgere med østeuropeisk bakgrunn på den ene siden, og dem med bakgrunn fra Asia og Afrika på den andre siden. Som vi har sett, har østeuropeere, særlig fra Balkan, svært lav valgdelaktelse. Men, når denne gruppen først deltar i valget, så har de et stemmemønster som ligner på befolkningen for øvrig.

Oppslutningen om Arbeiderpartiet og de andre partiene på venstresiden blant østeuropeere er ikke statistisk signifikant høyere enn valgresultatet for disse partiene ved kommunevalget. Denne velgergruppen er også omtrent like tilbøyelige som befolkningen for øvrig til å stemme på Høyre og Fremskrittspartiet.

Velgere med bakgrunn i Asia, og særlig dem med afrikansk bakgrunn, har den tydeligste venstreorienterte stemmegivningen. Tre av fire velgere med bakgrunn i Afrika stemmer på Ap. Støtten til Arbeiderpartiet fra asiater – den største velgergruppen i tabell 4 – er også stort. Likeledes har velgere med bakgrunn i Latin-Amerika også en klar venstreorientert stemmegivning.

Særlig flyktingene stemmer til venstre

Når vi ser på innvandringsgrunn, gjør den venstreorienterte stemmegivningen seg gjeldende i alle grupper. Det er likevel et mønster at de som kom til Norge for arbeid eller utdanning, stemmer mer likt velgere generelt i Norge. Denne gruppen foretrekker partiene på venstresiden – partiet Rødt får påfallende stor oppslutning – men også støtten til Høyre er fullt på høyde med valgresultatet for partiet i befolkningen ellers (se tabell 3, som bare inkluderer personer som selv har innvandret til Norge).

Preferansen for partiene på venstresiden er større i gruppen av velgere som kom til Norge som følge av familiegjenforening. Oppslutningen om Arbeiderpartiet, og den samlede oppslutningen om partiene på venstresiden, er likevel størst hos flyktningene. Det kan kanskje forklares med en tilhørighet til og identifikasjon med en utsatt gruppe samt at partiene på venstresiden blir sett på som forsvarere av svake grupper (Bergh og Bjørklund 2011).

Tabell 4 indikerer at det er en sammenheng mellom hvilket trossamfunn man tilhører og ens politiske preferanser. De som er en del av kristne trossamfunn, eller som ikke er medlemmer av religiøse trossamfunn, har et stemmemønster som er noe mindre venstreorientert enn hos andre velgere med innvandrerbakgrunn.

Partiet Høyre får størst oppslutning i den kristne og den sekulære kategorien. Den tydeligste støtten til Arbeiderpartiet spesielt, og venstresiden generelt, finner vi hos medlemmer av islamske trossamfunn. To av tre muslimske velgere stemmer på Ap. Det er igjen tenkelig at velgere som ser seg selv som en del av en utsatt gruppe (muslimer), tiltrekkes av partier på venstresiden (Bergh og Bjørklund 2011). Det er også sannsynlig at terrorangrepene 22. juli, som var motivert av et hat mot muslimer og rettet mot Arbeiderpartiet, har ført muslimske velgere nærmere Arbeiderpartiet.

Mulige grunner til stemmegivning til venstre

Til slutt skal vi se på stemmegivning i innvandrerbefolkningen etter kjønn og sosial bakgrunn. Dette er kjennetegn som henger sammen med stemmegivning i befolkningen ellers i Norge. Vi ønsker å kartlegge om sammenhengene er de samme blant velgere med innvandrerbakgrunn.

I løpet av de siste tiårene har det oppstått en kjønnsforskjell i stemmegivning i Norge og flere andre vestlige land. Kvinner er noe overrepresentert på venstresiden, mens menn i størst grad stemmer på partiene på høyresiden. Tabell 7 viser stemmegivning etter kjønn blant velgere med innvandrerbakgrunn, samt differansen mellom menn og kvinner i oppslutning om hvert parti. Stemmegivningen blant velgerne med innvandrerbakgrunn viser et motsatt mønster av hva man finner i befolkningen ellers. Her er menn mest venstreorienterte, mens kvinner er overrepresentert på høyresiden.

Disse «motsatte» kjønnsforskjellene i stemmegivning er også registrert tidligere (Bergh mfl. 2008), men ser nå ut til å ha blitt større. Forskjellene kan i noen grad forklares av andre faktorer; det er noe flere menn enn kvinner som har flyktningbakgrunn, og det er litt flere kvinner enn menn som kommer fra Øst-Europa. Disse forholdene kan likevel ikke forklare hele kjønnsforskjellen som gjør seg gjeldende, se tabell 5.

Som i 2007 er det kun mindre forskjeller i stemmegivning etter alder, selv om unge velgere med innvandrerbakgrunn er noe mer tilbøyelig til å stemme på partiene på høyresiden. Vi finner også jevnt over små forskjeller i stemmegivning etter inntektsnivå.

Ser vi på utdanning, har velgere som bare har grunnskoleutdanning, den tydeligste venstreorienterte stemmegivningen (tabell 6). Tre av fire i denne gruppen stemmer på Ap. De som har høyere utdanning, er noe mindre tilbøyelig til å stemme på venstresiden, men også i denne gruppen er det en klar preferanse for Ap, og i betydelig grad også SV.

Tabell 5. Stemmegivning ved kommunevalget 2011 blant personer med innvandrerbakgrunn, etter kjønn. Prosent¹

	Menn	Kvinner	Differanse
Rødt	4	2	-2
SV	8	4	-4
Ap	64	53	-11
Sp	1	1	0
KrF	2	5	3
Venstre	6	6	0
Høyre	12	20	8
FrP	3	8	5
Andre	1	2	1
Sum	101	101	
N = antall personer			
	300	374	

¹ På grunn av avrunding vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Stemmegivning ved kommunevalget 2011 blant velgere med innvandrerbakgrunn, etter utdanningsnivå. Prosent¹

	Grunn- skole gående	Videre- skole	Univer- sitet/ eller høg- skole	Uopp- gitt eller ingen utdanning
Rødt	2	2	3	4
SV	4	5	9	4
Ap	76	65	50	44
Sp	0	0	0	3
KrF	2	4	4	3
Venstre	5	1	7	10
Høyre	7	15	20	22
FrP	4	6	4	9
Andre	0	1	2	1
Sum	100	99	99	100
N = antall personer				
	147	116	199	209

¹ På grunn av avrunding vil ikke radsummen alltid summere seg til 100.

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Bergh, J., og T. Bjørklund (2011): «The Revival of Group Voting: Explaining the Voting Preferences of Immigrants in Norway», *Political Studies*, vol. 59, s. 308-327.

Bergh, J., og T. Bjørklund (2013, kommende): «Et lokalvalg i skyggen av 22. juli», kapittel i Bergh, J. og D.A. Christensen (red.): *Lokalvalget 2011* (arbeidstittel), Oslo: Abstrakt forlag.

Bergh, J., T. Bjørklund og V. Aalandslid (2008): *Stemmer til venstre, men er ikke venstreorientert*, [Samfunnsspeilet](#) 2, 2008, Statistisk sentralbyrå, 2-11.

Bjørklund, T. og K.E. Kval (2001): *Innvandrere og lokalvalget 1999*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

Høstmark, M. (2012, kommende): *Undersøkelse om stemmegivning blant velgere med innvandrerbakgrunn*, Dokumentasjonsrapport, Statistisk sentralbyrå.

Høydahl (2008): *Vestlig og ikke-vestlig – ord som ble for store og gikk ut på dato*, [Samfunnsspeilet](#) 4, 2008, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2012): *Størst økning i deltakelsen blant de unge*, Statistisk sentralbyrå 1.3.2012. (www.ssb.no/emner/00/01/20/vundkinny/)

Oppslutningen om Høyre øker med økende utdanningsnivå, men er ikke for noen av utdanningsnivåene på høyde med støtten partiet får blant velgere for øvrig i Norge. I sum er det trolig at sosioøkonomiske faktorer kan forklare noe av den venstreorienterte stemmegivningen til velgere med innvandrerbakgrunn. Men, sammenhengene er svake og indikerer at hovedforklaringen på det venstreorienterte stemmemønsteret ikke er å finne i en analyse av sosioøkonomisk status.

Fortsatt støtte til venstresiden, men svekkes med nye velgergrupper

Tidligere analyser av innvandrernes stemmeadfærd har vist en stabil sterk oppslutning om partier på venstresiden generelt, og særlig Arbeiderpartiet (Bergh mfl. 2008; Bjørklund og Kval 2001). Dette mønsteret gjentar seg ved valget i 2011. Riktignok er den totale oppslutningen om venstresidens partier noe svekket, men det skyldes en vekst i en velgergruppe som er mindre venstreorientert enn andre: velgere med bakgrunn i Øst-Europa. Hos andre grupper ser vi en stabil oppslutning om partier på venstresiden. Det skjer likevel en klar endring fra 2007 til 2011. Sosialistisk Venstreparti mister det som tidligere var en betydelig oppslutning blant velgere med innvandrerbakgrunn.

Gründerånd blant innvandrere

Nærmere 5 prosent av innvandrerne i Norge, som tilsvarer 19 500 personer, eier et personlig eide foretak. Etter fem års aktivitet har foretakene som er etablert av innvandrere, høyere gjennomsnittlig omsetning og sysselsetting enn foretak generelt. I overnattings- og serveringsvirksomhet samt transport og lagring er innvandrere overrepresentert.

Ifølge SSBs levekårsundersøkelse blant innvandrere 2005/2006 var 7 prosent av innvandrerne som ble intervjuet, selvstendig næringsdrivende i hjemlandet ([Blom og Henriksen 2008](#)).

Gründervirksomheten blant personer som har innvandret til Norge, beskrives av regjeringen som et positivt bidrag til samfunnets verdiskapning. Et viktig mål for regjeringens politikk har vært å legge til rette for dem som ønsker å etablere egen virksomhet etter at de har ankommet Norge (Prop 1 S:2009-2010). Denne artikkelen omhandler innvandrere som eiere og etablerere i næringslivet.

Tallene viser at innvandrere er godt representert blant selvstendig næringsdrivende. Innvandrere er overrepresentert innenfor blant annet overnattings- og serveringsvirksomhet samt transport og lagring. Det viser seg at innvandrere etablerte foretak vokser i omsetning og sysselsetting i enda større grad enn foretak generelt.

Øst-Europa på etablerertoppen

Om lag 5 600 innvandrere etablerte sitt eget foretak i 2010. Fra å utgjøre 8 prosent av etablererne i 2004 har andelen økt til nærmere 18 prosent i 2010 (se figur 1). En god del av økningen, 64 prosent, skyldes etableringer som er gjort av innvandrere fra Øst-Europa (definert i egen tekstboks). En av tre innvandrere som etablerte sitt eget foretak i 2010, kom fra Øst-Europa (se figur 2).

Fra 2004 til 2010 økte andelen eiere med innvandrerbakgrunn med 3 prosentpoeng, til 10,4. I 2010 hadde 19 442 av 186 240 eiere av personlig eide foretak innvandrerbakgrunn (se figur 1).

Personlig eide foretak

Populasjonene som benyttes i artikkelen, er eiere og etablerere av personlig eide foretak. Personlig eide foretak omfatter organisasjonsformene enkeltpersonforetak (ENK), ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA) hvorav enkeltpersonforetak er den største gruppen.

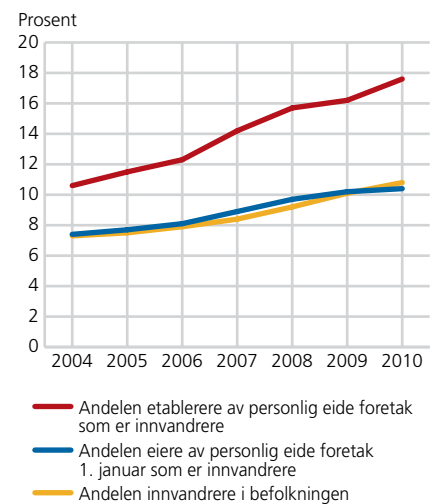
Innvandrere

SSBs definisjon av innvandrere er personer som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre (bortsett fra utenlandsadopterte). Norskfødte med utenlandsfødte foreldre omfattes ikke.

Befolkningstall som er benyttet i artikkelen, er delen av befolkningen som er 16 år og eldre.

Martin Skårerhøgda og
Camilla Torp

Figur 1. Andelen eiere og andelen etablerere som er innvandrere. 2004-2010

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Martin Skårerhøgda er Master of Science in Business og er rådgiver ved Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk. (martin.skarerhogda@ssb.no)

Camilla Torp er siviløkonom og er seniorrådgiver ved Statistisk sentralbyrå, Seksjon for regnskapsstatistikk. (camilla.torp@ssb.no)

Øst-Europa

Begrepet Øst-Europa omfatter i denne artikkelen EU-landene Bulgaria, Estland, Latvia, Polen, Romania, Litauen, Slovenia, Tsjekkia samt landene utenfor EU Albania, Hviterusland, Kroatia, Moldova, Russland, Ukraina, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Serbia, Montenegro og Kosovo.

Personer med bakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika samt Tyrkia er den største eiergruppen med innvandrerbakgrunn, fulgt av personer med bakgrunn fra Øst-Europa.

Innvandrere fra det vi her definerer som Øst-Europa, er den gruppen som har hatt størst økning i andelen eiere fra 2004 til 2010 (se figur 2). Det er ulike typer innvandring og ulike årsaker til at innvandrere etablerer foretak. Et eksempel er arbeidsinnvandring fra Øst-Europa, mange kommer for å arbeide og etablere seg innenfor byggebransjen. Dette kan kanskje forklare denne økningen.

Pakistanere er overrepresentert blant eierne

4,5 prosent av Norges befolkning eide sitt eget foretak i 2010. Andelen blant innvandrere med egne foretak var lik. Om vi splitter opp innvandrere etter landbakgrunn, ser vi stor forskjell i hvor ivrige de er til å drive næringsvirksomhet. Pakistanske innvandrere toppet denne listen. Hele 9 prosent drev næringsvirksomhet. Nummer to er danske innvandrere, med 7 prosent (se tabell 1).

Det enkeltlandet der andelen blant innvandrere som eier foretak har økt mest, er Polen. Danmark, Sverige, Tyskland og Storbritannia har hatt en nedgang.

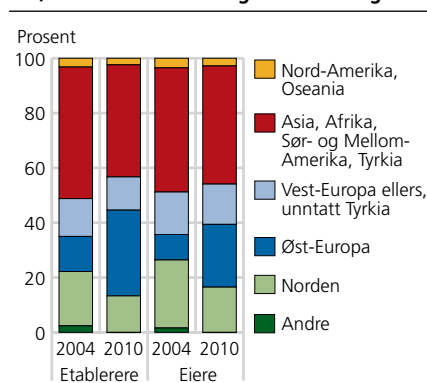
Botid i Norge kan være en av mange faktorer som innvirker på andelen som driver virksomhet. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike land. Innvandrere fra Somalia er blant de ti største innvandrergruppene i Norge. Samtidig eide under 1 prosent av disse foretak i 2010. 33 prosent av somaliske innvandrere hadde en botid i Norge på under seks år.

Tabell 1. Andel innvandrere som eier foretak, etter landbakgrunn. 2010

	Andel 2010	Endring i prosentpoeng fra 2004
Pakistan	9,1	1,2
Danmark	6,8	-0,2
Tyrkia	6,2	0,6
Iran	6,1	0,1
Storbritannia	6,1	-0,1
Irak	5,3	2,1
Tyskland	5,2	-0,7
Vietnam	5,0	0,8
Sverige	5,0	-1,1
Polen	4,8	4,8

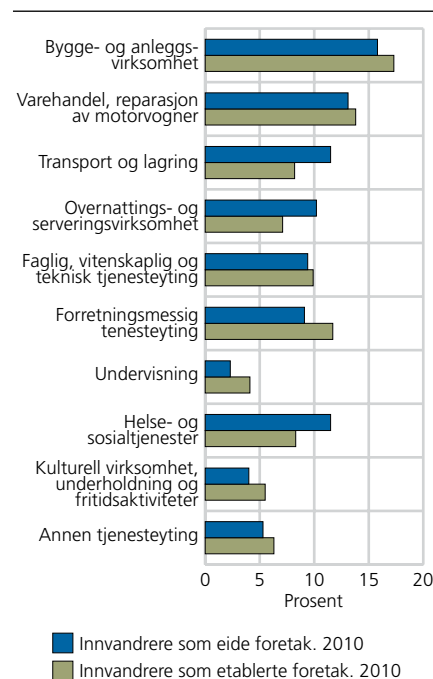
Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Innvandrere som eier/etablerer foretak, andel etter landbakgrunn. 2004 og 2010

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Næringsfordeling blant innvandrere. 2010

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Botid forklarer imidlertid ikke alt. For eksempel har hele 86 prosent av polske innvandrere vært her under seks år, mens nærmere 5 prosent av polakkene eide foretak i 2010. En årsak kan være at de kommer til landet for å starte virksomhet. Språk og kultur kan være andre viktige faktorer som påvirker etableringsevnen.

Mange velger bygg og anlegg

Av om lag 19 500 innvandrere som eide foretak i 2010, drev de fleste innenfor næringene bygg- og anlegg, varehandel og reparasjon av motorvogner, transport og lagring, helse- og sosialtjenester samt overnattings- og serveringsvirksomhet (se figur 3). Det er imidlertid store forskjeller mellom verdensregionene. Seks av ti eiere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom Amerika og Tyrkia drev næring innenfor transport og lagring, overnattings- og serveringsvirksomhet, varehandel reparasjon av motorvogner. 40 prosent av eierne fra Øst-Europa fant vi innenfor bygg- og anleggsvirksomhet. Fire av ti eiere fra Vest-Europa ellers, unntatt Tyrkia, eide foretak i faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting samt helse- og sosialtjenester.

5 600 innvandrere etablerte foretak i 2010, og de fleste valgte bygg- og anlegg, varehandel og reparasjon av motorvogner samt forretningsmessig tjenesteyting. En lavere andel innvandrere etablerte seg innenfor overnattings- og serveringsvirksomhet samt transport og lagring enn andelen som allerede eide foretak i disse næringene (se figur 3).

Flest innvandrere innenfor overnatting og servering

I hvor stor grad er innvandrere representert i ulike næringer? Selv om mange valgte bygg- og anlegg, var overnattings- og serveringsvirksomhet den næringen hvor innvandrerandelen var størst. Dette på tross av at andelen innvandrere som etablerte seg i denne næringen, er nedadgående. Over halvparten av innvandreierne i denne næringen drev restauranter og kafeer, og 38 prosent drev gatekjøkken eller cateringvirksomhet i 2010.

Nest størst andel innvandrere fant vi i næringen forretningsmessig tjenesteyting. 65 prosent av disse eierne drev med rengjøring av bygninger, og 6 prosent leverte vaktmestertjenester.

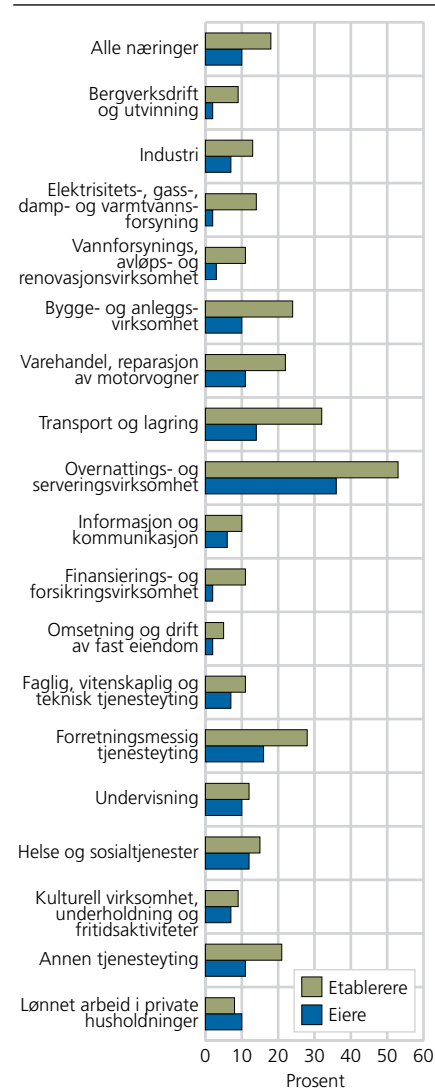
Transport og lagring hadde også høy andel innvandrere på eiersiden. Nesten sju av ti innvandrere innenfor denne næringen tilhørte drosjebiltransport, mens de øvrige i hovedsak holdt på med godstransport på vei eller andre post- og budtjenester (se figur 4).

Andel innvandrere som sto bak nyetablerte foretak, var høyere enn andelen innvandrere som allerede eide foretak. Spesielt gjaldt denne tendensen overnattings- og serveringsvirksomhet, transport og lagring, forretningsmessig tjenesteyting samt bygge- og anleggsvirksomhet.

Annen tjenesteyting, deriblant frisering og annen skjønnhetspleie, var en næring der andelen innvandrere økte. Innvandrere utgjorde 11 prosent av eierne i 2010. Av dem som etablerte foretak i 2010, var 21 prosent innvandrere (se figur 4). Innvandrernes foretak overlever i minst like høy grad som andre foretak i denne næringen. Dette kan kanskje bli en framtidig innvandrernæring?

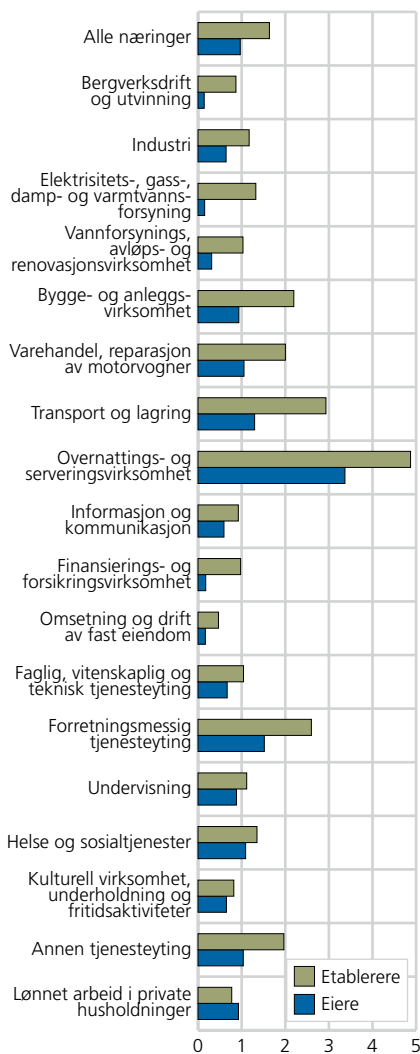

Figur 4. Andelen eiere/etablere av personlig eide foretak som er innvandrere, etter næring, 2010

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablere, Statistisk sentralbyrå.

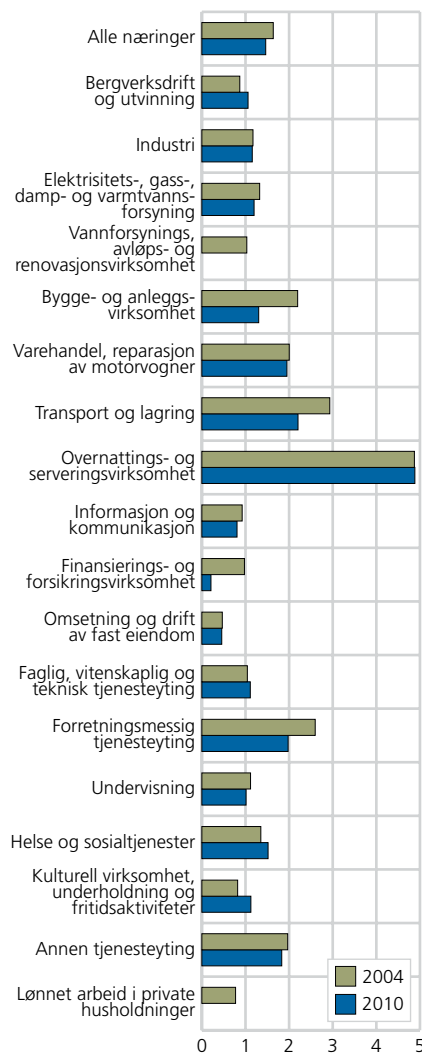
Figur 5. **Innvandrerers over-/under-representasjon i ulike næringer. 2010¹**

¹ Innenfor de ulike næringene ser vi på andelen av innvandrerbefolkningen som etablerer foretak, i forhold til andelen i befolkningen i alt. Søylen i figuren som overstiger 1, viser at innvandrere er overrepresentert i næringen, mens de er underrepresentert dersom søylen er lavere enn 1.

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

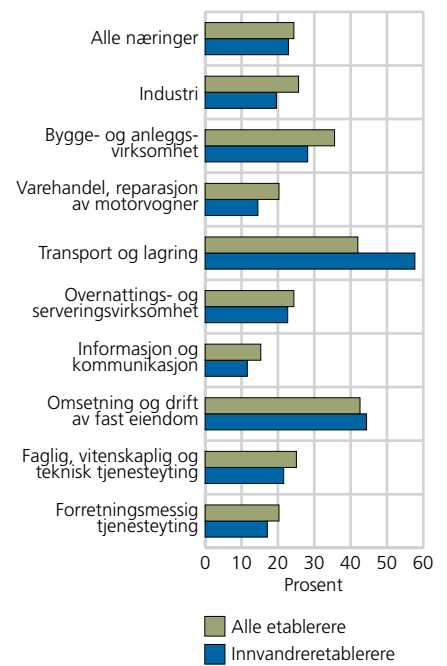
Figur 6. **Innvandreretablereres over-/underrepresentasjon i ulike næringer. 2004 og 2010¹**

¹ Innenfor de ulike næringene ser vi på andelen av innvandrerbefolkningen som etablerer foretak, i forhold til andelen i befolkningen i alt. Søylen i figuren som overstiger 1, viser at innvandrere er overrepresentert i næringen, mens de er underrepresentert dersom søylen er lavere enn 1.

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Andelen etablerere fra 2004 som er i aktivitet i 2009. Utvalgte næringer. Hele befolkningen og innvandrere**

Kilde: Statistikk over eierskap og roller i næringslivet og statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Datagrunnlag og metode

Opplysninger om foretakene er hentet fra Bedrifts- og foretaksregisteret i Statistisk sentralbyrå. Informasjon om eiere og etablerere bygger på rolleopplysninger i Enhetsregisteret. I tillegg benyttes data fra befolkningsstatistikksystemet (BeReg). Artikkelen bygger på statistikkene om eierskap og roller i næringslivet og etablerere i næringslivet.

I hvilken grad ulike landgrupper er over/underrepresentert blant innvandrereide foretak, beregnes ved å dividere andelen innvandrere som eier eget foretak, med andelen eiere generelt som eier foretak. Vi benytter da tall på unike eiere. I resten av artikkelen benyttes alle eiere og ikke unike eiere. Det betyr at dersom en person eier flere foretak, telles denne med som eier flere ganger.

For vekst i omsetning benytter vi foretak som enhet. Vi sammenligner foretak som er etablert av kun innvandrere og alle foretak totalt i populasjonen.

Mer sannsynlig at innvandrere starter for seg selv?

Hvor sannsynlig er det at en innvandrer etablerer eller eier sitt eget foretak innenfor ulike næringer, sammenlignet med befolkningen generelt?

Innvandrere var overrepresentert som gründere innenfor blant annet overnattings- og serveringsvirksomhet, transport og lagring samt forretningsmessig tjenesteyting. Eksempler på næringer der innvandrere var underrepresentert, er omsetning og drift av fast eiendom og informasjon og kommunikasjon.

Overrepresentasjonen var større blant etablerere enn blant eiere av eksisterende foretak. Dette gjaldt nesten alle næringer (se figur 5).

I overnattings- og serveringsvirksomhet var det i 2010 nesten fem ganger så sannsynlig at en innvandrer etablerte foretak enn at en i befolkningen generelt gjorde det. Slik var det også i 2004. Innenfor finansierings- og forsikringsvirksomhet var underrepresentasjonen blant innvandrere lavere i 2010 enn i 2004. Underrepresentasjonen har også blitt mindre med årene innenfor informasjon og kommunikasjon. Forretningsmessig tjenesteyting, transport og lagring samt bygg- og anleggsvirksomhet er næringer hvor innvandrere har vært overrepresentert, og hvor denne overrepresentasjonen har blitt betraktelig større i 2010 enn i 2004 (se figur 6).

Innvandrere kan ha særlige utfordringer når de skal etablere eget foretak. De kan ha problemer med å fremskaffe kapital for å etablere foretak. Nettverk er også viktig for enhver etablerer. Innvandreres nettverk består hovedsakelig av nære relasjoner som familie og venner. Mange av disse nettverkene kan ha begrenset tilgang til informasjon og finansiering som er nødvendig for å utvikle egen virksomhet (Enehaug, Gamperiene og Osman 2009). Kan dette være noe av forklaringen til at typiske innvandrernæringer blir stadig mer innvandrerdominert?

Pakistanere klarer seg best

Overlever foretak som er etablert av innvandrere, i mindre grad enn de som er etablert av andre?

Figur 7 viser at innvandreres foretak hadde noe lavere grad av overlevelse enn foretak generelt. Foretakene til en av fire etablerere i denne gruppen i 2004 var fortsatt i drift fem år senere. Overlevelsesheten varierer imidlertid sterkt med opprinnelseslandet.

Høyest overlevelsesheten finner vi blant foretakene som er etablert av innvandrere fra Nord-Amerika, ikke EU-land i Øst-Europa og Asia med Tyrkia. Alle disse hadde en overlevelsesheten på over 26 prosent. Pakistanere skiller seg også her ut. Foretak etablert av innvandrere fra Pakistan hadde en overlevelsesheten på nærmere 40 prosent i femårsperioden.

Lavest grad av overlevelse fant vi blant foretak etablert av personer fra Somalia. Kun 10,5 prosent av disse overlevde i samme periode.

Overlevelsesheten varierer også mye mellom ulike næringer (se figur 7). Innvandreretablerte foretak hadde høyest overlevelse innenfor transport og lagring, omsetning og drift av fast eiendom, annen tjenesteyting, og undervisning. Innvandreretablerte foretak i bygg- og anleggsvirksomhet hadde betydelig lavere femårig overlevelse enn foretak generelt.

Begreper

Enkeltpersonforetak (ENK) må ha en, og bare en, innehaver. Innehaveren er fullt personlig ansvarlig for hele virksomheten, og må være en fysisk person. Det er mulig å ansette en daglig leder som er en annen enn innehaveren.

Ansvarlig selskap (ANS) og selskap med delt ansvar (DA) må ha minst to eiere, såkalte deltakere. Deltakerne har personlig og økonomisk ansvar. I et ANS kan hver deltaker belastes for hele selskapets gjeld, men i et DA blir hver deltaker heftet for en bestemt andel av selskapets gjeld. Totalt er deltakerne ansvarlige for hele gjelden. Både fysiske og juridiske personer kan være deltakere.

Innehaveren i ENK og deltakerne i ANS og DA defineres som etablerere av personlig eide foretak. Disse er selvstendig næringsdrivende.

Syssetting beregnes som summen av eiere og lønnstakere i bedriften. Syssettingstallene i strukturstatistikken viser et gjennomsnitt av antallet i løpet av året.

Har typiske innvandrernæringer foretak med høyere overlevelse enn hva etablerere generelt har? Ser vi på de fire største innvandrernæringene, finner vi ulike resultater.

Foretak i næringen transport og lagring hadde generelt høy overlevelse. Særlig foretak eid av innvandrere fra ikke-EU-land i Øst-Europa og Asia med Tyrkia hadde høy overlevelse. Innenfor forretningsmessig tjenesteyting hadde etablerere fra EU-land i Øst-Europa over dobbelt så høy overlevelseshastighet som etablerere generelt. Bygg- og anleggsnæringen domineres i høy grad av etablerere fra EU-land i Øst-Europa. En av fire etablerere i denne gruppen hadde foretak som overlevde. Foretak eid av polakker hadde litt høyere overlevelseshastighet, 30 prosent.

Størst andel med vekst i omsetning

Motivasjonen for å etablere eget foretak kan variere. Noen ønsker å etablere et foretak for å oppnå vekst og fortjeneste. Andre igjen ønsker å sysselsette seg selv og kunne hente ut en normal lønn fra virksomheten. Mange vil mene at vi finner mange innvandrere i den andre gruppen, blant annet fordi jobbtildningene i arbeidsmarkedet er få (Farbu og Soltvedt 2010). Har innvandrernes foretak lavere vekst enn dem som er etablert av befolkningen generelt?

Nærmere 11 prosent av foretakene som ble etablert i 2004, ble startet av innvandrere, mens 0,6 prosent ble etablert av innvandrere sammen med ikke-innvandrere.

54 prosent av foretakene som har overlevd i perioden 2004-2009, hadde vekst i sysselsettingen, og 71 prosent vekst i omsetningen. Tallene er høyere for foretak med kun innvandrere på eiersiden, 64 prosent hadde vekst i sysselsettingen og 76 prosent vekst i omsetningen.

Mer nyansert blir det om vi ser veksten i forhold til omsetning i etableringsåret 2004 (se tabell 2). De fleste nyetablerte foretak hadde ingen eller svært lav omsetning samme året. En større andel innvandreretablerte foretak hadde vekst i omsetningen i løpet av perioden. Dette gjelder uavhengig av om de hadde høy eller lav omsetning i 2004. Ser vi på foretak med mellom 500 000 og 1 000 000 kroner i omsetning i etableringsåret, hadde nærmere 44 prosent av innvandreretablerte foretak vekst på 1 million kroner eller mer. Til sammenligning hadde 29 prosent av alle foretak generelt en tilsvarende vekst (se tabell 2).

Innvandreretablerte foretak hadde høyere gjennomsnittlig sysselsetting og omsetning enn foretak generelt i 2009. Blant foretak generelt, med vekst i omsetning eller sysselsetting i perioden 2004-2009, omsatte et foretak i snitt for 987 000 kroner og hadde 1,8 sysselsatte i 2009. Dette er en gjennomsnittlig økning på 1,6 sysselsatte og 819 000 kroner i samme periode. Foretak etablert av innvandrere omsatte i snitt for 1,13 millioner og hadde 2,2 sysselsatte i 2009. I perioden 2004-2009 økte gjennomsnittlig sysselsetting med 1,9 og omsetningen med 942 000 kroner.

Tabell 2. Nyetablerte foretak i 2004 som har overlevd fem år, etter omsetning i etableringsåret og vekst i omsetning. Prosent

	Vekst i omsetning 2004-2009			
	Andel foretak i 2004	Andel foretak med vekst i omsetning 2004-2009	500 000 kroner og over	1 000 000 kroner og over
Alle foretak		61,2	28,7	15,2
Ingen omsetning	41,5	53,4	23,6	12,3
Opp til 100 000 kroner	20,7	72,8	22,7	10,1
100 000-300 000 kroner	19,8	66,9	31,5	15,3
300 000-500 000 kroner	8,6	66,4	41,6	24,7
500 000-1 000 000 kroner	6,6	62,1	48,0	29,2
1 000 000 kroner eller mer	2,7	59,5	45,1	34,4
Foretak etablert av bare innvandrere		72,9	39,3	22,9
Ingen omsetning	44,8	62,0	31,4	18,0
Opp til 100 000 kroner	16,0	89,0	33,1	20,5
100 000-300 000 kroner	18,6	80,3	47,5	25,5
300 000-500 000 kroner	9,1	77,8	50,0	23,6
500 000-1 000 000 kroner	8,3	84,8	59,7	43,5
1 000 000 kroner eller mer	3,0	60,9	52,2	34,8

Kilde: Statistikk over etablerere, Statistisk sentralbyrå.

Artikkelen viser at innvandrere ikke er underrepresentert som eiere og etablere i næringslivet. Innenfor enkelte næringer er de til og med sterkt overrepresentert. Innvandreretablerte foretak har en noe lavere overlevelsesgrad enn foretak generelt, men foretakene som overlever, kan til gjengjeld vise til høyere vekst i omsetning og sysselsetting etter fem år. Det kan være store forskjeller mellom næringer og innvandrere med ulik landbakgrunn.

Referanser

Blom og Henriksen (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapport 2008/5, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200805/rapp_200805.pdf)

Enehaug, Heidi, Migle Gamperiene og Ali Osman (2009): *Entreprenørskap blant innvandrere, Evaluering av to etablerersentre*, AFI-notat 1/09.

Farbu, Arnt og Lars Petter Soltvedt (2010): *Anerkjenn etniske bedrifter*, kronikk 2010.

Prop 1 S:(2009-2010): *Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen*, Arbeidsdepartementet.

Nyttige lenker

Etablerere i næringslivet (<http://www.ssb.no/etablerere/>)

Eiere i næringslivet (<http://www.ssb.no/eigarskap/>)

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

22. november

Registrert arbeidsledighet blant innvandrere, 3. kvartal 2012

Fortsatt lavere ledighet for innvandrer menn

Den registrerte arbeidsledigheten blant bosatte innvandrere i Norge gikk ned fra 7,0 prosent i august 2011 til 6,6 prosent i august 2012. I den øvrige befolkningen var det også en nedgang i arbeidsledigheten, fra 2,2 prosent til 2,0 prosent.

I innvandrergruppen er det fortsatt kun blant menn at ledigheten går ned. Innvandrer menn hadde en nedgang på 0,7 prosentpoeng fra august 2011, og det var gruppen fra EU-landene i Øst-Europa som hadde størst nedgang. For innvandrer kvinner var ledigheten uendret. I den øvrige befolkningen hadde menn og kvinner en nedgang i arbeidsledigheten på henholdsvis 0,2 og 0,1 prosentpoeng.

Den registrerte ledigheten blant innvandrer menn lå på 5,9 prosent, og på 7,5 prosent hos innvandrer kvinnene, i 3. kvartal 2012. I den øvrige befolkningen lå ledigheten på 2,1 prosent for menn og 1,9 for kvinner.

Størst nedgang i ledigheten blant innvandrere fra EU-land i øst

Innvandrere fra EU-landene i Øst-Europa har fremdeles den sterkeste nedgangen i den registrerte ledigheten med 0,7 prosentpoeng fra 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012. I de øvrige gruppene var det en nedgang på mellom 0,1 og 0,5 prosentpoeng. I samtlige grupper var det størst nedgang blant menn. Kvinner fra EU-landene i Øst-Europa og Afrika hadde for øvrig noe mindre økning i ledigheten, oppgangen lå på henholdsvis 0,3 og 0,2 prosentpoeng.

Innvandrere i den afrikanske gruppen har fortsatt høyest ledighet med 14,2 prosent. Deretter kommer innvandrere

fra Asia, med en andel på 8,7 prosent ledige. Innvandrere fra Sør- og Mellom-Amerika, samt fra Øst-Europa utenom EU, ligger omtrent på samme ledighetsnivå på rundt 7,0 prosent. Innvandrere fra EU-landene i Øst-Europa hadde derimot en ledighet på 6 prosent. I de øvrige gruppene ligger nivået som vanlig en del lavere. Innvandrere fra Vest-Europa hadde en ledighet på 2,8 prosent, mens innvandrere fra Norden, Nord-Amerika og Oseania hadde begge en ledighet på 2,6 prosent.

Det høye ledighetsnivået blant innvandrere fra Afrika er blant annet et utslag av en høy flyktningandel. Afrikanske innvandrere har i mange år hatt det høyeste ledighetsnivået, uavhengig av konjunktorene på arbeidsmarkedet.

Svak økning i deltakere på arbeidsmarkedstiltak

Antall innvandrere som deltok på ordinære arbeidsmarkedstiltak gikk opp fra 5 291 deltakere i 3. kvartal i fjor til 5 527 deltakere i 3. kvartal i år. Økningen på 236 deltakere ga imidlertid ikke utslag i prosentandelen deltakere på tiltak. Blant innvandrere lå denne andelen uendret det siste året på 1,1 prosent. I den øvrige befolkningen var det en liten nedgang på 97 deltakere og deltakerandelen var også her uendret, på 0,2 prosent. Innvandrere fra Afrika og Asia hadde de høyeste andelen deltakere på henholdsvis 2,3 og 1,5 prosent. Til sammen i disse to gruppene var det 3 571 deltakere, noe som utgjør nesten 65 prosent av alle deltakere som er innvandrere.

Høyest ledighet blant innvandrere i Østfold

Østfold hadde høyest registrert ledighet blant innvandrere med 11 prosent av arbeidsstyrken. Deretter kom Telemark med 10,2 prosent. Det laveste nivået av ledige finner vi i Rogaland, hvor kun 4,5 prosent av innvandrerne var arbeidsle-

dige. I Troms var det tilsvarende tallet på 5,2 prosent. Når det gjelder endringer i ledigheten blant innvandrere, hadde Nord-Trøndelag størst nedgang med 1,3 prosentpoeng. Fire av landets fylker hadde en viss økning, og oppgangen var størst i Oppland og Østfold, hvor ledigheten gikk opp med 0,7 prosentpoeng.

Lavere ledighet blant norskfødte med innvandrerforeldre enn blant innvandrere

Norskfødte med innvandrerforeldre utgjør fortsatt en liten gruppe arbeidsledige, med 883 registrerte ledige i 3. kvartal 2012. I denne befolkningsgruppen er majoriteten mellom 15 og 29 år, og blant dem var ledigheten på 5,1 prosent. Dette er 2,6 prosentpoeng lavere enn blant innvandrerne på samme alder som hadde en ledighet på 7,7 prosent, mens det er 1,7 prosentpoeng over de jevnaldrende i befolkningen ellers som hadde 3,4 prosent ledige. Blant innvandrere i denne aldersgruppen var ledigheten uendret, mens det var en marginal økning på 0,1 prosentpoeng blant de norskfødte med innvandrerforeldre og en nedgang på 0,2 i den øvrige befolkningen mellom 15 og 29 år.

21. november 2012

Rentebinding i banker og andre finansforetak, 3. kvartal 2012

Høyeste fastrenteandel siden 2005

Andelen fastrentelån av finansforetakenes totale utlån til lønnskakere økte fra 2. kvartal til 3. kvartal 2012. Dette skjer etter en stigning også de fem foregående kvartalene. Vi må tilbake til 2005 for å finne et høyere nivå for andelen fastrentelån.

Finansforetakenes andel av lån med fast rente til lønnskakere var 10,2 prosent i 3. kvartal 2012. Det er en økning på 0,4 prosentpoeng fra kvartalet før. Til sam-

menligning var denne andelen på 6,2 prosent i samme periode i fjor.

Økt andel fastrentelån i banker og kredittforetak

Andelen fastrentelån av bankenes totale utlån til lønnstakere økte fra 8,9 prosent i 2. kvartal 2012 til 9,5 prosent i 3. kvartal 2012. Dette er det høyeste nivået for denne andelen siden utgangen av 2005. Den tilsvarende andelen i kredittforetakene økte med 0,1 prosentpoeng til 7,3 prosent i samme periode.

Vekst i andel fastrentelån i de statlige låneinstituttene

Andelen fastrentelån til lønnstakere i de statlige låneinstituttene økte med 1,4 prosentpoeng fra utgangen av 2. kvartal 2012 til 33,2 prosent ved utgangen av 3. kvartal 2012. Dette skjedde etter en nedgang på 2,0 prosentpoeng i kvartalet før.

Lengre rentebindingstid

Lån med gjenværende bindingstid på over ett år utgjorde 92,3 prosent av fastrentelånene i 3. kvartal 2012. Dette er den høyeste andelen vi har registrert for den perioden vi har data for, altså fra 2004. Tilsvarende andel for 3. kvartal 2011 var 65,5 prosent. Fra 2. til 3. kvartal 2012 steg denne andelen med 1,4 prosent.

Lavere andel fastrentelån for ikke-finansielle foretak

For ikke-finansielle foretak falt andelen fastrentelån med 0,2 prosentpoeng til 21,9 prosent fra 2. til 3. kvartal 2012.

21. november 2012

Arbeidskraftundersøkinga. Sesongjusterte månedsvise tal, september 2012

Vekst i sysselsetjinga

Talet på sysselsette personar auka med 17 000 frå juni til september 2012. I september utgjorde dei arbeidslause 3,0 prosent av arbeidsstyrken.

Etter nokre månader utan signifikant vekst i sysselsetjinga, viser Arbeidskraftundersøkinga (AKU) at talet på sysselsette gjekk opp frå juni (gjennomsnitt av mai-juli) til september (gjennomsnitt av august-oktober). På grunn av utvalsikkerheita i AKU kan utslaga i tala frå månad til månad bli for store jamført med dei faktiske endringane. Det ein

kan seie er at veksten i sysselsetjinga gjennom 2012, er merkbart lågare enn veksten i perioden frå midten av 2010 til utgangen av 2011.

Frå juni til september auka befolkninga med 12 000 personar, slik at sysselsetjingsprosenten auka frå 69,2 til 69,4 prosent. Sysselsetjingsprosenten er sysselsette i prosent av befolkninga mellom 15 og 74 år.

Framleis stabil arbeidsløyse

Arbeidsløysa har det siste halvåret vore uendra, justert for sesongvariasjonar. I september utgjorde dei arbeidslause 3,0 prosent av arbeidsstyrken, noko som svarte til 81 000 personar. Dette var 1 000 færre enn i juni, ei endring som er innanfor feilmarginen i AKU. Også talet på registrerte arbeidslause, og ordinære tiltaksdeltakarar hos NAV, gjekk ned med til saman 1 000 personar i den same perioden.

Auka arbeidsløyse i Sverige og Danmark

I begge dei to andre skandinaviske landa gjekk arbeidsløysa opp med 0,2 prosentpoeng frå juni til september 2012. I september utgjorde dermed dei arbeidslause 8,3 prosent i Danmark og 7,8 prosent i Sverige. Også i Frankrike auka arbeidsløysa, frå 10,4 prosent i juni til 10,8 prosent i september. I Tyskland gjekk arbeidsløysa derimot ned med 0,1 prosentpoeng, til 5,4 prosent, i september. Når ein ser på EU15 under eitt, gjekk arbeidsløysa opp frå 10,7 prosent i juni til 10,8 prosent i september. EU15 består av EU-landa før utvidingane i 2004 og 2007. I den same perioden gjekk utviklinga andre vegen i USA. Her var det ein nedgang på 0,4 prosentpoeng, til 7,8 prosent, i september. Alle dei internasjonale tala er sesongjusterte og henta frå Eurostat.

20. november 2012

Skattestatistikk for personar, 2011

375 milliarder i utlignet skatt

Utlignet skatt for bosatte personar, 17 år og eldre, utgjorde 375 milliarder kroner i 2011, viser tall fra ligningen. Dette er en økning på 6,3 prosent fra året før. I tillegg ble det utlignet 9 milliarder kroner i skatt for ikke-bosatte personar.

Utlignet skatt utgjorde i gjennomsnitt 106 800 kroner for bosatte med utlignet skatt. Dette er en økning på 5,8 prosent sammenlignet med de som hadde utlignet skatt i 2010.

Inntektsskatt

Bruttoinntekt fratrukket inntektsfradrag og særfradrag gir alminnelig inntekt etter særfradrag og danner grunnlaget for kommune-, fylkes- og fellesskatt. Samlet bruttoinntekt økte med 6,5 prosent, mens særfradraget ble redusert med 34,8 prosent. Økningen i inntektsfradrag skyldes i stor grad økning i minstefradrag, økte renteutgifter og en økning i tap ved salg av verdipapir. Sum minstefradrag, som utgjør 60 prosent av totale inntektsfradrag, økte med 5 prosent fra 2010 til 2011. Nedgangen i særfradrag skyldes at særfradrag for alder ble fjernet fra inntektsåret 2011. Til sammen gir dette en vekst i samlet alminnelig inntekt etter særfradrag på 7,3 prosent, til 1 086 milliarder kroner.

Dette gir sum utlignet inntektsskatt til kommune-, fylkes- og fellesskatt på i alt 258 milliarder kroner eller 7,7 prosent mer enn i 2010. Til sammen 3 490 700 personer fikk utlignet slik skatt i 2011, nesten 54 000 flere personer enn i 2010.

Summen av medlemsavgift til folketrygden økte fra 91 milliarder kroner i 2010 til vel 101 milliarder kroner i 2011.

Toppskatten utgjorde totalt 21 milliarder kroner i 2011. Dette er en økning på 11,6 prosent fra 2010. Skatten beregnes ut fra personinntekt lønn, pensjoner og personinntekt i næring, som alle økte med henholdsvis 5,9 prosent, 9,1 prosent og 5 prosent. Det var til sammen 950 000 personer med toppskatt i 2011, 77 000 flere enn året før.

Skattefradrag

Innføring av nye skatteregler for pensjonister i 2011 medførte blant annet at særfradrag for alder ble fjernet. Det ble samtidig innført skattefradrag for pensjonsinntekt og skattereduksjon ved overgangsregler for pensjon. Nær 700 000 personer hadde skattefradrag for pensjonsinntekt, med et gjennomsnitt på 16 800 kroner. I alt 85 000 personer fikk redusert skatten på grunn av overgangsregler ved pensjon. Skattereduksjon ved

overgangsregler for pensjon gis til pensjonister med lav eller middels inntekt, der de nye skattereglene gir økt skatt. I gjennomsnitt ble skatten redusert med 6 000 kroner. Skattebegrensning for lav alminnelig inntekt eller liten skatteevne omfatter ikke lenger alderspensjonister. Antall personer med skattebegrensning ble derfor redusert fra 600 000 i 2010 til 236 000 personer i 2011. Sum skattebegrensning utgjorde 3,3 milliarder kroner i 2011.

Det er stadig flere som benytter seg av boligsparing for ungdom. Fra 2009 til 2010 var det 17 000 flere som fikk dette fradraget, og fra 2010 til 2011 økte antallet med 25 000 personer. I alt 329 000 personer hadde fradrag for boligsparing for ungdom i 2011, med et gjennomsnittlig fradrag på 2 500 kroner.

Flere med formueskatt

Skattepliktig nettoformue var nærmest uendret fra 2010 til 2011. Mens skattepliktig bruttoformue økte med 5,5 prosent, økte gjelda med 7,5 prosent. 650 000 personer fikk utlignet til sammen 12,5 milliarder kroner i formueskatt i 2011. Dette er en økning på 0,6 milliarder kroner fra 2010. 37 000 flere fikk utlignet formuesskatt enn året før. Innslagspunktet for formuesskatt var uendret fra 2010 til 2011.

16. november 2012

Veitrafikkulykker med personska-
de, oktober 2012

15 omkom i trafikken i oktober

I oktober omkom 11 menn og 4 kvinner i veitrafikken. Det er til sammen 2 flere enn i oktober i fjor. I oktober i år ble 53 personer hardt skadd, mot 49 personer i fjor.

Av de omkomne var 7 bilførere, 3 motorsyklist, 1 syklist, 2 fotgjengere og 2 andre trafikanter. Ingen bilpassasjerer omkom i oktober.

I tiårsperioden 2002 til 2011 har det i gjennomsnitt omkommet 20 personer i oktober, mens 72 har blitt hardt skadd.

132 har mistet livet hittil i år

Fra januar til oktober i år har 132 personer mistet livet og 571 har blitt hardt skadd i trafikken. Tilsvarende tall for

samme periode i fjor var 143 omkomne og 570 hardt skadd. Gjennomsnittet for årets ti første måneder i tiårsperioden 2002 til 2011 er 199 omkomne og 764 hardt skadd.

Flere omkomne på moped og MC

I årets 10 første måneder har 22 personer omkommet på moped og motorsykkel. Dette er 5 flere enn for samme periode i fjor, men 11 færre enn gjennomsnittlig antall omkomne fra januar til oktober for perioden 2002 til 2011. Over halvparten av alle omkomne mopedister og motorsyklister hittil i år, omkom i forbindelse med singelulykker. I samme periode i fjor omkom en tredjedel i singelulykker.

16. november 2012

Befolkningsstatistikk. Folkemengd 1. oktober 2012 og endringane i 3. kvartal 2012

Framleis høy innvandring og folkevekst

Folketalet auka med 20 600, til 5 038 100 busette personar, i 3. kvartal 2012. Folkeveksten var 600 høgare enn i same kvartal i fjor. Samla var det 24 200 personar som innvandra, mens 10 000 utvandra. Nettoinnvandringa på 14 200 er den høgaste vi har hatt i noko kvartal.

Innvandringa held fram på det same høge nivået som dei to siste åra. Samanlikna med samsvarande kvartal i tidlegare år, har folkeveksten aldri vore så høg. Veksten er to til tre gongar så høg som i tida fram til og med 2006. Det blei født 16 200 born, mens 9 800 personar døydde i 3. kvartal. Fødselsoverskotet på 6 400 personar held seg dermed like høgt som sidan 2008.

I samsvar med dei seinare åra auka folketalet mest i Oslo og Akershus, samt i Rogaland og Hordaland. Oppland hadde den minste veksten både i reine tal og i høve til folketalet.

Folketalet auka med 52 300 i dei tre første kvartal i år. Dette er om lag det same som i dei tre første kvartal i fjor.

Oslo hadde høgast fødselsoverskot

I 3. kvartal er nok ein gong Oslo fylket med det høgaste fødselsoverskotet, også i høve til folketalet. Det blei født 2 700 born, medan 1 050 personar døydde. Hedmark og Oppland hadde det lågaste

fødselsoverskotet, og samla blei det født berre 15 fleire enn det døydde i desse to fylka.

Flest polakkar, litauarar og svenskar innvandra

Mellom utalandske statsborgarar som har innvandra, var det framleis flest polakkar, litauarar og svenskar i 3. kvartal. Samstundes kom det dobbelt så mange statsborgarar frå Romania i 3. kvartal som i 2. kvartal 2012.

Svenske statsborgarar var klårt den største gruppa som utvandra frå Noreg, slik at dei enda opp med ei nettoinnvandring på berre 150. Nettoinnvandringa av polske og litauiske statsborgarar låg samla på 3 900 personar, noko som er meir enn ein firedel av den samla nettoinnvandringa. Nettoinnvandringa av 360 spanske statsborgarar gir dei ein samla tiandeplass.

Største nettoinnvandringa hadde Hordaland, tett føre Akershus og Sør-Trøndelag.

Ni fylka hadde innalandsk nettoinnflytting

Ni av fylka hadde innalandsk nettoinnflytting, medan ti hadde nettoutflytting. Største nettoinnflyttinga hadde Sør-Trøndelag med 700 personar, medan Akershus låg rett etter. Desse to fylka skilde seg ut. Det er særleg i innlandet, på Nordvestlandet og i Nord-Noreg, at det er nettoutflytting. I tillegg var det nettoutflytting i Rogaland. Størst innalandsk nettoutflytting hadde nok ein gong Nordland med 600 personar. I Nordland er samstundes nettoutflyttinga størst i høve til folketalet, saman med Sogn og Fjordane. Størst samla flytteaktivitet, inn i og ut av fylket, finn vi i Oslo. Minst 5 prosent av innbyggjarane kom anten til eller drog frå fylket i 3. kvartal.

Blomster, diplom og feiring

I Sør-Trøndelag blei det feira at dei runda 300 000 innbyggjarar i 3. kvartal. I Tromsø feira dei innbyggjar nummer 70 000, og i Lillesand at dei vart 10 000. Radøy vil feira at dei har runda 5 000 personar. Røyken og Finnøy såg ut til å runda høvesvis 20 000 og 3 000 innbyggjarar, men stoppa ørlite opp dei siste dagane slik at dei laut venta til litt inn i 4. kvartal.

Heile 216 kommunar har hatt eit fødsels-overskot til no i år. Ser ein det i høve til folketalet, er det særleg kommunane på Jæren og elles i Rogaland at overskotet er høgt. 200 kommunar hadde fødselsunderskot, og blant desse finn vi mellom andre fleire kommunar i Hedmark. I høve til folketalet er underskotet stort i fleire nordnorske kommunar. Folketalet auka i 301 kommunar, medan det gjekk ned i 120 kommunar. Med unntak av dei folkerikaste kommunane, var det nok ein gong Skedsmo som fekk størst vekst.

165 kommunar hadde ei innalandsk nettinnflytting, mellom dei fleire kommunar i Akershus. Fredrikstad hadde største vinsten. Blant 257 kommunar med innalandsk nettoutflytting finn vi fleire kommunar i Nord-Noreg og Nordvestlandet, men Stavanger og Oslo skil seg klårt ut som dei med det største tapet. Den store nettoinnvandringa frå utlandet vog mykje opp for det innalandske flyttetapet i mange kommunar. Soleis fekk særleg Oslo, men og Stavanger, stor samla nettinnflytting. Berre sju kommunar i landet hadde ei nettoutvandring til utlandet.

14. november 2012

Ledige stillingar, 3. kvartal 2012

Stadig nedgang i talet på ledige stillingar

Det var 60 900 ledige stillingar i 3. kvartal 2012. Dette er ein nedgang på 7 100 stillingar frå det same kvartalet i fjor.

Som i 2. kvartal 2012, var det også ein nedgang i talet på ledige stillingar i 3. kvartal når ein samanliknar med det same kvartalet året før. Prosentdelen ledige stillingar var 2,4 prosent i 3. kvartal 2012, dette er 0,3 prosentpoeng lågare enn i 3. kvartal 2011.

Nedgang i pleie- og omsorgstenester, auke i offentleg administrasjon

Det var ein nedgang på 3 700 ledige stillingar i pleie- og omsorgstenester i institusjon frå 3. kvartal 2011 til det same kvartalet 2012. Denne næringa hadde også ein nedgang i 2. kvartal 2012 samanlikna med 2. kvartal året før. Likevel er denne næringa framleis blant dei med høgast prosentdel ledige stillingar. Også i varehandel, teknisk tenesteyting samt omsetning og drift av fast eigedom var

det nedgang i talet på ledige stillingar i dette tidsrommet. Nedgangen i desse næringane var på høvesvis 2 900, 800 og 200 stillingar. Offentleg administrasjon hadde ein auke på 500 ledige stillingar frå 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012. Denne næringa hadde også ein auke i 2. kvartal 2012, samanlikna med det same kvartalet året før.

Framleis flest ledige stillingar i forretningsmessig tenesteyting

Trass i ein liten nedgang var det flest ledige stillingar i forretningsmessig tenesteyting, både når ein ser på absolutte og relative tal, i 3. kvartal 2012. Dei 9 200 ledige stillingane i forretningsmessig tenesteyting svarer til 6,1 prosent av alle stillingane i denne næringa. Varehandel hadde 6 800 ledige stillingar i 3. kvartal, noko som svarer til 1,9 prosent ledige stillingar. I pleie- og omsorgstenester i institusjon svarer dei 4 700 ledige stillingane til 3,2 prosent.

Framleis høg prosentdel ledige stillingar i Tyskland

I Tyskland var prosentdelen ledige stillingar 2,7 prosent i 2. kvartal 2012. Tyskland er blant landa med høgast prosentdel ledige stillingar i EU, ein posisjon landet har hatt i dei siste par åra. Til samanlikning låg prosentdelen ledige stillingar i EU, sett under eitt, på 1,5 prosent i det same kvartalet, medan prosentdelen var 2,9 i Noreg. I Sverige var prosentdelen ledige stillingar 1,8 prosent på det same tidspunktet. Storbritannia hadde ein prosentdel på 1,7. Nyare tal er førebels ikkje publiserte for alle landa, og samanlikninga mellom landa er derfor gjort for 2. kvartal 2012.

8. november 2012

Kvalifiseringsstønad, 2011

Fleire selvforsørget etter endt program

I 2011 var 28 prosent av dem som fullførte kvalifiseringsprogrammet, uavhengig av offentleg stønad etter endt program. I 2009 og 2010 var tilsvarende tall henholdsvis 14 og 20 prosent.

Kvalifiseringsprogrammet (KVP) er et NAV-tilbud til dem som står i fare for å bli langtidsmottakere av sosialhjelp. Gjennom forpliktende bistand og oppfølging, skal KVP bidra til at flest mulig

av deltakerne kommer i arbeid. Et viktig formål med denne statistikken er å vise hvordan forbruket av andre statlige støtteordninger (især sosialhjelp) er før, under og etter deltakelsen i programmet.

Fleire uten støtte under og etter programmet

I 2011 ble litt over halvparten av deltakerne rekruttert blant personer som hadde sosialhjelp som sin hovedinntekt. Denne andelen er nesten lik som de to foregående årene. I 2011 hadde i tillegg 10 prosent mottatt supplerende sosialhjelp, slik at totalt 63 prosent av deltakerne hadde vært sosialhjelpsmottakere rett før programmet. Rekrutteringen fra sosialhjelpssystemet er svært ulik i de forskjellige fylkene. Mens mer enn to av tre deltakere i Aust-Agder hadde hatt sosialhjelp som hovedinntekt, gjaldt det samme bare drøyt en av fire i Finnmark.

Ser vi så på sosialhjelpsavhengigheten underveis i programmet, så mottok 1 av 10 sosialhjelp til livsopphold samtidig med KVP i 2011. Det tilsvarende tallet var så høyt som 1 av 6 året før. I 2011 mottok 16 prosent sosialhjelp som engangsstønad mens de gikk på KVP, 7 prosent fikk sosialhjelp til dekning av særskilte utgifter forbundet med programmet. Naturlig nok er det altså først og fremst avhengigheten av sosialhjelp til livsopphold som reduseres med mottaket av kvalifiseringsstønad. Andelen KVP-deltakere som mottok sosialhjelp, i kortere eller lengre tid, eller som mottok bostøtte underveis i programmet, lå på 43 prosent i 2011. Dette er en nedgang fra 46 prosent i 2010. Med andre ord var det litt flere som klarte seg økonomisk bedre med kvalifiseringsstønad i 2011 enn året før.

Det var 27 prosent av dem som fullførte programmet i 2011 som var avhengig av sosialhjelp som sin hovedinntekt etter endt program. Dette er litt flere enn året før. I fem fylker var denne andelen over 30 prosent, mens den lå under 20 prosent i fem fylker. Akkurat som i 2010 var det klart færrest som gikk tilbake til sosialhjelp som hovedinntekt i de aller minste kommunene (under 5 000 innbyggere)

Andelen som gikk over på ulike trykdeytelser etter programmet var klart lavere enn før. Samlet sett var det hele

28 prosent som ikke mottok noen form for offentlig stønad etter endt program. Dette er en økning fra 20 prosent i 2010, og en fordobling siden 2009.

Flere i arbeid etter programmet

At flere klarer seg uten offentlig støtte etter programmet, kan ses i sammenheng med at flere kommer i arbeid. Mens 21 prosent gikk over til ordinært arbeid i 2010, gjaldt dette 24 prosent i 2011. Akershus var fylket der flest KVP-deltakere fikk ordinært arbeid med hele 33 prosent av deltakerne. For landet under ett var det også flere enn før som enten gikk til arbeidsmarkedstiltak, tilrettelagt arbeid eller arbeid med lønnstilskudd. Slik sett synes det som om programmets gjennomslagskraft, i forhold til målsettingene om selvforsørging og arbeid, har økt i 2011.

Kun 5 prosent av dem som deltok i KVP i 2011, hadde avbrutt deltakelsen ved å utebli fra programmet ved årsskiftet. Denne andelen er noe lavere enn året før. Andelen avbrutte program varierer fra under 3 prosent i Hedmark og Buskerud, til 10 prosent i Aust-Agder.

Praksisplass vanligste tiltak underveis

Det mest brukte tiltaket i kvalifiseringsprogrammet er praksisplass. 44 prosent av deltakerne hadde dette som en del av programpakken i 2011. Relativt mange av disse hadde startet programmet sitt allerede i 2010. Nest vanligst var tilrettelagt arbeidstrening, hvor dette gjaldt 29 prosent av deltakerne i 2011. Slik arbeidstrening var forholdsvis vanligst for deltakere under 25 år.

Når det gjelder alderssammensetningen til KVP-deltakerne, så varierer den fortsatt en del mellom fylkene. Især er det Oslo som skiller seg ut med relativt høy alder på deltakerne. På landsbasis var 23 prosent av deltakerne under 25 år, mens dette kun gjaldt 6 prosent av deltakerne i Oslo. For landet samlet sett var 51 prosent av deltakerne mellom 30 og 50 år, mens tilsvarende tall for Oslo gjaldt 67 prosent av deltakerne. Møre og Romsdal hadde, i likhet med året før, flest deltakere under 25 år med 37 prosent.

31. oktober 2012

Arbeidskraftundersøkelsen, 3. kvartal 2012

Flere kvinner jobber heltid

I 3. kvartal 2012 var det 27 000 flere heltidssysselsatte kvinner enn på samme tid året før, samtidig som 10 000 færre kvinner jobbet deltid.

Fra 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012 økte antallet sysselsatte med 41 000 personer, og kvinner med heltidsarbeid stod dermed for mesteparten av denne økningen. Blant menn økte antallet heltidssysselsatte med 7 000 personer og antallet deltidssysselsatte med 13 000 personer. I 3. kvartal 2012 var det fortsatt mange flere menn enn kvinner som var sysselsatt på heltid, henholdsvis 86 og 61 prosent.

Små endringer i yrkesaktiviteten

Andelen yrkesaktive personer mellom 15 og 74 år var 71,6 prosent i 3. kvartal 2012, ned 0,2 prosentpoeng fra tilsvarende kvartal året før. Yrkesaktiviteten blant menn i alderen 15-74 år var 74,4 prosent og blant kvinner 68,7 prosent. Dette er henholdsvis 0,1 og 0,2 prosentpoeng lavere enn året før. Blant de under 25 år økte yrkesaktiviteten i tilsvarende periode med 0,8 prosentpoeng, til 58,9 prosent i 3. kvartal, og her kom veksten blant kvinner.

Økning i tjenesteytende næringer

Antallet sysselsatte innenfor teknisk tjenesteyting økte med 10 000 personer fra 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012. Også i offentlig administrasjon økte antallet sysselsatte med 10 000 i løpet av samme periode. Dette er en økning omtrent på samme nivå som det vi har sett i de to foregående kvartalene i 2012. I denne næringen inngår offentlig forvaltning, forsvar, retts- og fengselsvesen, politi- og påtalemyndighet, brannvern og NAV. Andre næringer der AKU viste vekst i antall sysselsatte i løpet av siste år, var varehandel med 9 000 flere sysselsatte, samt forretningsmessig tjenesteyting med en økning på 8 000.

Fra 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012 var det en økning i antall midlertidig ansatte på 25 000 personer. Midlertidig ansatte utgjorde 9,3 prosent av de ansatte i 3. kvartal 2012.

Stabil arbeidsledighet

I 3. kvartal 2012 utgjorde de 82 000 arbeidsledige 3,1 prosent av arbeidsstyrken. Dette er 3 000 færre personer og 0,1 prosentpoeng lavere enn året før. Ledigheten blant ungdom er tradisjonelt høyere enn blant resten av befolkningen. I 3. kvartal var arbeidsledigheten blant personer i alderen 15-24 år på 8,4 prosent, uendret fra året før. Personer under 25 år utgjorde 40 prosent av de arbeidsledige i 3. kvartal 2012.

Andelen langtidsledige av de arbeidsledige gikk ned fra 31 prosent i 3. kvartal 2011 til 29 prosent ett år senere. Langtidsledige er personer som har vært arbeidsledige i mer enn 26 uker. Den gjennomsnittlige tiden en person har vært arbeidsledig, ble redusert fra 26 uker i fjorårets 3. kvartal til 23 uker i 3. kvartal 2012.

Lavere andel undersysselsatte

I 3. kvartal 2012 utgjorde de undersysselsatte 10 prosent av de deltidssysselsatte, ned 1 prosentpoeng fra året før. Undersysselsatte er deltidssysselsatte som har forsøkt å få lengre avtalt arbeidstid. Blant de 66 000 undersysselsatte var 48 000 kvinner, noe som må sees i sammenheng med den høye andelen kvinner som jobber deltid. Antallet undersysselsatte gikk ned med 6 000 fra 3. kvartal 2011 til 3. kvartal 2012, og nedgangen kom blant kvinner.

Den totale tiden som de undersysselsatte ønsket å arbeide ekstra i 3. kvartal 2012, tilsvarer 25 000 heltidsjobber. Hvis man samtidig legger til de arbeidstidene som de arbeidsledige ønsket å jobbe, tilsvarer det et tilbud på 96 000 heltidsjobber. Dette er omtrent på samme nivå som året før.

Sosialhjelp og levekår i Norge

Sosialhjelp og levekår i Norge gir en beskrivelse av sosialhjelpsmottak med hovedvekt på perioden 2002-2010. Publikasjonen gir også et bilde av de økonomiske og sosiale levekårene til sosialhjelpsmottakere. I tillegg til tidligere publiserte tall presenteres også nye analyser, blant annet av førstegangsmottakere i perioden 1992-2010 og gjengangere på sosialhjelp. Det å motta sosialhjelp flere ganger og over lengre tid hindrer ikke at sosialhjelpsmottakere blir sysselsatt etterpå. Analysene i publikasjonen viser at yrkesaktivitet er viktig for avgangen fra sosialhjelp. Uten mottak av økonomisk sosialhjelp ville den personlige inntekten til sosialhjelpsmottakere blitt redusert betydelig. Et viktig nytt funn er at relativt mange sosialhjelpsmottakere har et høyere utdanningsnivå etter at de har sluttet å motta sosialhjelp, sammenlignet med før første sosialhjelpsmottak.

Publikasjonen er et aktuelt oppslagsverk for dem som ønsker mer kunnskap om sosialhjelpsmottak.

Statistisk sentralbyrå

Oslo:

Postboks 8131 Dep

NO-0033 Oslo

Telefon: 21 09 00 00

Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:

NO-2225 Kongsvinger

Telefon: 62 88 50 00

Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no

Internett: www.ssb.no

Telefon: 22 18 81 00

Telefaks: 22 18 81 01

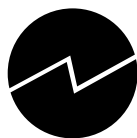
E-post: offpubl@akademika.no

ISBN 978-82-537-8447-2 Trykt versjon

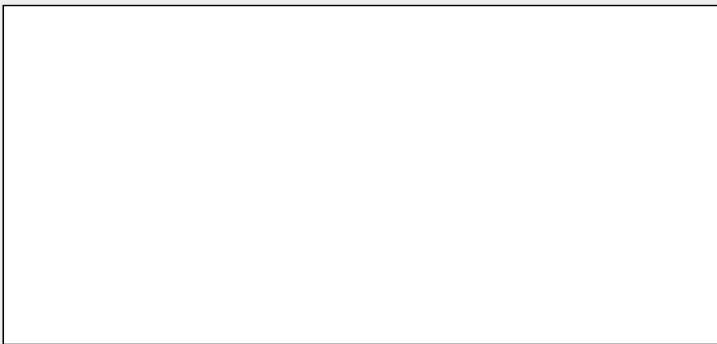
ISBN 978-82-537-8448-9 Elektronisk versjon

ISSN 0804-3321

Pris kr 260,- inkl. mva.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Oslo:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:
NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8527-1 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8528-8 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603 Trykt versjon
ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

Pris:
Institusjonsabonnement kr 330,- per år
Privatabonnement kr 220,- per år
Enkeltnummer kr 65,-

ISBN 978-82-537-8527-1

9 788253 785271

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

